

foerunt praelii, cum divina providentia victoriam populo largita est: animadvertunt faventem precibus nostris atque aspirantem Deum. Quippe invicta res est, justa precatio, nec unquam voto suo excidit, qui sancte Deo supplicasset. Neque enim locus repulsæ relinquitur, nisi quoties vacillaverit fides. Etenim Deus semper propitius adest, hominum probitatem benigno excipiens vultu. Quamobrem interdum quidem tibi humanum est; humanorum vero lapsuum nequaquam auctor est Deus. Quicumque ergo pietatem consecantur, gratias omnium Servatori, pro nostra suaque ipsorum salute, et pro Reipublicæ prospero statu agere debent, sancisque precibus et continuis supplicationibus Christum nobis propitium reddere, ut beneficia sua perpetua esse velit. Hic enim auxiliator invictus, et propugnator B est justorum. Idem iudex optimus, antesignanus immortalitatis, et vitæ æternæ largitor.

VALESH NOTÆ.

intelligit, qui cum Maxentii tyrannide oppressus esset, pro Constantino adversus Maxentium vota faciebat. Et hic quidem sensus tolerari potest. Verumtamen re attentius examinata, aliquid mendii hic subesse suspicor. Ac fortasse legendum τὴν νίκην τῷ ἐμῷ στρατεύματι βραβεύουσης.

Περὶλείπεται κόσμος. Hoc loco κόσμος ponitur pro prætextu; quod vocabulum in oratione latina Constantini cum Interprete non intelligeret, ita vertit: melius facturus, si πρόφρασις posuisset. Male igitur Portesius et Christophorus mundum interpretati sunt.

Α Θεὸν ἡμετέρας εὐχαίς συναϊρόμενον· ἀνίκητον γὰρ χρῆμα ἢ δικαία προσευχή· καὶ οὐδεὶς ὁσίως λιτανεύων ἀποτυγχάνει τοῦ σκοποῦ· οὐδὲ γὰρ περιλείπεται κόσμος ἀποτεύγματι, εἰ μὴ μόνον ἐνθα ἂν τὸ τῆς πίστεως ἀλλύξῃ· ὁ γὰρ τοι Θεὸς ἀεὶ πᾶραστικὸν εὐμενὴς, τὴν τῶν ἀνθρώπων προσδεχόμενος καλοκαγαθίαν. διὸ ἀνθρώπινον μὲν, πταιῖσαι ποτὲ, ὁ δὲ Θεὸς, ἀνάιτιος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων· διὸ χρὴ τοὺς πάντας τοὺς τὴν θεοσέθειαν καταδιώκοντας, χάριν ὁμολογεῖν τῷ σωτῆρι τῶν πάντων, ἐνεκεν τῆς ἡμετέρας αὐτῶν σωτηρίας, καὶ τῆς τῶν δημοσίων πραγμάτων εὐμοιρίας, ὁσίας τε εὐχαίς καὶ λιτανείαις ἐπαλλήλοις ἐξελεοῦσθαι τὸν Χριστὸν ἡμῖν, ὅπως τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ διαφυλάττοι· οὗτος γὰρ ἐστὶν ἀήττητος σύμμαχος καὶ ὑπερασπιστὴς τῶν δικαίων. ὁ δὲ αὐτὸς κριτὴς ἀριστος, ἀθικασίας ἡμεῶν, αἰδίου ζωῆς χορηγός.

Ἀνάιτιος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Scribendum est πταισμάτων, ut in libro Moræ emendatum inveni. Atque id jam ante monuerant Genevenses ex Scaligeri et Bongarsii libris, quibus sub scribit codex Fokotii.

Τῆς ἡμετέρας αὐτῶν σωτηρίας. Non assentior Scaligero, Bongarsio, Grutero, qui hunc locum sic emendant: τῆς ἡμῶν αὐτῶν σωτ. Ego malim legere τῆς ἡμετέρας καὶ σωτῶν αὐτῶν σωτηρίας, quam scripturam in versione mea secutus sum. In codice Fnk. scribitur τῆς τε ἡμῶν αὐτῶν. In schedis autem scriptum est τῆς τε ἡμέρας αὐτῶ, etc.

Pars tertia.

EPISTOLÆ.

ANNO DOMINI CCCXIII.

EPISTOLA CONSTANTINI AD MELCHIADEM.

(Conc. t. 1, col. 1429, ed. Coleti.)

Petit Romæ concilium congregari in causa Cæciliani et Donatistarum.

Constantinus Augustus Melchiadi episcopo Romano (1) C hierarchæ.

Quoniam hujusmodi litteræ complures ab Anulino (2) clarissimo Africæ proconsule ad me missæ sunt, in quibus constat Cæcilianum episcopum Carthaginensium a quibusdam collegis suis in Africa ordinatis episcopis multis de rebus in crimen vocari; et illud mihi permolestum videtur, ut in his provinciis, quas divina providentia ultro ac sua sponte sub meum subjunxerit imperium, et in illis locis, in quibus crebra hominum frequentia versatur, non modo multitudo ad deteriora deflectat et distrahatur dissidiis, sed episcopi etiam discordiam inter se ipsi exercent, visum est mihi, ut idem Cæcilianus cum decem episcopis, qui illum reum facere videantur, et decem aliis, quos ipse suæ litis dijudicationi necessarios existimaverit, Romam navigio trajiciat, ut ibi coram vobis, et Rheticio etiam, et Materno, et Ma-

Κωνσταντίνος Σεβαστὸς Μιλτιάδῃ ἐπισκόπῳ Ῥωμαίων καὶ Μάρκῳ.

Ἐπειδὴ τοιοῦτοι χάριται παρὰ Ἀνυλίνου τοῦ λαμπροτάτου ἀνθυπάτου τῆς Ἀφρικῆς πρὸς μὲ πλείους ἀπεστάλησαν, ἐν οἷς ἀμείρεται Καικιλιανὸν τὸν ἐπίσκοπον τῆς Καρθαγινησίων πόλεως παρὰ τινῶν κολλήγων αὐτοῦ τῶν κατὰ τὴν Ἀφρικὴν καθιστώτων, ἐν πολλοῖς πράγμασι εὐθύνονται· καὶ τοῦτό μοι βαρὺ σφόδρα δοκεῖ, τὸ ἐν ταύταις ταῖς ἐπαρχίαις εἶς τῆ ἐμῆ καθιστάσεως ἀδυναίματος ἢ θεῶν πρόνοια ἐνεχειρίσει, κἀκείσε παλὸ πλῆθος λαοῦ, ἔχλον ἐπὶ τὸ φραυδέτερον ἐπιμεινόντα εὐρίσκεισθαι ὡσαυτὶ διχοστατοῦντα, καὶ μεταξὺ ἐπισκόπου διαφόρας ἔχειν, εἰδοξέ μοι ἴν' αὐτὸς ὁ Καικιλιανὸς μετὰ δέκα ἐπισκόπων τῶν αὐτῶν εὐθύνειν δοκούντων, καὶ δέκα ἑτέροις οὗς αὐτὸς τῆ ἑαυτοῦ δίκῃ ἀναγκαίως ὑπολάβοι, εἰς τὴν Ῥώμην πλῆθ' ἀπέλκει· ἴν' ἐκείσε ὑμῶν παρόντων, ἀλλὰ μὴν καὶ Ῥετικίου καὶ Ματέρου καὶ Μαρίνου τῶν κολλήγων ὑμῶν, οὗς τοῦτου ἐνεκεν εἰς τὴν Ῥώμην προσέταξα ἐπισπιῦσαι, ὕψυθῃ ἀκουσθηνοὶ, ὡς ἐν καταμάθετε τῷ σεβασμιωτάτῳ νόμῳ ἀρμόττειν· ἵνα μέντοι καὶ περὶ πάντων αὐτῶν τοῦτων πληρῆ-

(1) Et Marco additur in editione Jo. Christophoroni, cuiuslibet sequitur versio.

(2) Græce scribitur apud Euseb. Ἀνυλίνος, et minus recte nonnunquam Ἀνυλίνος.

στάτην δυναθῆτε εχειν γινῶσιν, τὰ ἀντίτυπα τῶν ἐγγράφων τῶν ἡμετέρων, ὡς καὶ ἄνυλινου ἀποσταλέτων, γράμμασιν ἑμοῖς ὑπετάξας, πρὸς τοὺς προειρημένους κόλλησας ὑμῶν ἐξέπεμψα· οἷς ἐντυχούσα ἡ ὑμετέρα στερέβηται, δοκιμάσει δὲ τινὰ χρὴ πρότον τὴν προειρημένην δίκην ἐπιμελεστοτάτα διευκρινίσαι, καὶ κατὰ τὸ δίκαιον τερματίσαι· ὅποτε μὴ δὲ τὴν ὑμετέραν ἐπιπέλειαν λαμβάνει, τοσαύτην με αἰδῶ τῇ ἐν θέσμῳ καθολικῆ ἐκκλησίᾳ ἀπονέμειν, ὡς μὴ δὲν καθόλου σχίσμα ἢ διχαστάσιον ἐν τινὶ τόπῳ βούλεσθαι με ὑμᾶς καταλιπεῖν. ἢ θεϊότης ὑμᾶς τοῦ μεγάλου Θεοῦ διαφυλάξει πολλοῖς ἔτισι τιμωτάτοι.

minime latet, me tantam reverentiam sanctæ et catholicæ Ecclesiæ tribuere, ut velim vos nullum generare schisma, nullam discordiam ullo in loco omnino relinquere. Summa Dei majestas vos, honoratissimi viri, multos annos conservet.

Alterum exemplum epistolæ Constantini imperatoris, qua episcoporum concilium Romæ fieri jubet pro unitate et concordia ecclesiarum.

Constantinus Augustus Miltiadi episcopo urbis Romæ et Marco. Quoniam hujusmodi plures libelli a viro clarissimo Anulino Africæ proconsule ad me sunt missi, in quibus continetur Cæcilianum Carthagincensium urbis episcopum a quibusdam collegis suis per Africam constitutis multis de causis insimulari; quod quidem permolestum mihi videtur, in istis provinciis quas divina providentia meæ devotioni spontanea deditioe tradidit, et in quibus maxima est populi multitudo, plebem quasi in duas partes divisam ad deteriora deflectere, et episcopos inter se dissentire, placuit mihi ut idem Cæcilianum una cum decem episcopis qui accusare ipsum videntur, et cum decem aliis quos ipse ad suam causam necessarios esse judicaverit, Romam naviget; ut ibi coram vobis et C

rino collegis vestris, quos ea de causa Romam maturare jusserim, possit audiri, sicut sanctissima Dei lex, ut nostis, postulat. Atque ut de omnibus hisce plenissimam accuratissimamque notitiam possitis habere, exemplaria litterarum ad me ab Anulino missarum, litteris meis subscripta, adversus prædictos collegas misi; quas cum vestra gravitas perlegerit, exquisite ponderabit, quomodo, quave ratione lis illa, quam supra diximus, diligentissime rectissimeque dirimatur, et ex juris præscripto tandem aliquando absolvatur: quandoquidem illud vestrum studium

coram Reticio, Materno ac Marino collegis vestris, quos ea causa Romam properare jussi, possit audiri, quemadmodum sanctissimæ legi convenire optime nostis. Porro ut totius negotii plenissimam valeatis haurire notitiam, exempla libellorum ab Anulino ad me missorum, litteris subjecta ad collegas vestros supradictos transmisi. Quibus lectis perpendet gravitas vestra, quonam modo supra memorata controversia accuratissime dijudicanda sit, et ex præscripto justitiæ terminanda. Siquidem nec tuam sedulitatem latet, tantam a me reverentiam sanctissimæ Ecclesiæ catholicæ exhiberi, ut generaliter nullum schisma aut dissidium ullibi a vobis relinqui velim. Divinitas summi Dei multis vos annis servet, charissime.

EPISTOLA PRIMA CONSTANTINI ET LICINII AD ANULINUM.

(Eus. Hist. Eccl. lib. x, c. 5.)

Imperatores soli Ecclesiæ catholicæ beneficium a se concessum esse declarant.

Χαίρει Ἄνυλινε τιμωτάτε ἡμῶν. ἔστιν ὁ πρόπος οὗτος τῆς φιλαγαθίας τῆς ἡμετέρας, ὡςτε ἐκεῖνα ἅπερ δίκαιον ἀλλοτρῶι προσίκει, μὴ μόνον μὴ ἐνοχλεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀποκαθιστῆν βούλεσθαι ἡμᾶς, Ἄνυλινε τιμωτάτε. ἔθεν βουλόμεθα ἴν' ἔπι- ταν ταῦτα τὰ γράμματα κομίσῃ, εἴ τινὰ ἐκ τούτων τῶν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ καθολικῇ τῶν χριστιανῶν ἐν ἐκάσταις πόλεσιν ἢ καὶ ἄλλοις τόποις διέριρον, καὶ κατέχοιντο νῦν ἢ ὑπὸ πολιτῶν, ἢ ὑπὸ τινῶν ἄλλων, ταῦτα ἀποκατασταθῆναι παρα- χρῆμα ταῖς αὐτῶν ἐκκλησίαις ποιήσης. ἐπειδὴ περ προηγή- μεθα ταῦτα ἅπερ αἱ αὐταὶ ἐκκλησίαι πρότερον ἐσχίσαν, τῇ δίκαιῳ αὐτῶν ἀποκατασταθῆναι. ὅποτε τοίνυν συνορᾷ ἢ καθολοῖται ἢ ἐν ταύτης ἡμῶν τῆς κληθείας σαφίστατον εἶναι τὸ πρόσταγμα, σπουδάσον, εἴτε κῆποι, εἴτε ἄλλοι, εἴθ' ὅτι οὐδ' ἐν ποτε τῷ δίκαιῳ τῶν αὐτῶν ἐκκλησιῶν διέριρον, σύμ- παντα αὐταῖς ἀποκατασταθῆναι ὡς τάχιστα· ὅπως τοῦτο ἡμῶν τῇ προτάγματι ἐπιμελεστοτάτην σε πειθάρχησιν πα- ρεσχέκιναι καταμάθοιμεν. ἔβρωσο Ἄνυλινε τιμωτάτε καὶ ποθεινότητι ἡμῶν.

EPISTOLA ANULINI PROCONSULIS AD CONSTANTINUM.

(Conc. t. 1, col. 1428, ed. Col.)

CUM LIBELLO DONATISTARUM IMPERATORE OBLATA.

Scripta cœlestia Majestatis vestræ accepta atque adorata, Cæciliano, et his qui sub eodem agunt, qui- que clerici appellantur, devotio parvitatæ meæ insi-

nuare curavit, eosdemque hortata est, ut unitate consensu omnium facta, cum omni omnino munere indulgentiæ Majestatis vestræ liberati esse videantur

catholici, custodita sanctitate legis, debita reverentia divinis rebus inserviant. Verum post paucos dies extiterunt quidam, adunata secum populi multitudine, qui Cæciliano contradicendum putarent, quique fasciculum in aluta signatum, et libellum sine signo obtulerunt dicationi meæ; atque impendio pos-

tularunt, ut ad sacrum et venerabilem comitatum nominis vestri dirigerem: que manente Cæciliano in statu suo, subjectis eorundem actis, quo cuncta Majestas vestra possit dignoscere, parvitas mea dirigere curavit.

EPISTOLA II CONSTANTINIAD ANULINUM.

(Eus. Hist. Eccl. lib. x, c. 7.)

Ecclesiarum præsidēs a publicis functionibus immunes esse jubet.

Ave, Anuline carissime nobis. Cum ex multis rebus constet, religionem illam in qua summa divinæ Majestatis reverentia custoditur, spretam quidem maxima Reipublicæ importasse discrimina; eandem vero rite susceptam ac custoditam, et nomini Romano maximam prosperitatem, et cunctis mortalium rebus, divina id tribuente beneficentia, præcipuam felicitatem contulisse, placuit ut homines illi qui cum debita sanctimonia et assidua hujus legis observantia ministerium suum divinæ religionis cultui exhibent, laborum suorum mercedem reportent, Anuline carissime nobis. Quocirca eos homines qui intra Provinciam tibi creditam in Ecclesia Catholica cui Cæcilianus præest, huic sanctissimæ religioni ministrant, quos Clericos vocare consueverunt; ab omnibus omnino publicis functionibus immunes volumus conservari, ne errore aliquo aut casu sacrilego a cultu summæ Divinitati debito abstrahantur; sed ut potius absque ulla inquietudine propriæ legi deserviant. Quippe his summam venerationem divino Numini exhibentibus, maximum inde emolumentum Reipublicæ videtur accedere. Vale, Anuline carissime ac desideratissime nobis.

Χαῖρε Ἀνυλῆνε τιμιώτατε ἡμῖν. ἐπεὶ δὴ ἐκ πλείονων πραγμάτων φαίνεται παρεξουθενηθεῖσαν τὴν θρησκείαν ἐν ἣ ἡ κορυφαία ἀγιωτάτης τῆς ἐπουρανίου αἰδῶς φυλάττεται, μεγάλους κινδύνους ἐννοχέειν τοῖς δημοσίοις πράγμασιν, αὐτὴν τε αὐτὴν ἐνθέσμως ἀναληθεύσαν καὶ φυλαττομένην, μεγίστην εὐτυχίαν τῷ Ῥωμαϊκῷ ὀνόματι, καὶ σύμπασιν τοῖς τῶν ἀνθρώπων πράγμασιν ἐξαιρέτων εὐδαιμονίαν παρεσχέειν, τῶν θεῶν εὐεργεσιῶν τοῦτο παρεχουσῶν, ἔδοξεν ἐκείνους τοὺς ἄνδρας τοὺς τῇ ὀφειλομένη ἀγιότητι καὶ τῇ τοῦ νόμου τούτου παρεδρία τὰς ὑπηρεσίας τὰς ἐξ ἑαυτῶν, τῇ τῆς θεῆς θρησκείας θεραπείᾳ παρέχοντας, τῶν καμάτων τῶν ἰδίων τὰ ἔπαθλα κομίσασθαι, Ἀνυλῆνε τιμιώτατε. διόπερ ἐκείνους τοὺς εἴσω τῆς ἐπαρχίας τῆς σοι πεπιστευμένης ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἡ Καικιλιανὸς ἐφέστηκε, τὴν ἐξ ἑαυτῶν ὑπηρεσίαν τῇ ἀγίᾳ ταύτῃ θρησκείᾳ παρέχοντας, οὗσπερ κληρικούς ἐπονομάζειν εἰώθασιν, ἀπὸ πάντων ἀπαξάπλως τῶν λειτουργιῶν βούλομαι ἀλειτουργήτους διαφυλαχθῆναι· ὅπως μὴ διὰ τινος πλάνης ἢ ἐξολισθήσεως ἱεροσύλου ἀπὸ τῆς θεραπείας τῆς τῇ θεότητι ὀφειλομένης ἀφέλκονται, ἀλλὰ μᾶλλον ἄνευ τινὸς ἐνοχλήσεως τῷ ἰδίῳ νόμῳ ἐξυπηρετῶνται· ὥσπερ μεγίστην περὶ τὸ θεῖον λατρείαν ποιουμένων, πλείστον ὅσον τοῖς κοινῶς πράγμασι συνοίσειν δοκεῖ. Ἐρρώσσο, Ἀνυλῆνε τιμιώτατε καὶ ποθεινότατε ἡμῖν.

EPISTOLA CONSTANTINI AD CÆCILIANUM.

(Eus. Hist. Eccl. lib. x, c. 6.)

Imperator pecunias Ecclesiis donat.

Constantinus Augustus Cæciliano, episcopo Carthaginensi.

Quando quidem placuit nobis ut per omnes provincias Africæ, Numidiæ, et utriusque Mauritanicæ, certis quibusdam legitimæ et sanctissimæ religionis Catholicæ ministris ad sumptus necessarios aliquid præberetur; litteras dedi ad Ursum virum Perfectissimum Rationalem Africæ, eique significavi ut ter mille folles tuæ Gravitati numerari curaret. Tu itaque ubi prædictam quantitatem acceperis, operam dabis, ut cunctis supra memoratis juxta brevem ab Hosio ad te directum ea pecunia dividatur. Quod si forte ad meum erga vos omnes in hac parte studium explendum deesse aliquid intellexeris, incunctanter quidquid necessarium tibi videbitur, ab Heraclida Procuratore prædiorum nostrorum petere debes. Nam et ipsi coram mandavi, ut si quid pecuniæ Gravitas tua ab ipso postularet, absque ulla dubitatione dinumerandum tibi curaret. Et quoniam accepi quosdam non satis compositæ mentis homines id agere, ut sanctissimæ et Catholicæ Ecclesiæ populum improba

Κωνσταντῖνος Ἀυγούστος Καικιλιανῷ, ἐπισκόπῳ Καρταγίνης.

Ἐπειδὴ περ ἤρесе κατὰ πάσας ἐπαρχίας, τὰς τε Ἀφρικὰς καὶ τὰς Νομιδίας καὶ τὰς Μαυριτανίας, ῥητοῖς τισι τῶν ὑπηρετῶν τῆς ἐνθέσμου καὶ ἀγιωτάτης καθολικῆς θρησκείας, εἰς ἀναλώματα ἐπιχορηγηθῆναι τι, ἔδοξα γράμματι πρὸς Οὐρσον τὸν διασημότατον καθολικῶν τῆς Ἀφρικῆς, καὶ ἐδήλωσα αὐτῷ, ὅπως τριχιλίους φόλλεις τῇ σὴ στεβρότῃ ἀπαριθμῆσαι φροντίσῃ. σὺ τοίνυν ἤντικα τὴν προδηλουμένην ποσότητα τῶν χρημάτων ὑποδεχθῆναι ποιήσεις, ἅπασιν τοῖς προειρημένοις κατὰ τὸ βρεούλιον τὸ πρὸς σέ παρα Ὀσίου ἀποσταλέν, ταῦτα τὰ χρήματα διαδοθῆναι κέλευσον. εἰ δ' ἄρα πρὸς τὸ συμπληρωθῆναι μου τὴν εἰς τοῦτο περὶ ἅπαντας αὐτοὺς προαίρεσιν, ἐνδεῖν τι καταμάθοις, παρὰ Ἡρακλεῖδα τοῦ ἐπιτρόπου τῶν ἡμετέρων κτημάτων, ἀναμφιέκτως ὅπερ ἀναγκαῖον εἶναι καταμάθοις, αἰτῆσαι ὀφείλεις. καὶ γὰρ παρόντι αὐτῷ προστάξά, ἐν' εἰ τι ἂν χρημάτων παρ' αὐτοῦ ἢ σὴ στεβρότης αἰτήσῃ, ἄνευ διαταγμοῦ τινος ἀπαριθμῆσαι φροντίσῃ. καὶ ἐπειδὴ ἐπυθόμην τινὸς μὴ καθεστῶσης διανοίας τυγχάνοντας ἀνθρώπους, τὸν λαόν

τῆς ἀγιωτάτης καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας φαίλη τινὶ ὑπο-
νοθεύσει βούλεσθαι διαστρέφειν γίνωσκέ με Ἄνυλιν ἀν-
θυπάτην, ἀλλὰ μὴν καὶ Πατρικίῳ τῷ Οὐκαρίῳ τῶν ἐπάρ-
χων παροῦσι τοιαύτας ἐντολάς δεδωκέναι· ἐν ἐν τοῖς
λοιποῖς ἅπασι καὶ τούτου μάλιστα τὴν φροντίδα ποιή-
σονται τὴν προσήκουσαν, καὶ μὴ ἀνέχωνται περιορᾶν
τοιοῦτο γινόμενον. διόπερ εἴ τινες τοιοῦτους ἀνθρώπους
ἐν αὐτῇ τῇ μαρίᾳ ἐπιμένειν κατιδοῖς, ἄνευ τινὸς ἀμφιβο-
λίας τοῖς προειρημένοις δικασταῖς πρόσθειθε, καὶ αὐτὸ
τούτο προσανέγγει, ὅπως αὐτοὺς ἐκεῖνοι, καθάπερ αὐ-
τοῖς παροῦσιν ἐκέλευσα, ἐπιστρέψωσιν. ἡ θεϊότης τοῦ
μεγάλου Θεοῦ σε διαφυλάξει ἐπὶ πολλοῖς ἔτεσιν.

ANNO DOMINI CCCXIV.

EPISTOLA CONSTANTINI AD ÆLAFIUM.

(*Conc. t. 1, col. 1445, ed. Col.*)

Quod partes Donatistarum litigantes Arelate ad concilium convocari oporteat.

Constantinus Augustus Æladio (1).

Jam quidem antehac, cum perlatum fuisset ad scientiam meam, apud Africam nostram plures vesano furore vanis criminationibus contra se invicem super observantia sanctissimæ fidei catholicæ dissidere (*al.* discedere) cœpisse, dirimendæ dissensionis hujusmodi causa placuerat mihi, ut ad urbem Romanam tam Cæcilianus Carthaginensis episcopus, contra quem vel maxime universi sæpe me convenerant, quam etiam aliqui ex his, qui ei quædam objicienda crediderant, præsentiam suam exhiberent. Nam etiam ad supradictam urbem nostram Romam quosdam episcopos ex Galliis ire præceperam; ut tam hi pro integritate vitæ suæ, atque laudabili instituto, sed et septem ejusdem communionis, quam etiam urbis Romæ episcopus, atque illi qui cum iisdem cognoscerent, possent rei quæ videbatur esse commota, finem debitum adhibere. Qui quidem ea quæcumque in præsentia eorum fuerunt gesta, cuncta ad scientiam meam etiam actis habitis retulerunt; verbo insuper affirmantes, quod judicium suum pro rerum fuisset æquitate depromptum, eosque potius causæ obnoxios esse dicentes, qui contra Cæcilianum quædam putaverunt commovere, adeo ut istud post judicium habitum Africam ipsos remeasse perhiberent. Inde propter hæc omnia probabili rerum æstimatione speraveram, quod omnibus omnino seditionibus et contentiōibus, quæ ab iis hominibus videbantur subito commotæ, finis debitus fuisset impositus. Sed cum dictationis tuæ scripta legissem, quæ ad Nicæsiū et cæteros super iisdem simulationibus Gravitas tua mittenda crediderat, evidenter agnovi, quod neque respectum salutis suæ, neque, quod est majus, Dei omnipotentis venerationem ante oculos suos velint ponere. Siquidem ea agere persistent, quæ non modo ad ipsorum dedecus infamiamque pertineant, sed etiam his hominibus detrahendi dent facultatem (*al.* facilitatem), qui longe ab hujusmodi sanctissima

A atque adulterina falsitate corrumpant, scias me Anulino Proconsuli, et Patricio Vicario Praefectorum coram hæc dedisse mandata, ut inter cætera hujus rei competentem curam gerant; nec si quid ejusmodi agatur, negligere ac dissimulare sustineant. Itaque si quos ejusmodi homines in hac amentia perseverare conspexeris, absque ulla hæsitacione supradictos judices adibis; idque ipsis referes, ut in eos, quemadmodum ipsis coram mandavi, animadvertant. Divinitas summi Dei multis annis te servet.

B observantia sensus suos noscuntur avertere (1). Nam id quoque te scire convenit, quod ex iisdem venerunt, asserentes quod minus dignus idem Cæcilianus cultu sanctissimæ (*al.* sincerissimæ) religionis habeatur. Et contra id quod iisdem responderam, frustra eos id jactare, quippe cum res fuisset apud urbem Romanam ab idoneis ac probatissimis viris episcopis terminata, obnixè ac pertinaciter respondendum æstimaverunt, quod eorum omnis causa non fuisset audita; sed potius iisdem episcopi quodam loco se clausissent, et prout ipsis aptum fuerat judicassent. Quare cum hæc tot et tanta nimium obnixas dissensiones protrahere perviderem, ita ut nullomodo finis iisdem dare posse videretur, nisi et Cæcilianus idem, et ex his qui contra eum dissident, tres aliqui in judicium eorum, qui cum Cæciliano sentiunt consensumque debent, ad Arelatense oppidum venerint: injungendum solertiae tuæ duxi, ut mox has litteras meas acceperis, cum Cæcilianum supradictum, cum aliquibus ex his quos ipse delegerit (*sed et de Byzacenæ, Tripolitaneæ, Numidiarum, et Mauritaniarum provinciis, singuli quique aliquantos ex suis perducere debebunt, quos ipsi putaverint eligendos*); sed etiam aliquos qui contra eundem Cæcilianum dissentiant, data evectioe publica, per Africam et Mauritaniam, inde ad Hispanias brevi tractu facias navigare. Et inde nihilominus his in singulis episcopis singulas tractorias tribuas, ut ipsi ad supradictum locum intra diem calendarum angustarum possint pervenire, celeriter intimaturus iisdem, ut antequam proficiscantur, debeant disponere, quatenus absentibus ipsis et disciplina competens habeatur, et nulla forte seditio, vel aliorum altercatio, quæ ad maximum dedecus spectet, oria-
D tur. De cætero plena cognitioe suscepta finis adhibeatur. Quia cum præsentiam sui exhibuerint, universa quæ nunc in contentione esse noscuntur, non immerito finem debent accipere maturum, ut protinus possint terminari atque componi. Nam cum apud me certum sit te quoque Dei summi esse cultorem,

(1) Æladio, vel, ut alii, Abladio, sive Abladio, non minus recte Æliano, qui fuit proconsul, ut ex gestis purgationis Cæciliani constat, quæ paulo post referemus, et ex ep. ad Probianum successorem. Qua de re in notis plura.

(1) Vide Augustini epistola lxxviii, clxxii, clxv et lib. 1 contra epistolam Parmeniani, cap. 8.

confiteor Gravitati tuæ, quod nequaquam fas esse ducam, ut ejusmodi contentiones et altercationes dissimulentur a nobis, ex quibus forsitan commoveri possit summa divinitas, non solum contra humanum genus, sed etiam in mcipsum, cujus curæ nutu suo cœlesti terrena omnia moderanda commisit, ut secus aliquid haectenus incitata decernat. Tunc enim revera

et plenissime potero esse securus, et semper depromptissima benevolentia potentissimi Dei prosperrima et optima quæque sperare, cum universos sensero debito cultu catholicæ religionis sanctissimum Deum concordis observantia fraternitatis (al. concordia observantia fraternitate) venerari.

EPISTOLA CONSTANTINI AD CHRESTUM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

(Conc. t. I, col. 1446, ed. Col.)

Constantinus Augustus Chresto, episcopo Syracusano.

Jam quidem et antea, cum quidam improbo ac perverso studio de sancti cœlestisque numinis cultu et fide catholica dissidere cœpissent, ad reseccandas illorum hujusmodi contentiones ita constitueram, ut missis aliquot e Gallia episcopis, tum advenire jussis ab Africa iis, qui diversarum partium erant, atque obnixius inter se, pertinaciusque contendebant, præsentem insuper Romano episcopo, posset id omne, quod commotum videbatur, præsentibus ipsis accurata disceptatione componi. Sed quia nonnulli, ut fere fit, suæ ipsorum salutis, et reverentiæ, quæ sanctissimæ fidei debetur, obliti, privatas adhuc simultates exercere non cessant, dum prolato jam judicio acquiescere nolunt, causanturque a paucis videlicet dictas sententias fuisse, atque hos ipsos non omnibus quæ inquiri ante oportebat, diligenter examinatis, ad depromendum judicium præpropere festinanterque processisse. Quo fit, ut et ipsi, quos fraternum et concordem animorum consensum retinere par erat, turpi aut nefaria potius dissensione discrepent, et æversis a sanctissima religione hominibus ludibrii occasionem præbeant. Propterea mihi sedulo providendum fuit, ut hæc quæ post judicium prolatum se dari voluntario assensu debuerant, vel nunc tandem multis præsentibus exitum sortiantur. Quoniam ergo plurimos ex diversis compluribus locis episcopos in Arelatensium oppido ad kalendas augusti convenire præcepimus, tibi etiam per litteras significandum duximus, ut accepto a clarissimo viro Latroniano correctore Siciliae publico vehiculo, cum duobus aliis secundæ sedis, quos ipse deligendos judicaveris, tribusque una famulis, qui vobis in via ministrent, adscitis, designatum in locum ad diem prædictam te conferas: ut per gravitatem tuam, et exterorum qui conventuri sunt, unanimem conspirantemque prudentiam, dissidium hoc, quod male hactenus per sædas quasdam contentiones perseverat, omnibus auditis, quæ ab iis qui inter se nunc dissident, quosque pariter adesse jussimus, in medium proferentur, ad debitam religionem et fidem, fraternamque concordiam, vel sero tandem revocari queat. Incolumem te Deus omnipotens multis annis custodiat.

Alterum exemplum epistolæ Constantini imperatoris ad Chrestum, qua alteram episcoporum synodum fieri jubet, ut omnis episcoporum dissensio tollatur.

Constantinus Augustus Chresto Syracusanorum episcopo. Jam quidem antea cum nonnulli pravo ac

Κωνσταντίνος Σεβαστὸς Χριστῷ, ἐπισκόπῳ Συρακουσίων.

Ἦδη μὲν πρότερόν τε ὁ φαύλος καὶ ἐνδιαστρόφως τινὲς περὶ τῆς θρησκείας τῆς ἀγίας καὶ ἐπουρανίου δυνάμεως καὶ τῆς αἰρίσεως τῆς καθολικῆς ἀποδείκνυσθαι ἤρξαντο, ἐπιτέμνεισθαι βουλήσεις τὰς τοιαύτας αὐτῶν φιλονεικίας, οὗτοι διειστυπώκειν, ὥστε ἀποσταλέντων ἀπὸ τῆς Γαλλίας τινῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν κληθέντων ἀπὸ τῆς Ἀφρικῆς τῶν ἐξ ἐναντίας μοίρας καταλλήλως ἐναστατικῶς καὶ ἐπιμόνως διαγωνιζομένων. παρόντος τε καὶ τοῦ τῆς Ῥώμης ἐπισκόπου, τοῦτο ὅπερ ἐδόκει κινῆσθαι, ὀνηθῆ ὑπὸ τῆς παρουσίας αὐτῶν μετὰ πάσης ἐπιμελοῦς διακρίσεως, κατορθώσεως τυχεῖν. ἀλλ' ἐπειδὴ, ὡς συμβαίνει, ἐπιλοθόμενοι τινες καὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἰδέας, καὶ τοῦ σθένος τοῦ θραυομένου τῆ ἀγιοτάτης αἰρίσεως, ἔτι καὶ νῦν τὰς ἰδίας ἐχθρας παρκαίνειν οὐ παύονται, μὴ βουλόμενοι τῆ ἡδὴ ἐξενεχθεῖσιν κρίσει συνελθεῖσθαι, καὶ διωριζόμενοι ὅτι δὴ ἔρα ἄλλοι τινὲς τὰς γνώμας καὶ τὰς ἀποράσεις ἑαυτῶν ἐξήνεγκαν, ἣ καὶ μὴ πρότερον ἀπάντων τῶν θραυόντων ζητηθῆναι ἀκριβῶς ἔξετασθέντων, πρὸς τὸ τὴν κρίσιν ἐξενεθῆναι πάνυ ταχέως καὶ ὀξίως ἐσπευσαν' ἐκ τε τούτων ἀπάντων συμβαίνει γενέσθαι, τὸ καὶ τούτους αὐτοὺς ἀδελφικῆν καὶ ὁμόφροναν θραυόντας ἔχειν ὁμοφυσίαν, αἰσχυρῶς, μᾶλλον δὲ μισαρῶς ἀλλήλων ἀποδεισάναί' καὶ τοῖς ἀνθρώποις τοῖς ἄλλοις ἔχουσι τὰς ψυχὰς ἀπὸ τῆς ἀγιοτάτης θρησκείας, ταύτην πρόρασιν χλιθῆς διδόναι' ὅθεν προσητέιν μοι ἐγένετο, ὅπως τοῦτο ὅπερ ἐχρῆν μετὰ τὴν ἐξενεχθεῖσαν ἡδὴ κρίσιν, ἀναίρητον συγκυταθῆσαι πεπαύσασθαι; καὶ νῦν ποτε ὀνηθῆ πολλῶν παρίστων τέλους τυχεῖν. ἐπειδὴ τοῖσιν πλείστοις ἐκ διαφόρων καὶ ἀμυθῶν τόπων ἐπισκόπους εἰς τὴν Ἀρεταλησίαν πάλιν εἰσω Καλωνῶν Ἀγροστῶν συνελθεῖν ἐκελεύσμεν. καὶ σοὶ γράφει ἑνομίσαμεν, ἵνα λαβὼν παρὰ τοῦ λαμπριτάτου Λατρωνιανοῦ τοῦ κοβήρχου Σικελίας δημῶσιν ὄχημα, συζεύξας σεαυτῷ καὶ δύο γέ τινας τῶν ἐκ τοῦ δευτέρου θρόνου οὓς ἂν αὐτὸς ἐπιλέξασθαι κρίνης, ἀλλὰ μὴν καὶ τρεῖς κατὰ τοὺς ὀνησομένους ὑμῖν κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπηρετήσασθαι παραλαβὼν, εἰσω τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐπὶ τῷ προσητέμνῳ τόπῳ ἀπάντησον' ὡς ἂν διὰ τε τῆς σῆς στερότητας, καὶ διὰ τῆς λοιπῆς τῶν συνόντων ὁμοφυχου καὶ ὁμόφρονος συνίστης, καὶ τοῦτο ὅπερ ἄχρι τοῦ δεῦρο φαύλος δι' αἰσχυρῆς τινος ζυγομαχίας παραμεινῆκεν, ἀκουσθέντων πάντων τῶν μελλόντων λεχθῆσθαι παρὰ τῶν νῦν ἀπ' ἀλλήλων διεστώτων, οὗσπερ ὁμοίως παρεῖναι ἐκελεύσαμεν, ὀνηθῆ εἰς τὴν θραυομένην θρησκείαν καὶ πίστιν, ἀδελφικῆν τε ὁμόνοιαν, καὶ βραδείως ἀνοκλεθῆναι. ὑγιαίνοντά σε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ διαφυλάξει ἐπὶ πολλοῖς ἔτεσιν.

perverso animo a sancta religione cœlestique virtute et ab Ecclesiæ catholicæ sententia dissidere cœpiss-

sent, hujusmodi eorum contentionem præcidere cupiens ita constitueram, ut missis e Gallia quibusdam episcopis; accitis etiam ex Africa iis qui duas in partes divisi, pertinaciter inter se atque obstinate contendunt; præsentem quoque Romanæ urbis episcopo, id quod commotum fuisse videbatur, sub horum præsentia posset diligentissima examinatione componi. Sed quoniam nonnulli, ut fere sit, et propriæ salutis et venerationis quæ sanctissimæ fidei debetur obliti, privatas adhuc simultates prorogare non cessant: prolata jam sententiæ acquiescere nolentes, asserentesque paucos admodum episcopos sententiam tulisse, qui nec omnibus quæ prius inquiri oportebat diligenter excussis, ad depromendum iudicium properanter accessissent. Unde fit ut et ipsi quos concordæ ac fraterno inter se animo esse decuerat, turpi seu potius detestanda secessione dissideant; et iis hominibus qui a sanctissima religione alieno sunt animo, subsannandi occasio præbeatur. Idcirco mihi sedulo providendum fuit, ut hæc quæ post de-

A promptum iudicium voluntaria assensione jam finita esse debuerant, nunc tandem multorum interventu finem possint accipere. Quoniam igitur plurimos ex diversis ac prope infinitis locis episcopos in urbem Arelatensem intra Kalendas Augusti iussimus venire: tibi quoque scribendum esse censuimus, ut accepto publico vehiculo a viro clarissimo Latroniano correctore Siciliæ, adjunctis tibi duobus secundi ordinis quos tu eligendos putaveris, tribus item servulis qui in itinere vobis ministrare possint, intra eundem diem ad prædictum locum occurras; quod tum per tuam Gravitatem, tum per cæterorum in unum coeuntium unanimem concordemque solertiam controversia hæc quæ per fœdissimam altercationem ad hoc usque temporis perduravit, auditis omnibus eorum qui nunc inter se dissident, quos etiam adesse iussimus, allegationibus, ad congruam religionis et fidei observantiam fraternamque concordiam tandem aliquando possit revocari. Incolumem te Deus omnipotens diutissime servet.

EPISTOLA CONSTANTINI AD EPISCOPOS POST CONCILIUM ARELATENSE.

(*Conc. t. 1, col. 1454, ed. Col.*)

Constantinus Augustus episcopis catholicis charissimis fratribus, salutem.

Æterna, religiosa et incomprehensibilis pietas Dei nostri nequaquam permittit humanam conditionem diutius in tenebris oberrare, neque patitur exosas quorundam voluntates usque in tantum pervadere, ut non suis præclarissimis luminibus denuo pandens iter salutare, eas det ad regulam justitiæ converti. Habeo quippe cognitum (*in ms. ejusdem*); multis exemplis: hæc eadem ex meipso metior. Fuerunt enim in me primitus, quæ justitia carere videbantur, nec ulla putabam videre supernam potentiam, quæ intra secreta pectoris mei gererem. Equidem hæc, ut dixi, æquam (*in ms. quam*) fortunam debuerunt sortiti, scilicet omnibus malis redundantem: sed Deus omnipotens in cælis per sæcula residens, tribuit quod non merebar. Certe jam neque dici, neque enumerari possunt ea, quæ cælesti sua in me famulum suum benevolentia concessit, sanctissimi antistites Christi Salvatoris fratres charissimi. Gaudeo igitur equidem specialiter, gaudeo quod tandem habita justissima dijudicatione, eos ad meliorem spem fortunamque revocastis, quos malignitas diaboli videbatur a præclarissima luce legis Catholicæ miserabili sua persuasione avertisse. O vere victrix providentia Christi Salvatoris! ut etiam his consuleret, qui jam desciscentes a veritate, quodam modo adversus ipsum arma inducentes gentibus se copulaverunt: quia si (*in ms. sic*) vel nunc vera (*in ms. mera*) fide voluerint obsequia sanctissimæ legi deferre, intelligere poterunt quantum sibi nutu Dei sit provisum. Et hoc quidem, sanctissimi fratres, sperabam etiam in eis, quibus ingenita est maxima durities animi, posse re-

prehendi; sed non profuit apud eos recta dijudicatio, neque in eorum sensus ingressa est divinitas propitia. Revera enim non immerito ab his procul abscesserit Christi clementia, in quibus manifesta luce claret (*in ms. clarent*) hujusmodi esse, ut eos etiam a cælesti provisione exosos cernamus: quæ in ipsos tanta vesania perseverat, cum incredibili (*in ms. incredibilia*) arrogantia persuadeant (*in ms. persuadendum*) sibi, quæ nec dici, nec audiri fas est, desciscentes a recto iudicio dato, quo cælesti provisione meum iudicium eos comperi postulare: quæ vis malignitatis in eorundem pectoribus perseverat. Quoties a me jam ipso (*in ms. ipsum*) improbissimis additionibus suis sunt condigna responsione oppressi? qui utique si hoc ante oculos habere voluissent, minime hoc ipsum interposuissent. Meum iudicium postulant, qui ipse iudicium Christi expecto. Dico enim, ut se veritas habet, sacerdotum iudicium ita debet haberi, ac si ipse Dominus residens iudicet. Nihil enim licet his aliud sentire, vel aliud iudicare, nisi quod Christi magisterio sunt edocti. Quid igitur sentiunt maligni homines, officia, ut vere dixi, diaboli? Perquirunt sæcularia, relinquentes cælestia. O rabida furoris audacia! sicut in causis gentilium fieri solet, appellationem interposuerunt. Equidem gentes minora interdum iudicia refugientes, ubi justitia cito deprehendi (*f. reprehendi*) potest, magis ad majora iudicia auctoritate interposita ad appellationem se conferre sunt solitæ. Quid hi detractores legis, qui renuentes cæleste iudicium, meum putaverunt postulandum, sic sentire de Christo salvatore? Ecce jam proditores, ecce sine ulla acriori disquisitione, ipsi per semet prodiderunt facinora sua. Quæ ab ipsis sentitur humanitas, qui in ipso Deo immanes prosilierunt? Equidem, fratres carissimi, licet hæc in ipsis videantur deprehensa, nihilominus vos, qui Domini salvatoris sequimini viam, patientiam adhibete, data his

(1) Extat in appendice ad Optatum Milevit. ep. Parisiensis editionis ex bibliotheca Petri Pithoi. Hanc Binusius ad hoc Romanum concilium retulit post Baronium. Sirmondus vero ad Arelatense I. Regius autem collector bis edidit, et utrique subiecit concilio non necessaria repetitione.

itis perseverare, protinus cum his quos agnos cultui suo iudicavit, proficiscimini, et proprias sedes, meique mementote, ut mei poster semper misereatur. Cæterum direxi aines, qui eosdem infandos deceptores reprotinus ad comitatum meum perducant, ut ant, ibi sibi mortem pejus pervideant. Dedi litteras competentes ad eum, qui vicariam

EPISTOLA CONSTANTINI ET LICINII AD PROBIANUM.

(*Bal. Misc.*, t. 1, p. 21.)

erotores Cæsares Flavius Constantinus Maximus et alerius Licinianus Licinius Probiano proconsuli Africa.

Ælianus, prædecessor tuus, merito, dum vir perfectissimus Verus (Verinus) vicarius præfectorum tunc per Africam nostram incommoda valetudine teneretur, ejusdem partibus functus, inter cætera etiam id negotium vel invidiam, quæ de Cæciliano episcopo Ecclesiæ catholicæ videtur esse commota, ad examen suum atque jussionem credit esse revocandam. Etenim cum jam Superium centurionem, et Cæcilianum magistratum Aptungitanorum, et Saturninum (Saturianum) excuratorem, et Calibium juniorem ejusdem civitatis curatorem, atque Solonem servum publicum suprascriptæ civitatis præsentem esse fecisset, audientiam præbuit competentem, adeo ut cum Cæciliano fuisset objectum quod a Felice eidem episcopatus videretur esse

EPISTOLA CONSTANTINI AD EPISCOPOS DONATISTAS.

(*Conc. t. 1, col. 1451, ed. Col.*)

Illos Brixiam ad pacem componendam convocat.

Constantinus Augustus, episcopis.

Ante paucos quidem dies, juxta postulatum vestrum, hoc mihi placuerat, ut ad Africam revertere- mini, ut illic omnis causa, quæ vobis adversus Cæcilianum competere videtur, ab amicis meis, quos elegissem, cognosceretur, atque finem debitum reciperet. Verum diu mihi cogitanti, et in animo meo non immerito volenti, id potissimum visum est, ut quoniam scio quosdam ex vestris turbulentos satis, et obstinato animo rectum judicium et integræ veritatis rationem minime respicere, ac per hoc venire forsitan, ut si ibidem cognoscatur, non ut condecet, et

EPISTOLA CONSTANTINI AD CELSUM.

(*Conc. t. 1, col. 1471, ed. Col.*)

Perseverare Menalium cum quam jamdudum susceperat insania cæterosque qui a veritate Dei digressi errori se pravissimo dederunt proxima etiam tuæ gravitatis scripta testata sunt, quibus inhærentem te jussioni nostræ, de merito seditionis ipsorum, eoque tumultu quem apparabant, inhibitum esse memorasti, frater carissime. Unde quoniam ex eo patuit ipsos nefarias res cogitasse, quod cum statuissem inter ipsos et Cæcilianum plenissime super allegationibus diversis requirere, præsentis meæ susceptam fugam subtrahere laboraverunt, hoc ipso turpissimo facto confessi ad ea se redire properare, quæ et antea fecerant et nunc agere perseverant: at cum constet minime unumquemque propria penitus delicta lucrari, etiamsi paulisper eorum fuerit coercitio dilata,

PATROL. VIII.

A præfecturam per Africam tuctur, ut quotquot hujus insanis similes invenerit, statim eos ad comitatum meum dirigat, ne ulterius sub tanta claritate Dei nostri ea ab ipsis fiant, quæ maximam iracundiam cælestis providentiæ possint incitare. Incolumes vos Deus omnipotens tribuat votis meis et vestris per sæcula, fratres carissimi.

B delatus, cui divinarum scripturarum proditio atque exustio videretur objecta, innocentem de eo Felicem fuisse constiterit. Denique cum Maximus (supra Apronianus) Ingentium Decurionem Ziquensium civitatis epistolam Cæcilianii exduumviri falsasse contenderet, eundem ipsum Ingentium suspensum, actis quæ suberant, pervidimus, et ideo minime tortum quod se Decurionem Ziquensium civitatis asseveraverit. Unde volumus ut eundem ipsum Ingentium sub idonea prosecutione ad comitatum meum Constantini Augusti mittas, ut illis qui in præsentiarum agunt, atque diuturnis diebus interpellare non desinunt, audientibus et coram assistentibus apparere et intimari possit frustra eos Cæciliano episcopo invidiam comparare atque adversus eum violenter insurgere voluisse. Ita enim fiet ut omissis, sicut oportet, ejusmodi contentionibus, populus sine dissensione aliqua religioni propriæ cum debita veneratione deserviat.

C veritatis ratio expostulat, res finem accipiat atque aliquid tale eveniat nimia vestra obstinatione, quod et divinitati cælesti displiceat, et existimationi meæ, quam semper illibatam cupio perseverare, plurimum impediatur: placuit mihi (sicut dixi) ut Cæcilianus juxta prius tractatum huc potius veniat, quem credo juxta litteras meas mox adfuturum. Polliceor autem vobis, quod si præsentem ipso de uno tantum crimine vel facinore ejus per vosmetipsos aliquid probaveritis, id apud me sit, ac si universa quæ intenditis probata esse videantur. Deus omnipotens perpetuam tribuat securitatem.

D mandandum gravitati tuæ duxi, ut interim quidem eosdem omittas, et dissimulandum super ipsos esse cognoscas. Verum lecta hac epistola, tam Cæciliano quam iisdem palam facias, quod cum favente pietate divina Africam venero, plenissime universis tam Cæciliano, quam his qui contra eum agere videntur lecto dilucido judicio demonstraturus sum, quæ et qualis summæ divinitati sit adhibenda veneratio, et ejusmodi cultu delectari videatur, adhibito etiam diligenti examine, ea quæ nunc aliqui exinde illecebris mentis ignorantis que occultare se putant, plenissime sum reperturus atque in lucem facturus venire. Easdem personas quæ res istius modi concitant faciuntque, ut non cum ea qua oportet veneratione summus Deus colatur, perdam atque discutiam. Cumque satis

clareat neminem posse beatitudines martyris eo genere conquirere, quod alienum a veritate religionis et incongruum esse videatur eos, quos contra fas et religionem ipsam recognovero reosque violentes competentis venerationis deprehendero, sine ulla dubitatione insaniam obstinationisque temerariae faciam merita exitia persolvere. Scire itaque pro certo quæ habere debeant, ad plenissimam fidem salute etiam teste invocata, quod tam super plebe quam super clericis his qui primi sunt, sum diligentissime quæsiturus, idque iudicaturus quod verissimum et religiosissi-

FRAGMENTUM EPISTOLÆ CONSTANTINI AD EUMALIUM VICARIUM.

(Aug. lib. II, contra Cresconium.)

In quo pervidi Cæcilianum virum omni innocentia præditum, ac debita religionis suæ officia servantem, B eique ita ut oportuit servientem, nec ullum in eo

EPISTOLA CONSTANTINI AD CATHOLICAM.

(Conc. t. I, col. 1472, ed. Col.)

Constantinus imperator ad episcopos et plebem Africae, ut Donatistas tolerent.

Quod fides debuit, quantum prudentia valuit, prout puritas potuit, tentasse me per omnia humanitatis et moderationis officia optime scitis, ut juxta magisteria legis nostræ, pax illa sanctissimæ fraternitatis, cujus gratiam Deus summus famulorum suorum pectoribus immiscuit, stabilita per omnem concordiam teneretur. Sed quia vim illam sceleris infusi, C paucorum licet, sensibus pervicaciter inhærentem, intentionis nostræ ratio non potuit edomare, favente adhuc sibi huic nequitia patrocinio, ut extorqueri sibi omnino non sinerent, in quo se deliquisse gauderent. Spectandum nobis est, dum totum hoc per paucos sedit, in populum omnipotentis Dei misericordia mitigetur. Inde enim remedium sperare debemus, cum omnia bona vota et facta referuntur. Verum dum cælestis medicina procedat, hactenus sunt consilia nostra moderanda, ut patientiam percolamus,

num esse manifestum sit : demonstraturus etiam iisdem, qui et qualis divinitati cultus adhibendus sit. Nam nequaquam me aliter maximum reatum effugere posse credo, quam ut hoc, quod improbe sit, minime existimem dissimulandum : cum nihil potius a me agi pro instituto meo ipsiusque principis munere oporteat, quam ut discussis erroribus omnibusque temeritatibus amputatis, veram religionem universos concordemque simplicitatem atque meritam omnipotenti Deo culturam præsentare perficiam.

crimen reperiri potuisse, eidem apparuit, sicut absenti fuerat adversariorum suorum simulatione compositum.

et quidquid insolentia illorum pro consuetudine intemperantiæ tentat aut facit, id totum tranquillitatis virtute toleremus. Nihil ex reciproco repenatur injuriæ; vindictam enim, quam Deo servare debemus, insipientis est manibus usurpare : maxime cum debeat fides nostra confidere, quidquid ab hujusmodi hominum furore patietur, martyrii gratia apud Deum esse valiturum. Quid est enim aliud in hoc sæculo in nomine Dei vincere, quam inconditos hominum impetus quietæ legis populum lacessentes, constanti pectore sustinere? Quod si observaverit vestra sinceritas, cito videbitis per gratiam summæ divinitatis, ut languescentibus eorum institutis vel moribus, qui se miserrimæ contentionis vexillarios præbent, sciant omnes non debere se paucorum persuasionem pereuntes sempiterno letho dare, quo possint pœnitentiæ gratia, semper vitæ æternæ, correctis erroribus suis, integrari. Valete voto communi per sæcula jubente Deo, fratres carissimi.

ANNO DOMINI CCCXXIII.

EPISTOLA CONSTANTINI AD EUSEBIUM PRIMA.

(Eus., Vita Const., lib. II, c. 46.)

De Edificatione et Restauratione Ecclesiarum.

Ἔως τοῦ παρόντος χρόνον τῆς ἀνοσίτου βουλήσεως καὶ τυραννίδος τοὺς ὑπηρέτας τοὺς τοῦ Σωτῆρος διωκούσης, πεπίστευκα καὶ ἀκριβῶς ἑμαυτὸν πέπεικα, πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τὰ ἔργα ἢ ὑπὸ ἀμελείας διεφθάρθαι, ἢ φόβῳ τῆς ἐπικειμένης ἀδικίας μὴ ἀξίως γεγενῆσθαι, ἀδελφεῖ προσφιλέστατε. νυνὶ δὲ τῆς ἐλευθερίας ἀποδοθείσης, καὶ τοῦ δράκοντος ἐκείνου ἀπὸ τῆς τῶν κοινῶν διοικήσεως, τοῦ Θεοῦ τοῦ μεγίστου προνοίᾳ, ἡμετέρα δ' ὑπηρεσίᾳ ἐκ διωχθέντος, ἠγούμαι καὶ πᾶσι φανερὰν γεγενῆσθαι τὴν θεῖαν δύναμιν. καὶ τοὺς ἢ φόβῳ ἢ ἀπιστίᾳ ἀμαρτή-

Cum usque ad hanc diem impia præsumptio et tyrannica violentia ministros Servatoris nostri sit persecuta, pro certo habeo planeque mihi ipse persuasum deo omnium ecclesiarum ædificia, aut per incuriam corrupta, aut præ metu ingruentis temporum iniquitatis minus honorifice exulta esse, Eusebi, frater carissime. Nunc vero cum libertas restituta sit, et draco ille providentia quidem Dei optimi maximi, ministerio autem nostro a reipublicæ administratione submotus, equidem existimo divinam potentiam om-

VALESII NOTÆ.

Ἀξίως γεγενῆσθαι. In libro Moræi ad marginem emendatur μὴ ἀξίως γεγενῆσθαι. Est et alia emendatio ad marginem editionis Genevensis appositæ ἑλάττωνα τῆς ἀξίας γεγενῆσθαι. Posset etiam quis suspicari, sic legendum et construendum esse hunc locum ἀξίως τῆς ἐπικειμένης ἀδικίας. Sed verior est lectio illa μὴ ἀξίως, quam et Fuketii codex confirmat. Τοῦ δράκοντος ἐκείνου. Licinium intelligi existimo, quem ob astutiam et senectutem ita appellat Constantinus. Certe quæ sequuntur ἀπὸ τῆς τῶν

κοινῶν διοικήσεως, de Licinio hæc dici manifeste argunt. Ex quo etiam conjici potest hanc Epistolam paulo post exauctorationem Licinii scriptam esse.

ἢ φόβῳ ἢ ἀπιστίᾳ. Initio hujus Epistolæ pro ἀπιστία dixit ἀμελείαν. Porro φόβῳ de Christianis dicitur, qui persecutionis metu Ecclesias neglexerant, aut fidem abnegaverant. ἀπιστία vero ad paganos seu infideles pertinet, qui sacrosanctas ædes disturbaverant, et Christianos variis modis vexaverant.

nibus clarissime innotuisse; et eos qui seu metu seu incredulitate aliquid peccaverunt, agnito illo qui vere est, ad rectam ac veram vivendi rationem esse redituros. Quotquot igitur ecclesiis aut ipse præes, aut alios in singulis locis præsidentes episcopos et presbyteros ac diaconos nosti, cunctos admone, ut in opera ecclesiarum omni studio ac diligentia incumbant: quo aut reparentur quæ adhuc manent, aut augeantur in majores: aut sicubi usus postulaverit, nova ædificentur. Quæcumque autem necessaria fuerint, et ipse, et reliqui alii tuo interventu, tum a præsidibus provinciarum petent, tum ab officio præfecturæ prætorianæ. His enim per litteras præceptum est, ut omni diligentia iis quæ tua sanctitas dixerit obsequantur. Divinitus te servet, frater carissime. Et hujusmodi quidem epistolæ per singulas provincias ad ecclesiarum antisites sunt missæ. Rectoribus quoque sequerentur. Adeoque cum summa celeritate, legis

μασί τισι περιπεσόντας, ἐπιγόντας τὸ ὄντως ὄν, ἤξειν ἐπὶ τὴν ἀληθῆ καὶ ὀρθὴν τοῦ βίου κατάστασιν. ὅσων τοίνυν ἢ αὐτὸς προϊστασαι ἐκκλησιῶν, ἢ ἄλλους τοὺς κατὰ τόπον προϊσταμένους Ἐπισκόπους, Πρεσβυτέρους τε ἢ Διακόνους ὄσθα, ὑπόμνησον σπουδάζειν περὶ τὰ ἔργα τῶν ἐκκλησιῶν. καὶ ἢ ἐπανορθοῦσθαι τὰ ὄντα, ἢ εἰς μείζονα αὔξειν, ἢ εἴθθα ἂν χρεῖα ἀπαιτῆ, καινὰ ποιεῖν. αἰτήσεις δὲ καὶ αὐτὸς, καὶ διὰ σοῦ οἱ λοιποὶ τὰ ἀναγκαῖα παρά τε τῶν ἡγεμόνων, καὶ τῆς ἐπαρχικῆς τάξεως. τοῦτοις γὰρ ἐπεστάθη, πάση προθυμίᾳ ἐξυπὴρ τήσασθαι τοῖς ὑπὸ τῆς σῆς ὁσιότητος λεγομένοις. ὁ Θεὸς σε διαφυλάξῃ ἀδελφὲ ἀγαπητέ. Ταῦτα μὲν οὖν καθ' ἕκαστον ἔθνος ἐγράφετο τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶσι. τὰ ἀκόλουθα τε τούτοις πράττειν οἱ τῶν ἐθνῶν ἡγεμόνες ἐκελεύοντο. σὺν πολλῷ τε τάχει, δι' ἔργων ἐχώρει τὰ νενομοθετημένα.

que provinciarum mandatum est, ut his convenientia præcepta opere ipso adimplebantur.

EPISTOLA CONSTANTINI AD ALEXANDRUM EPISCOPUM ET ARIUM PRESBYTERUM.

(Euseb. Vit. Const. lib. n, c. 64-72.)

Victor Constantinus maximus Augustus Alexandro et Ario.

Νεκτῆς Κωνσταντίνος Μέγιστος Σεβαστὸς, Ἀλεξάνδρῳ καὶ Ἀρίῳ.

I. Duabus me censis impulsus fuisse ad earum rerum quas gessi ministerium obeundum, ipse conatum meorum adjutor et servator omnium mihi testis est Deus.

I. Διπλῶν μοι γεγενησθαι πρόφασιν τούτων ὧν ἔργῳ τὴν χρεῖαν ὑπέστην. αὐτὸν ὡς εἰκὸς τὸν τῶν ἐμῶν ἐγχειρημάτων βοηθὸν καὶ Σωτῆρα τῶν ὅλων Θεὸν, ποιῶμαι μάρτυρα.

Quod pro pace continue satagebat.

II. Nam primum quidem omnium gentium inolitam de Deo opinionem in unam quasi habitudinem ac formam compingere propositum fuit, deinde vero corpus orbis terrarum quasi gravi quodam morbo tyrannidis oppressum, in pristinam valetudinem restituere. Quæ cum mihi instar scopi proposuissem, alterum quidem arcæno cogitationis oculo inquirebam, alterum vero bellica vi atque potentia perficere conabar. Quippe intelligebam, si communem inter omnes Dei cultores concordiam, sicut mihi in votis erat, stabilire potuissem, fore ut reipublicæ administratio mutationem piis omnium sensibus congruentem nancisceretur.

II. Πρῶτον μὲν γὰρ τὴν ἀπάντων τῶν ἐθνῶν περὶ τὸ θεῶν πρόθεσιν, ὡς μίαν ἕξωσιν σύστασιν ἐνώσασιν· δεύτερον δὲ, τὸ τῆς κοινῆς οἰκουμένης σῶμα καθάπερ χαλεπῷ τινι νοσήματι πάσχον κακῶς, διορθώσασθαι προθυμήθη. ἢ δὴ προσκοπῶν, ἕτερον μὲν ἀπορρήτῳ διανοίας ὀφθαλμῷ συνελογιζόμεν, ἕτερον δὲ, τῆ τῆς στρατιωτικῆς χειρὸς ἐξουσίᾳ κατορθοῦν ἐπειρώμεν· εἰδὼς ὡς εἰ κοινὴν ἄπασιν ταῖς τοῦ Θεοῦ θεράπουσιν ἐπ' εὐχαῖς ταῖς ἐμαῖς ὁμόνοιαν καταστήσαιμι, καὶ ἢ τῶν δημοσίων πραγμάτων χρεῖα σύνδρομον ταῖς ἀπάντων εὐσεβείαι γνώμαις τὴν μεταβολὴν καρπώσεται.

VALESI NOTÆ.

Καὶ τῆς ἐπαρχικῆς τάξεως. In annotationibus ad librum primum ejus operis, monui τὰς τὴν idem esse quod officium seu apparationem: hoc est certum numerum militum qui iudicibus apparebant. ἐπαρχοὶ vero sunt Præfecti Prætorio, ita dicti, quod sint ἐπὶ τοῖς ἀρχαῖς id est, supra præsides et rectores provinciarum. Igitur ἐπαρχικὴ τάξις est officium præfecturæ prætorianæ, de quo consulenda est Notitia Imperii Romani. Porro officium præfecti prætorio reliquis omnium magistratum officiis præstabat. Nam ut Præfectus Prætorio cæteros iudices tam civiles quam militares dignitate superabat, sic etiam ejus Officiales reliquis omnibus præstabant apparitionibus. Hinc in concilio Chalcedonensi actione 3, μέγιστο τάξις dicitur officium præfectorum præτο-

rio. φημι δὴ τὸν αἰδέσιμον θεόδωρον, τὸν ἐκ τῆς μεγίστης τάξεως, Hæc porro non intellexerunt Interpretes, quorum errorem malo equidem silentio pretere, quam ambitiose refutare. In codice Fuk. scriptum inveni καὶ τῶν τῆς ἐπαρχικῆς τάξεως, ut et in Savilli libro.

Τούτοις γὰρ ἐπεστάθη. Christophoronus vertit: Hisce enim per litteras a me significatum est, de suo addens a me, quod non probō. Neque enim imperator ipse, sed præfecti prætorio ejusmodi litteras ut plurimum dabant.

Ταῦτα μὲν οὖν. Ab his verbis novum caput inchoatur in codice Regio. Porro ex his verbis apparet Constantinum litteras eodem exemplo dedisse ad reliquos Episcopos Orientis.

Quomodo quæstiones in Africa excitatas compressit.

III. Μονίας γὰρ δῆπουθεν οὐκ ἀνεκτῆς ἄπασαν τὴν Ἀφρικὴν ἐπιλαβούσης, καὶ διὰ τοὺς ἀβούλων κουφότητι τῶν δῆμων θρησκίαν εἰς διαφόρους αἰρέσεις σχίσαι τετολημκότας, ταύτην ἐγὼ τὴν νόσον καταστειλαὶ βουληθεῖς, οὐδὲ μίαν ἐτέραν ἀρκοῦσαν τῷ πράγματι θεραπείαν εὐρισκον, ἢ εἰ τὸν κοινὸν τῆς οἰκουμένης ἐχθρὸν ἐξελὼν, ὃς ταῖς ἱεραῖς ὑμῶν συνόδοις τὴν ἀθέμιστον ἑαυτοῦ γνώμην ἀντίστησεν, ἐνίους ὑμῶν πρὸς τὴν τῶν πρὸς ἀλλήλους διχονοούντων ὁμόνοιαν βοηθοῦς ἀποστειλαίμι.

Quod religio ab Orientis partibus cæperit.

IV. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ τοῦ φωτὸς δύναμις, καὶ ὁ τῆς ἱερᾶς θρησκείας νόμος, ὑπὸ τῆς τοῦ κρείττονος εὐεργεσίας, οἷον ἐκ τινῶν τῆς ἀνατολῆς κόλπων ἐκδοθεῖς, ἄπασαν ὁμοῦ τὴν οἰκουμένην ἱερῶ λαμπτήρι κατήστραψεν, εἰκότως ὑμᾶς ὡσπερ τινὰς ἀρχηγούς τῆς τοῦ ἰθῦν ἰσχυρίας ὑπάρξειν πιστεύων, ὁμοῦ καὶ ψυχῆς νεύματι καὶ ὀφθαλμῶν ἐνεργείᾳ ζητεῖν ἐπειρώμην. ἅμα γοῦν τῇ μεγάλῃ νίκῃ καὶ τῇ τῶν ἐχθρῶν ἀληθεῖ θριαμβείᾳ, τουτέστι πρῶτον εὐλόμην ἐρευνᾶν, ὃ δὴ πρῶτόν μοι καὶ τιμωτάτου ἀπάντων ὑπάρχειν ἠγοῦμην.

Quomodo seditionem moleste ferens pacem suasit.

V. Ἄλλ' ὃ καλλίστη καίθειά πρόνοια. οἷόν μοι τῆς ἀκοῆς, μᾶλλον δὲ τῆς καρδίας αὐτῆς τραῦμα καίριον ἤφατο, πολλῶ χαλεπωτέραν τῶν ἐκεῖ καταλειφθέντων τὴν ἐν ὑμῖν γινομένην διχοστασίαν σημαῖνον' ὡς πλείους ἤδη τὰ καθ' ὑμᾶς μέρη θεραπείας δέεσθαι, παρ' ὧν τοῖς ἄλλοις τὴν ἰασιν ὑπάρξειν ἠλπισα. διαλογοζομένη δὴ μοι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ὑπόθεσιν τούτων, ἄγαν εὐτελῆς καὶ οὐδαμῶς ἄξια τῆς τοσαύτης φιλοκειρίας ἢ πρόφασιν ἐφωρόθη. διόπερ ἐπὶ τὴν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἀνάγκην ἐπειχθεῖς, καὶ πρὸς τὴν ὁμόψυχον ὑμῶν ἀγχινοίαν γράφων, τὴν τε θεῖαν πρόνοιαν καλέσας ἀρωγὴν τῷ πράγματι, μέσον τῆς πρὸς ἀλλήλους ὑμῶν ἀμφισθητήσεως, οἷον εἰρήνης πύτανιν ἑαυτὸν προσάγω εἰκότως. ὅπερ γὰρ δὲ συναϊρομένου τοῦ κρείττονος, καὶ εἰ μείζων ἦν τις ἀφορμὴ διχονοίας, οὐ χαλεπῶς ἂν ἠδυνήθην, ὅσας τῶν ἀκούοντων γνώμῃς ἐγχειρίζων τὸν λόγον, εἰς τὸ χρησιμώτερον ἑκαστον μεταστῆσαι' τοῦτο μικρᾶς καὶ λίαν εὐτελοῦς ἀφορμῆς ὑπαρχούσης ἢ πρὸς τὸ οἷον ἐμποδῶν ἴσταται, πῶς οὐκ εὐχερεστέραν καὶ πολλῶ βραδωτέραν μοι τοῦ πράγματος τὴν ἐπανόρθωσιν μνηστεύσει.

Unde nata sit controversia inter Arium et Alexandrum, et quod talia non erant disquirenda.

VI. Μανθάνω τοῖνυν ἐκεῖθεν ὑπῆρξαι τοῦ παρόντος ζητήματος τὴν καταβολήν. ὅτε γὰρ σύ, ὦ Ἀλέξανδρε, παρὰ τῶν πρεσβυτέρων ἐζήτεις, τί δὴ ποτε αὐτῶν ἑκαστος ὑπὲρ τίνος τόπου τῶν ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένων μᾶλλον

Controversiæ initium. Cum hoc loco culpa exortæ Arianae hæreseos in Alexandrum rejiciatur, hinc liquido constat alterutrum horum necessario esse statuendum: vel quod Eusebius Arianus homo parum fideliter hanc epistolam Constantini describeret, attexeritque ipsius vitæ, quam in gratiam Constantini Augusti pariter Ariani conscripserit, ac proinde ea minus digna tanto pontifice ab eo jactata confluerit: vel si hæc verba, vere germanum exemplat epistolæ continebant, illud necessario affirmandum est argumentum illius suppeditatum esse imperatori ab Eusebio ejusdem civi-

III. Itaque cum intolerabilis quædam insania totam Africam corripuisset, ob quosdam qui temeraria levitate religionem populorum in varias sectas discindere ausi fuerant, hunc ego morbum sedare cupiens, nullum aliud remedium ad ejus curationem idoneum reperiebam, quam ut communi hoste generis humani e medio sublato, qui sacrosanctis Synodis vestris impiam suam sententiam ac jussionem opposuerat, quosdam vestrum ad sarcendam inter dissidentes concordiam ministros atque adjuutores mitterem.

IV. Nam quoniam veri luminis vis, et lex sacrosanctæ religionis, Dei beneficio ex sinu (ut ita dicam) Orientis edita, universum simul terrarum orbem sacris radiis illustraverat, non sine causa vos cunctarum gentium salutis auctores ac duces fore confidens, et mentis affectu et oculorum acie exquirere laborabam. Statim igitur post magnam illam victoriam et post certissimum de hostibus triumphum, ante omnia illud rursus scrutari constitueram, quod præcipuum et maximi momenti esse judicabam.

V. Verum, o eximia Dei providentia! quis et qualis nullius aures meas, seu potius animum ipsum acerbissime sauciavit; cum mihi significatum est multo graviora inter vos orta esse dissidia, quam sunt illa quæ in Africa remanserunt? Adeo ut partes vestræ, a quibus medelam aliis suppeditari posse sperabam, majore jam curatione indigeant. Ac mihi quidem de harum rerum initio atque origine accuratius cogitanti, levis admodum causa esse visa est, nec tanta animorum contentione digna. Itaque ad hujus epistolæ scribendæ necessitatem redactus, et ad concordem utriusque vestrum solertiam scribens, invoato ad hoc opus auxilio divinæ providentiæ, arbitrum me dissensionis vestræ, et quasi pacis moderatorem merito interpono. Nam qui etiamsi gravior subsesset causa discordiæ, tamen Deo juvante, piis audientium mentibus rationem insinuans, haud difficile possem singulos ad salubriora consilia revocare; idem cum levis admodum et exigua nunc causa sit, quæ totius corporis consensionem obstat, cur non multo faciliorem et expeditiorem hujus rei correctionem mihi ipse spondeam?

VI. Porro præsentis controversiæ initium hinc exitisse comperio. Cum enim tu Alexander a presbyteris tuis requireres, quid quisque eorum de quodam legis loco sentiret, seu potius de quadam parte inanis quæstio-

tatis episcopo, omnium Arianorum facile principe: propterea quod multa hic mendacia coagmententur; ut cum imprimis potior culpa in Alexandrum rejicitur, quod importune nimis de re difficillima presbyteros Alexandriæ sciscitando, fomitem discordiæ illis suppeditavit; cum tamen ex iis, quæ supra diximus, in notis ad præcedens concilium Alex. constet, ipsum Arium, quid sentiret, ab Alexandro interrogatum esse, pluresque jam seduxisse, antequam synodus Alexandriæ cogeretur. SEVER. BIXIUS.

nis eos interrogares; cumque tu, Ari, id quod vel nunquam cogitare, vel sane cogitatum silentio premere debueras, imprudenter protulisses, excitata inter vos discordia, communio quidem denegata est; sanctissimus autem populus in duas partes discissus, a totius corporis unitate discessit. Quocirca uterque vestrum veniam vicissim alteri tribuens, id amplectatur, quod conservus vester vobis justissime suadet. Quidnam vero illud est? Nec interrogare de huiusmodi rebus principio decebat, nec interrogatum respondere. Tales enim quæstiones, quas nullius legis necessitas præscribit, sed inutilis otii altercatio proponit, licet ingenii exercendi causa instituantur, tamen in mentis nostræ penetralia continere debemus, nec eas facile in publicos efferre conventus, nec auribus vulgi inconsulte committere. Quotus quisque enim est, qui tantarum rerum tamque difficilium vim atque naturam aut accurate comprehendere, aut pro dignitate explicare sufficiat? Quod si quis id facile consequi posse existimetur, quotæ tandem parti vulgi id persuasurus est? Aut quis in eiusmodi quæstionum subtili et accurata disputatione, citra periculum gravissimi lapsus possit consistere? Quocirca in huiusmodi quæstionibus loquacitas comprimenda est, ne forte ant nobis id quod propositum est explicare ob naturæ nostræ infirmitatem non sufficientibus; aut auditoribus, ob ingenii tarditatem ea quæ dicuntur minime assequentibus; ex alterutro horum, aut in blasphemiam, aut in schismatis necessitatem populus incurrat.

Exhortatio ad concordiam.

VII. Proinde et incauta interrogatio, et inconsulta responsio, in utroque; vestrum veniam sibi mutuo concedant. Neque enim de præcipuo et summo legis nostræ mandato inter vos est orta contentio, neque novum aliquid a vobis de Dei cultu introductum est dogma. Sed unam eandemque sententiam tenetis; adeo ut ad communionis societatem coire facile possitis.

Quod ob leves quasdam voculas

VIII. Vobis enim pertinaciter contententibus de rebus parvis atque levissimis, tantam populi multitudinem vestro consilio regi non decet, in tanta præsertim animorum dissensione; nec solum id indecorum, sed prorsus nefas esse existimatur. Atque, ut prudentiam vestram minore exemplo commonefaciam, scitis ipsos etiam philosophos unius sectæ professione inter se omnes foederari; eosdem tamen in aliqua assertionum parte interdum discrepare. Verum licet in ipsa scientiæ perfectione dissentiant, nihilominus ob sectæ communionem rursus in unum conspirant. Quod si ita est, quomodo non multo justius fuerit, vos qui maximi Dei ministri constituti estis, in ejusdem religionis professione unanimes permanere. Sed accuratius, si placet, et attentius expendamus id quod jam dixi; æquumne sit ut ob levium et inanium verborum inter vos contentiones, fratres fratribus velut in acie oppositi stent; utque venerabilis conventus, per vos qui de rebus adeo exiguis et minime necessariis rixamini, impia dissensione dissideat. Plebeia sunt

ἄνω ὑπὲρ ματαίου τινὸς ζητήσεως μέρους ἐπυθάνου. σύ τε, ὦ Ἀρειε, τοῦθ' ὑπὲρ ἢ μήτε τὴν ἀρχὴν ἐνθυμηθῆναι, ἢ ἐνθυμηθέντα σωπῆ παραδοῦναι προσήκον ἦν, ἀπροόπτως ἐνθέτικας, ὅθεν τῆς ἐν ὑμῖν διχονοίας ἐγεργείσης, ἢ μὲν σύνοδος ἠρνήθη, ὃ δὲ ἀγιώτατος λαὸς εἰς ἀμφοτέρους σχισθεὶς, ἐκ τῆς τοῦ κοινού σώματος ἁρμονίας ἐχωρίσθη. οὐκοῦν ἐκάτερος ὑμῶν ἐξίσου τὴν συγγνώμην παρασχῶν. ὅπερ ἂν ὑμῖν ὁ συνθεράπων ὑμῶν δικαίως παρανεῖ, δεξάσθω. τί δὲ τοῦτό ἐστιν; οὔτε ἐρωτῶν ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἐξ ἀρχῆς προσήκον ἦν, οὔτε ἐρωτώμενον ἀποκρίνεσθαι. τὰς γὰρ τοιαύτας ζητήσεις, ὁπόσους μὴ νόμου τινὸς ἀνάγκη προστάττει, ἀλλ' ἀνωφελοῦς ἀργίας ἐρεσχολία προτίθησιν. εἰ καὶ φυσικῆς τινος γυμνασίας ἕνεκα γίγνοιτο, ὁμῶς ὀφείλομεν εἴσω τῆς διανοίας ἐγχεῖναι, καὶ μὴ προχειρῶς εἰς δημοσίας συνόδους ἐκφέρειν. μὴ δὲ ταῖς τῶν δῆμων ἀκοαῖς ἀπρονοήτως πιστεύειν. πόσος γὰρ ἐστὶν ἕκαστος, ὡς πραγμάτων οὕτω μεγάλων καὶ λίαν δυσχερῶν δύναμιν, ἢ πρὸς τὸ ἀκριβῆς συνιδεῖν, ἢ κατ' ἀξίαν ἐρμηνεύσαι; εἰ δὲ καὶ τοῦτο τίς εὐχέρως ποιεῖν νομισθεῖν, πόσον δὴ πού μέρος τοῦ δήμου πείσει; ἢ τίς ταῖς τῶν τοιούτων ζητημάτων ἀκριβείας, ἔξω τῆς ἐπικινδύνου παρολισθήσεως ἀντισταῖ; οὐκοῦν ἐφεκτέον ἐστὶν ἐν τοῖς τοιοῦτοις τὴν πολυλογίαν, ἵνα μήπως ἢ τῇ ὑμῶν ἀσθενείᾳ τῆς φύσεως τὸ προταχθέν ἐρμηνεύσαι μὴ δυναθέντων, ἢ τῇ τῶν ἀκρατῶν βραδυτέρᾳ συνέσει, πρὸς ἀκριβῆ τῶν ῥηθέντων κατὰληψιν ἔλθειν μὴ χωρησάντων. ἐξ ὁποτέρου τούτων, ἢ βλασφημίας, ἢ σχίσματος εἰς ἀνάγκην ὁ δῆμος περισταῖ.

VII. Διόπερ καὶ ἐρώτησις ἀπροφύλακτος, καὶ ἀπόκρισις ἀπρονοήτος, ἴσην ἀλλήλαις ἀντιδιδώσαν ἐφ' ἑκατέρᾳ συγγνώμην, οὐδὲ γὰρ περὶ τοῦ κορυφαίου τῶν ἐν τῷ νόμῳ παραγγελέματων ὑμῖν ἢ τῆς φιλονεικίας ἐξήφη πρόφασις. οὐδὲ καινὴ τις ὑμῖν ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ θρησκείας αἵρεσις ἀντεστάθη. ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἔχετε λογισμὸν, ὡς πρὸς τὸ τῆς κοινωνίας σύνθημα δύνασθαι συνελθεῖν.

pertinaciter certandum non fuit.

VIII. Ὑμῶν γὰρ ἐν ἀλλήλοις ὑπὲρ μικρῶν καὶ λίαν ἐλαχίστων φιλονεικούντων, τοσοῦτον τὸν τοῦ Θεοῦ λαὸν ταῖς ὑμετέροις ἰθύνεσθαι φρεσὶν οὐ προσήκει, διὰ τὸ διχονοεῖν. ἀλλ' οὔτε πρέπον, οὔτε ὅλως θεμιτὸν εἶναι πιστεύεται. ἵνα δὲ μικρῷ παραδείγματι τὴν ὑμετέραν σύνεσιν ὑπομήσαιοι, λέξω ἴσως δῆπου καὶ τοὺς φιλοσόφους αὐτοὺς, ὡς ἐνὶ μὲν ἅπαντες δόγματι συντίθενται, πολλάκις δὲ ἐπειδὴν ἐν τινε τῶν ἀποράσεων μέρει διαφωνῶσιν, εἰ καὶ τῇ τῆς ἐπιστήμης ἀρετῇ χωρίζονται, τῇ μέντοι τοῦ δόγματος ἐνώσει, πάλιν εἰς ἀλλήλους συμπνέουσιν· εἰ δὴ τοῦτό ἐστι, πῶς οὐ πολλῶν δικαιοτέρων, ὑμᾶς τοὺς τοῦ μεγάλου Θεοῦ θεράποντας καθιστώτας, ἐν τοιαύτῃ προαιρέσει θρησκείας ὁμοψύχους ἀλλήλοις εἶναι; ἐπισκεψώμεθα δὴ λογισμῶν μείζονι, καὶ πλείονι συνέσει, τὸ ῥηθέν. εἴπερ ὀρθῶς ἔχει δὲ ὀλίγας καὶ ματαίας ῥημάτων ἐν ἡμῖν φιλονεικίας, ἀδελφοὺς ἀδελφοῖς ἀντικεῖσθαι, καὶ τὸ τῆς συνόδου τίμιον ἀσεθεῖ διχονοία χωρίζεσθαι δι' ἡμῶν, οἱ πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ μικρῶν οὕτω καὶ μηδαμῶς ἀναγκαίων φιλονεικούμεν. δημῶδη ταυτά ἐστι, καὶ παιδικαῖς ἀνοίας ἀρμόττοντα μᾶλλον, ἢ τῇ τῶν ἱερέων καὶ φρονίμων ἀνδρῶν συνέσει

προσήκοντα. ἀποστῶμεν ἐκόντες τῶν διαβολικῶν πειρασ-
μῶν. ὁ μίγας ὑμῶν Θεὸς ὁ κοινὸς ἀπάντων Σωτὴρ, κοι-
νὸν ἅπασιν τὸ φῶς ἐξέτεινεν· ὑφ' οὗ τῆ προνοίας ταύτης
ἐμοὶ τῆ θεραπευτῆ τοῦ κρείττονος τὴν σπουδὴν εἰς τέλος
ἐνεργεῖν συγχωρήσατε. ὅπως αὐτοὺς τοὺς ἐκείνου δῆμους
ἐμῇ προσφωνήσῃ καὶ ὑπηρεσία καὶ νοουθεσίας ἐνστάσει,
πρὸς τὴν τῆς συνόδου κοινωνίαν ἐπανάγοιμι. ἐπειδὴ γάρ,
ὡς ἔφην, μία τις ἐστὶν ὑμῶν πίστις, καὶ μία τῆς καθ' ἡμᾶς
αἰρέσεως ἀύνησις, τὸ τε τοῦ νόμου παράγγελμα τοῖς δὲ
ἐαυτοῦ μέρεσιν εἰς μίαν ψυχῆς πρόθεσιν τὸ ὅλον συγ-
κλείει· τοῦτο ἄπερ ὀλίγον ἐν ὑμῖν ἀλλήλοις φιλοσεκίαν
ἤγειρεν, ἐπειδὴ μὴ πρὸς τὴν τοῦ παντός δύναμιν ἀνάκει,
χωρισμὸν τε καὶ στάσιν ἐν ὑμῖν μηδαμῶς ποιεῖτω. καὶ
λέγω ταῦτα, οὐχ ὡς ἀναγκάζων ὑμᾶς ἐξάπαντος τῆ λαῶν
εὐθείας καὶ οἷα δὴ ποτὲ ἐστὶ ἐκείνη ἡ ζήτησις, συντίθεσθαι
δύναται γὰρ καὶ τὸ τῆς συνόδου τίμιον ὑμῖν ἀνεκταῖς
σώζεσθαι, καὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ κατὰ πάντων κοινωνία τα-
ρεῖσθαι, καὶ τὰ μάλιστα τις ἐν μέρει πρὸς ἀλλήλους ὑμῖν
ὑπὲρ ἐλαχίστου διαφωνία γένηται. ἐπειδὴ μὴ δὲ πάντες
ἐν ἅπασιν ταῦτο βουλόμεθα, μὴ δὲ μία τις ἐν ὑμῖν φύσις ἡ
γνώμη πολιτεύεται. περὶ μὲν οὖν τῆς θείας προνοίας, μία
τις ἐν ὑμῖν ἔστω πίστις, μία σύνησις, μία συνθήκη τοῦ
κρείττονος· ἃ δ' ὑπὲρ τῶν ἐλαχίστων τούτων ζητήσεων
ἐν ἀλλήλοις ἀκρεβελογήσῃτε, καὶ μὴ πρὸς μίαν γνώμην
συμφέρεσθε, μένειν εἴσω λογισμοῦ προσήκει, τῆ τῆς δια-
νοίας ἀπορρήτου τηρούμενα, τὸ μέντοι τῆς κοινῆς φιλίας
ἐξαιρετον, καὶ ἡ τῆς ἀληθείας πίστις, ἣ τε περὶ τοῦ Θεοῦ
καὶ τὴν τοῦ νόμου θρησκείαν τιμῆ, μενέτω παρ' ὑμῶν ἀσά-
λευτος· ἐπανεῖθε δὲ πρὸς τὴν ἀλλήλων φιλίαν τε καὶ
χάριν. ἀπόδοτε τῷ λαῷ ξύμπαντι τὰς ἀκείας περιπλο-
κάς. ὑμεῖς τε αὐτοὶ καθάπερ τὰς ἐαυτῶν ψυχὰς ἐκκαθή-
ραντες, αὐθις ἀλλήλους ἐπίγινωτε· ἡδίων γὰρ πολλοῦς
φιλία γίνεται μετὰ τὴν τῆς ἔχθρας ὑπόθεσιν, αὐθις εἰς
καταλλαγὴν ἐπανεῖθε.

Quomodo dolore affectus prae pietate lacrymas effudit, et iter quod facturus erat in Orientem ob hanc causam repressit.

ix. Ἀπόδοτε οὖν μοι γαληνάς μὲν ἡμέρας, νύκτας δ'
ἀμερίμους, ἵνα καὶ μοι τις ἡδονὴ καθαροῦ φωτός, καὶ βίου
λοιπὸν ἡσύχου εὐφροσύνη σώζεται. εἰ δὲ μὴ, στένειν
ἀνάγκη, καὶ δακρυόεις δι' ὅλου συγγεῖσθαι, καὶ μηδὲ τὸν
τοῦ ζῆν αἰῶνα πρῶτος ὑφίστασθαι. τῶν γὰρ τοῦ Θεοῦ
λαῶν, τῶν συνθεραπευτῶν λέγω τῶν ἐμῶν, οὕτως ἀδίκως
καὶ βλαβερῶς πρὸς ἀλλήλους φιλοσεκίαν κεραισμένους, ἐμὲ
πῶς ἐγγωσέει τῷ λογισμῷ συνιστάσαι λοιπὸν· ἵνα δὲ τῆς
ἐπὶ τούτῳ λύπης τὴν ὑπερβολὴν αἰσθησθε, πρῶτον ἐπι-
στάς τῆ Νικομηδείων πόλει, παραχρῆμα πρὸς τὴν ἐμῶν
ἠπειρόμην τῆ γνώμῃ. σπεύδοντι δὲ μοι πρὸς ὑμᾶς, καὶ τῷ
πλείονι μέρει σὺν ὑμῖν ὄντι, ἡ τοῦδε τοῦ γράμματος
ἀγγελία πρὸς τὸ ἔμπαλιν τὸν λογισμὸν ἀνεχαιτίσειν, ἵνα
μὴ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὄραν ἀνεγκασθεῖαν, ἃ μὴδὲ ταῖς

Communio retineri. Haec et quae sequuntur, ex Ari-
anorum officina prodire necessario dicendum est. Nam
quo pacto dici potest, Alexandrum et Arium unam
eamdemque de fide sententiam tenere, ita ut discordia
inter utrumque facile conciliari possit, cum Alexan-
der filium Dei patri coaeternum esse affirmaret, Arius
vero idem pertinaciter negaret? quomodo item levis-
sima controversia haberi potest, in qua de Christi di-

haec, et quae puerili magis inscitiae quam Sacerdotum
et prudentium virorum sapientiae congruant. Absce-
damus nostra sponte a diaboli tentationibus. Maxi-
mus Deus noster et omnium Servator commune cunctis
protulit lumen. Sub cuius auspicio ac providentia,
mihi ejus famulo et cultori concedite, quaeso, ut hoc
opus ad exitum perducam, quo plebs illius mea allo-
cutione atque opera, et admonitionum instantia ad
conventus unitatem revocetur. Nam cum vobis, ut
dixi, una eademque sit fides, una de religione nostra
sententia; comque legis praecipuum utraque sui parte
omnes in unam animorum consensionem constringat:
istud quod levem inter vos contentionem excitavit:
quandoquidem ad totius religionis summam non per-
tinet, non est cur ullum inter vos discidium ac sediti-
onem faciat. Atque haec non eo dico, ut vos de inep-
ta, et qualiscumque demum vocanda est questione,
idem omnino sentire cogam. Potest enim gravitas
conventus integre apud vos conservari, et una eadem-
que inter omnes communio retineri, quamvis invicem
de re aliqua minimi momenti dissentiat. Siquidem
nec idem omnes volumus in omnibus, nec una om-
nium indoles est atque sententia. Itaque de divina
quidem Providentia una inter vos sit fides, unus in-
tellectus, una de Deo consensio. Quae vero de levis-
imis istis quaestionibus inter vos subtiliter disputatis,
licet non in eandem vocatis sententiam, interiore
mentis cogitatione continere et arcano pectoris re-
condere debetis. Maneat firma in vobis communis
amicitiae praerogativa, et veritatis fides, et Dei legis-
que observantia. Recurrite ad mutuam dilectionem et
charitatem; reddite universo populo suos amplexus.
Vosmet ipsi, expurgatis, ut ita dicam, animis vestris,
vos vicissim agnoscite. Saepem enim post depositas ini-
micitias, reconciliata iterum gratia, jucundior existit
amicitia.

ix. Reddite igitur mihi tranquillos dies et noctes curarum expertes, ut mihi quoque purae lucis voluptas, et quietae vitae laetitia in posterum conservetur. Quod nisi consecutus fuero, ingemiscam necesse est, totusque lacrymis perfundar; nec reliquum vitae tempus placide exigam. Nam quoad diu populus Dei (conservos meos dico) iniqua et perniciose contentione discissus est, qui fieri potest ut ego deinceps animo consistam? Porro, ut doloris hac de re mei magnitudinem intelli-

*gatis, nuper cum Nicomediam venissem, protinus in Orientem iter facere decreveram. Cumque profectio-
nem urgerem, et majore jam ex parte vobiscum es-
sem, hujus rei nuntius consilium nostrum retro aver-
tit, ne cogerer ea coram aspiciere, quae ne auditu*

vinitate, quae est summa totius fidei catholicae, dis-
ceptatur? Itaque hinc evidenter patet, verum esse
quod supra dixi; haec, quae ex Arianorum officina
prodierunt, vel ab Eusebio Caesariensi huic epistolae
superaddita esse, aut saltem mutata: vel a nequiore
illo et veteroso serpente Eusebio Nicomediensi im-
peratori persuasa fuisse. SEVER. BINIUS.

quidem tenus tolerare me posse existimabam. Deinceps ergo viam mihi in Orientem aperite consensu vestro, quam mihi mutuis inter vos contentioibus obstruxistis. Date hoc mihi, ut vos aliosque omnes populos lætos atque hilares quamprimum videre, et pro communi omnium concordia ac libertate debitas Deo gratias cum unanimi laudum concentu referre possim.

ANNO DOMINI CCCXXV.

EPISTOLA CONSTANTINI AD ECCLESIAM POST CONCILIUM NICÆNUM.

(Eus., Vit. Const., l. III, c. 17-20.)

Constantinus Augustus Ecclesiis.

I. Cum ex prospero reipublicæ statu compertum haberem quanta fuisset erga nos omnipotentis Dei benignitas, in hoc præcipue mihi elaborandum esse existimavi, ut a sanctissimis Ecclesiæ catholicæ populis una fides, sincera charitas et consona erga omnipotentem Deum religio servaretur. Sed quoniam fieri non poterat ut ea res firme ac stabiliter constitueretur, nisi omnibus episcopis vel certe plurimis eorum in unum congregatis, singula quæ ad sacratissimam religionem pertinent disceptata prius fuissent, hanc ob causam coactis quam fieri potuit plurimis Sacerdotibus, me quoque tanquam uno ex vobis præsentem (neque enim negaverim id quo maxime exulto, conservum me vestrum esse), cuncta competenti examine eo usque discussa sunt, donec inspectori omnium Deo accepta sententia, ad unitatis concentum proferretur in lucem. Itaque nullus dissensionem, nullus controversiæ de fide locus amplius relinqueretur.

De consensu in celebratione festi

II. Ubi cum de sanctissimo etiam paschæ die quaesitum fuisset, communi omnium sententia decretum est, eam festivitatem uno eodemque die ab omnibus ubique celebrari oportere. Quid enim pulchrius, quid honestius nobis esse possit, quam ut hæc festivitas, a qua spem immortalitatis accepimus, uno eodemque ordine et certa ratione ab omnibus inoffense observetur? Ac primum quidem visa est omnibus res esse prorsus indigna, ut in sanctissimæ hujus solemnitatis celebratione consuetudinem Judæorum sequeremur; qui cum manus suas nefario scelere contaminarint, merito impuri homines cæcitate mentis laborant. Quippe rejecta illorum consuetudine, possumus rectiori ordine, quem a primo passionis die ad hæc usque tempora servavimus, ad futura etiam sæcula hujus observantiæ ritum propagare. Nihil ergo nobis commune sit cum inimicissima Judæorum turba. Aliam enim viam a Servatore accepimus. Propositus est sacratissimæ religioni nostræ cursus legitimus et

VALESII

*Εδοξε κοινή γνώμη. Hæc verba Constantini respexisse videtur Athanasius, cum in libro de Synodis Arimini et Seleuciæ, pag. 873 notat aliter locutos esse Patres Synodi Nicænæ in expositione fidei, aliter in definiendo Paschæ die. Nam in hoc quidem negotio usi sunt verbo εδοξε, id est, placuit. In expositione autem fidei nequaquam dixere placuit, sed ita credit sancta et universalis Ecclesia. Certe verbum εδοξε quod refert Athanasius, non reperitur in Epistola Synodica, sed in hac tantum Epistola Constan-

Α άκοαίς προσέσθαι δυνατόν ήγούμην. ανοίξατε δή μοι λοιπόν εν τή καθ' ύμᾶς όμονοία, τής έώας τήν όδόν, ήν ταίς πρός άλλήλους φιλονεικίαίς άπεκλείσατε* και συγχωρήσατε θάττον ύμᾶς τε όμοῦ, και τούς άλλους άπαντας δήμους ιδείν χαίροντας, και τήν ύπερ τής κοινής άπάντων όμονοίας τε και έλευθερίας έφειλομένην χάριν, επ' εύφήμοις λόγων συνθήμασιν όμολογήσαι τῷ κρείττονι.

Κωνσταντίνος Σεβαστός ταίς Έκκλησίαις.

I. Πείραν λαβών εκ τής τών κοινών ευπραξίας, όση τής θειας δυνάμειος πέφυκε χάρις, τούτων πρό γε πάντων έκριναι είναι μοι προσήκειν σκοπόν, όπως παρά τοίς μακρυωτάτοις τής καθολικής εκκλησίας πλήθεσι, πίστις μία και ειλικρινής άγάπη, όμονώμων τε περι τόν παγκρατή Θεόν ευσέβεια τηρηται. άλλ' επειδή τούτ' ουχ αὐν τ' ήν άκλεινῆ και βεβαίαν τάξει λαθεῖν, ει μή εις ταυτῶ πάντων όμοῦ, ή τών γούν πλείονων Έπισκόπων συνελθόντων, εκάστου τών προσηκόντων τῆ άγιωτάτη θρησκεία διάκρισις γένοιτο, τούτου ενεκεν πλείστων όσων συναθροισθέντων, ωτὸς δε καθάπερ εις εξ ύμῶν ενύγχανον συμπαρών (ού γάρ άρησναιμην αν, επ' ό μάλιστα χαίροι, συνθεράπων ύμέτερος πεφυκίαι) άχρι τοσούτου άπαντα τής προσηκούσης τετύχηκεν εξετάσειος, άχρις ου ή τῶ πάντων έφορῶ Θεῶ άρέσκουσα γνώμη, πρός τήν τής ενότητος συμφωνίαν εις φῶς προήχθη, ως μηδέν ετι πρός διχόνοιαν ή πίστειος άμφισβήτησιν, ύπολείπεσθαι.

Paschalis et contra Judæos.

II. Ένθα και περι τής του Πάσχα άγιωτάτης ήμέρας, γενομένης ζητήσεως, έδοξε κοινή γνώμη καλώς εχειν. επι μιάς ήμέρας πάντας τούς άπανταχού επιτελεῖν. τι γάρ ήμιν κάλλιον, τί δε σεμνότερον ύπαρξαι δυναήσεται, του τήν έορτήν ταυτην παρ' ής τας τής άθανασίας ειλήφωμεν επιπιδας, μα τάξει και φανερω λόγω παρά πᾶσιν άδιαπτώτως φυλάττεσθαι; και πρώτου μὲν ανόξιον έδοξεν είναι, τήν άγιωτάτην εκείνην έορτήν τῆ τών Ιουδαίων επομένους συνηθειά πληροῦν· οι τας εκαυτων χειρας άθεμιτω πλημμελήματι χράσαντες, εικότως τας ψυχάς οι μαραι τυφλάτουςιν. εξεστι γάρ, του εκείνων έθνους αποβληθέντος, αληθεστέρα τάξει, ήν εκ πρώτης του πάθους ήμέρας άχρι του παρόντος εφυλάξαμεν, και επι τούς μέλλοντας αιώνας τήν τής επιτηρήσεως ταυτης συμπλήρωσιν εκτεινεσθαι. μηδέν τοίνυν εστω ήμιν κοινόν μετά του έχθιστου τών Ιουδαίων όχλου· ειλήφωμεν γάρ παρά του Σωτήρος όδόν έτέρα· πρόκειται δρόμος τῆ ιερωτάτη ήμῶν θρησκεία και νόμιμος και πρέπων. τούτου συμφώνως αντιλαμβανόμενοι, τής αισχράς, εκείνης εκαυτους συνειδήσεως αποσπάσω-

NOTÆ.

tini: quam pro Synodica habitam fuisse non immerito quis possit suspicari.

Του εκείνων έθνους. Lego έθνος cum Christophorono et Grutero. Item mendum notavimus in historia Ecclesiastica. Certe in schedis Regiis et in libro Savilii έθνος perscriptum est.

Και νόμιμος και πρέπων. Apud Gelasium et Nicephorum legitur και νόμος πρέπων. Socrates tamen ac Theodoritus vulgatam lectionem tuentur.

Αισχράς εκείνης συνειδήσεως. Nani qui cum Judæis

μεν ἀδελφοὶ τιμώτατοι. ἔστι γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀτοπώτατον, ἐκείνους ἀρχεῖν ὡς ἄρα παρεκτός τις αὐτῶν διδασκαλίας ταῦτα φυλάττειν οὐκ εἴημεν ἱκανοί. τί δὲ φρονεῖν ὀρθόν ἐκείνοι δυνήσονται, οἱ μετὰ τὴν κυριακτικὴν τε καὶ πατροκτικὴν ἐκείνῃ ἐκστάντες τῶν φρενῶν, ἄγονται οὐ λογισμῶ τινι, ἀλλ' ὀρμῇ ἀκατασχέτῳ, ὅποιοι δ' ἂν αὐτοὺς ἢ ἔμφοτος αὐτῶν ἀγάγη μακία. ἐκείθεν οὖν τοῖνυν κἄν τούτῳ τῷ μέρει τὴν ἀλήθειαν οὐχ ὀρῶσιν. ὡς δὲ κατὰ τὸ πλείστον αὐτοὺς πλανωμένους τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως, τῷ αὐτῷ ἔτει δευτέρον τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν. τίνος χάριν τούτους ἐπόμθεα, οὓς δευτὴν πλάνην νοσεῖν ἀμολόγηται· δευτέρον γὰρ τῷ ἐν ἑαυτῷ οὐκ ἂν ποτε ποιεῖν ἀνεξόμθεα. ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτα μὴ προὔκειτο, ἀλλὰ δὴ τὴν ἡμετέραν ἀγγινοικίαν ἐχρῆν καὶ διὰ σπουδῆς καὶ δι' εὐχῆς ἔχειν πάντοτε, ἐν μηδεμιᾷ τὸ καθαρὸν τις ὑμετέρας ψυχῆς κοινωεῖν δοκεῖν ἀνθρώπων ἔθεισι παγκάκων. πρὸς τούτοις κάκεινο πάρεστι συνορᾶν, ὡς ἐν τελικότητι πράγματι καὶ τοιαύτῃ θρησκείας ἑορτῇ διαφορικῶν ἄρχειν, ἐστὶν ἀθέμιτον. μίαν γὰρ ἑορτὴν τὴν τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας ἡμέραν, τουτέστι τὴν τοῦ ἀγιωτάτου πάθους, ὃ ἡμέτερος παρῆδωκε Σωτῆρ, καὶ μίαν εἶναι τὴν καθολικὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν βεβούληται. ἥς εἰ καὶ τὰ μάλιστα εἰς πολλοὺς καὶ διαφόρους τόπους τὰ μέρη διήρηται, ἀλλ' ὁμως ἐν πνεύματι, τουτέστι τῷ θεῷ βουλήματι, θάλλεται. λογισάσθω δ' ἡ τῆς ἡμετέρας ὁσιότητος ἀγγινοικία, ὅπως ἐστὶ δευτὸν τε καὶ ἀπρεπές, κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας ἑτέροις μὲν ταῖς νηστειαῖς σχολάζειν, ἑτέροις δὲ συμπόσια συντελεῖν· καὶ μετὰ τὰς τοῦ Πάσχα ἡμέρας, ἄλλους μὲν ἐν ἑορταῖς καὶ ἀνάσσειν ἐξετάζεσθαι, ἄλλους δὲ ταῖς ὀρισμέναις ἐκδεθῶσαι νηστειαῖς. διὰ τούτου γοῦν τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως τυχεῖν, καὶ πρὸς μίαν διακτικῶσαν ἄγεσθαι τούτο ἡ θεῖα πρόνοια βούλεται, ὡς ἔγωγ' ἄπαντας ἡγοῦμαι συνορᾶν.

redigi divina vult providentia, quemadmodum omnes meo quidem iudicio intelligitis.

Hortatio ut maximam partem orbis terrarum sequi velint.

III. Ὅθεν ἐπειδὴ τοῦθ' οὕτως ἐπανορθῶσθαι προσῆκεν, ὡς μηδὲν μετὰ τοῦ τῶν πατροκτικῶν τε καὶ κυριακτικῶν ἐκείνων ἔθνους εἶναι κοινόν. ἔστι δὲ τάξις εὐπρεπῆς, ἣν πάσαι αἱ τῶν δυτικῶν τε καὶ μεσημβρινῶν καὶ ἀρκτικῶν

A honestus. Hunc unanimi consensu retinentes, ab illa turpissima societate et conscientia nos abstrahamus, fratres carissimi. Est enim profecto absurdissimum quod illi magnifice jactant, nos absque ipsorum magisterio hæc commode observare non posse. Quidnam vero illi recte sentire possint, qui post necem Domini, post illud parricidium mente capti, non ratione, sed præcipiti impetu feruntur, quocumque innatus furor ipsos impulerit. Hinc est quod ne in hac quidem parte veritatem ipsam perspiciunt: adeo ut a convenienti emendatione longissime aberrantes, uno eodemque anno duo paschata celebrent. Quid ergo est cur istos sequamur, quos constat gravissimo erroris morbo laborare? Nam uno eodemque anno geminum pascha facere nunquam profecto sustinebimus. Verum etiamsi quæ dixi minime suppeterent, vestræ tamen solertiæ est id curare omnibus modis atque optare, ne sanctitas animarum vestrarum, in ullius rei similitudine cum nequissimorum hominum moribus sociari et commiseri videatur. Illud præterea considerandum est, nefas esse ut in tanti momenti negotio et in hujusmodi religionis solemnitate dissensio reperiatur. Unum enim liberatis nostræ festum diem, hoc est, diem sacratissimæ passionis, Servator noster nobis reliquit, unamque esse voluit catholicam Ecclesiam. Cujus membra licet variis locis dispersa sint, uno tamen Spiritu, Dei scilicet voluntate, foventur. Consideret, quæso, vestræ Sanctitatis solertia, quam grave sit et indecorum, iisdem diebus alios quidem jejuniis intentos esse, alios vero convivia celebrare, et post dies paschæ, alios quidem in festivitatibus et animorum remissione versari, alios vero definitis vacare jejuniis. Hoc itaque convenienti emendatione corrigi, et ad unam eandemque formam

III. Proinde cum hoc ita emendari oporteret, ut nihil nobis commune esset cum illorum Domini interfectorum et parricidarum consuetudine, cumque hic ordo decentissimus sit, quem omnes tam occidentalium

VALESII NOTÆ.

Pascha Dominicæ celebrant, conscii videntur esse sceleris quod Judæi adversus Dominum admiserunt, at Christophorsonus συνείδησιν vertit opinionem, cui non accedo.

Τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως. Socrates, Theodoritus, Gelasius ac Nicephorus habent ἀντὶ τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως, quod non probo. Recte enim dicitur πλανωμένους τῆς ἐπανορθώσεως.

Τῷ αὐτῷ ἔτει δευτέρον τὸ πάσχα ἐπιτελεῖν. Cum Neomenia Paschalis Judæorum a die quinto mensis martii inciperet, et tertio Aprilis clauderetur, hinc fiebat aliquando ut eorum Pascha ante æquinoxium inciperet. Ita duplex Pascha eodem anno celebrabant. Porro hæc iteratio quam Judæis objicit Constantinus, nequaquam magni momenti mihi quidem videtur. Idem enim retorquere poterant Judæi adversus Christianos; eos scilicet uno eodemque anno bis Pascha celebrasse, si annum vertentem intelligamus. Pona- mus enim hoc anno Pascha celebrari decimo calendas maias: sequente anno citius celebraretur necesse est. Atque ita duplex Pascha intra unius anni ver-

tentis curriculum apud Christianos occurrit. Vide Epiphanium in hæresi 70, quæ est Audianorum pag. 824 et animadversiones D. Petavii. Cuijunge cap. 3. Ægidii Bucherii de Paschali Judæorum cyclo

Τίνος χάριν. Apud Theodoritum et Nicephorum legitur τίνος οὖν χάριν. Sic etiam Socrates et Gelasius. Ex quibus corrigenda sunt, quæ sequuntur hoc modo: τὴν ὑμετέραν ἀγγινοικίαν. Et paulo post ἐν μηδεμιᾷ ὁμοιότητι. Quanquam apud illos quod dixi Scriptores legitur ἐν μηδενὸς ὁμοιότητι. in Fuketiano scriptum est ἐν μηδεμιᾷ προφάσει. Porro ad hæc verba alludere videtur Auctor Constitutionum Apost. libro v, cap. 16. Quod profecto fatebitur, quisquis eum locum cum his Constantini verbis contulerit.

Ἐτέροις μὲν ταῖς νηστειαῖς σχολάζειν. Intelligit caput jejunii, quod alio tempore a Quartadecimanis, alio a reliquis Christianis inchoabatur. Si quis tamen de fine jejunii Quadragesimalis hæc intelligere malit, non repugnabo. Vide Chrysostomum in Homilia adversus eos qui primo Pascha jejunabant, pag. 714:

quam meridianarum et septentrionalium orbis partium Ecclesie, ac nonnullæ quoque orientalium servant, idcirco id æquum rectumque esse omnes judicaverunt, quod et vobis placitum esse spondi, ut scilicet quod in urbe Roma perque omnem Italiam, Africam, Ægyptum; per Hispaniam, Gallias, Britannias, Lybias; per universam Achaïam, per Asianam et Ponticam diœcesim; per Ciliciam denique concordî sententiâ observatur, id vestra quoque prudentia libentibus animis amplectatur. Illud nimirum attendens, non modo majorem esse numerum ecclesiarum in locis supra memoratis, verum etiam æquissimum esse ut omnes in commune id velint quod stricta ratio exigere videtur, nec ullam cum Judæorum perjuriâ societatem habere. Atque ut summam ac breviter dicam, placuit communi omnium judicio, ut sanctissima paschæ festivitas uno eodemque die celebraretur. Neque enim decet in tanta sanctitate aliquam esse dissonantiam, præstatque cam sequi sententiâ in qua nulla est alieni

Α τῆς οἰκουμένης μερῶν παραφυλάττουσιν ἐκκλησίαι, καὶ τινες τῶν κατὰ τὴν ἐφῶν τόπων. τούτου ἕνεκεν ἐπὶ τοῦ παρόντος καλῶς ἔχειν ἅπαντες ἠγάσαντο. καὶ αὐτὸς δὲ τῇ ὑμετέρᾳ ἀγγηνοῖᾳ ἀρέσειν ὑπεσχόμην. Ἐν ὅπερ δ' ἂν κατὰ τὴν τῶν Ῥωμαίων πόλιν τε καὶ Ἀφρικῆν, Ἰταλίαν τε ἅπασαν, Αἴγυπτον, Σπανίαν, Γαλλίας, Βρεττανίας, Λιβύας, ὅλην Ἑλλάδα, Ἀσιανὴν τε διοίκησιν καὶ Ποντικὴν, καὶ Κιλικίαν, μίᾳ καὶ συμφώνῳ φυλάττεται γνώμῃ, ἀσμένως τούτο καὶ ἡ ὑμετέρα προσδέχεται σύνεσις, λαγυζομένη ὡς οὐ μόνον πλείων ἐστὶν ὁ τῶν κατὰ τοὺς προειρημένους τόπους ἐκκλησιῶν ἀριθμὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς τούτο μάλιστα κοινῇ πάντας ὁσιωτάτων ἐστὶ βούλεσθαι, ὅπερ καὶ ὁ ἀκριβῆς λόγος ἀπαιτεῖν δοκεῖ, καὶ οὐδεμίαν μετὰ τῆς Ἰουδαίων ἐπιπορίας ἔχειν κοινωνίαν. ἵνα δὲ τὸ κεφαλαιωδέστερον συντόμως εἴπω, κοινῇ πάντων ἤρσε κρίσις, τὴν ἀγιωτάτην τοῦ Πάσχα ἑορτὴν μίᾳ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ συντελεῖσθαι. οὐδὲ γὰρ πρέπει ἐν τῷ αὐτῷ ἀγιότητι εἶναι τινα διαφορὰν καὶ κάλλιον ἐπιεσθαι τῇ γνώμῃ ταύτῃ.

Β

erroris scelerisque societas atque communio.

Hortatio ut omnes decretis Synodi assentiantur.

IV. Quæ cum ita sint, cœlestem gratiam et plane divinum mandatum libenter suscipite. [Quidquid enim in sanctis episcoporum conciliis geritur, id omne ad divinam referendum est voluntatem. Quamobrem ubi ea quæ gesta sunt dilectis fratribus nostris intimaveritis, supradictam rationem et sanctissimi diei observantiam suscipere et constituere debetis, ut cum in dilectionis vestræ conspectum jam pridem a me desideratum venero, uno eodemque vobiscum die sanctam festivitatem peragere possim, utque de omnibus una vobiscum gaudeam, cernens diaboli crudelitatem divina potentia nobis operam navantibus esse sublatam, florente ubique terrarum vestra fide et pace atque concordia. Deus vos servet, fratres carissimi. — Hanc epistolam imperator eodem exemplo scriptam, in omnes provincias direxit, ut suæ erga Deum pietatis sinceritatem tanquam in speculo quodam aspiciendam legentibus præberet.

IV. Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, ἀσμένως δέχεσθε τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν καὶ θεῖαν ὡς ἀληθῶς ἐντολήν· πᾶν γὰρ, εἴ τι δ' ἂν ἐν τοῖς ἀγίοις τῶν Ἐπισκόπων συνεδρίοις πράττεται, τούτο πρὸς τὴν θεῖαν βούλησιν ἔχει τὴν ἀναφορὰν. διὸ πᾶσι τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς ἐμφανίσαντες τὰ πεπραγμένα, ἤδη καὶ τὸν προειρημένον λόγον καὶ τὴν παρατήρησιν τῆς ἀγιωτάτης ἡμέρας ὑποδέχεσθαι τε καὶ διατάττειν ὀφείλετε, ἵν' ἐπειδὴ πρὸς τὴν πόλιν μοι ποθυμένην τῆς ὑμετέρας διαθέσεως ὄψιν ἀφίκομαι, ἐν μίᾳ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τὴν ἁγίαν μεθ' ὑμῶν ἑορτὴν ἐπιτελεῖσθαι δυνηθῶ, καὶ πάντων ἕνεκεν μεθ' ὑμῶν εὐδοκήσω, συνορῶν τὴν διαβολικὴν ὁμότητα, ὑπὸ τῆς θεῖας δυνάμεως διὰ τῶν ἡμετέρων πράξεων ἀνηρημένην, ἀκμαζούσης πανταχοῦ τῆς ἡμετέρας πίστεως καὶ εἰρήνης καὶ ὁμονοίας. ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξῃ, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί. Ταύτης βασιλεὺς ἐπιστολῆς ἰσοδυναμοῦσαν γραφὴν ἐφ' ἐκάστης ἐπαρχίας διεπέμπετο. ἐνοπτρίζεσθαι τῆς αὐτοῦ διανοίας τὸ καθαρώτατον καὶ τῆς πρὸς τὸ θεῖον ὁσίας, παρέχων τοῖς ἐντυγχάνουσι.

C

EPISTOLA CONSTANTINI AD ECCLESIAS.

(Socr. Hist. Eccles. l. 1, c. ix.)

Jubet imperator ut libri Arii igni tradantur.

Victor Constantinus, maximus, Augustus, episcopis et populis.

Cum malignos et impios Arius sibi imitandos duxerit, par est ut eandem cum illis ferat ignominiam. Quemadmodum igitur Porphyrius divinæ pietatis hostis, iniquis de religione compositis libris, condignam reperit mercedem, per quam futuris sæculis omnium probis obnoxius erit, plurimaque obruetur

Νικητῆς Κωνσταντίνος, μέγιστος, σεβαστὸς, ἐπισκόποις καὶ λαοῖς.

D Τοὺς πονηροὺς δὲ ἀσεβεῖς μιμησάμενος Ἄρειος, δίκαιός ἐστι τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ὑπέχειν ἀτιμίαν. ὡς περ τοῦτον Πορφύριος ὁ τῆς θεοσεβείας ἐχθρὸς συντάγματα ἅττα παράνομα κατὰ τῆς θρησκείας συστησάμενος, ἄξιον εὐρατο μισθόν, καὶ τοιοῦτον, ὥστε ἐπονεϊδίστον μὲν αὐτὸν πρὸς τὸν ἐξῆς γενέσθαι χρόνον, καὶ πλειστής ἀναπλη-

VALESHI NOTÆ.

Ἄκριβῆς λόγος. Apud Theodoritum et Gelasium Cuzicentium legitur λογισμός, quod mihi certe non displicet; ut λογισμός idem sic ac ψηφισμός, id est, diligenter supputatio; unde et computus Paschalis est appellatus.

Ἢν γὰρ ὁ, τί δ' ἂν ἐν τοῖς ἀγίοις τῶν ἐπισκόπων συνεδρίοις. Notanda est hæc Constantini sententiâ de auctoritate Judiciorum Synodaliûm. Cui similis est locus alter in Epistola ejusdem Constantini ad Episcopos post Concilium Arelatense.

Διατάττειν ὀφείλετε. Ex hoc loco aperte colligitur, Epistolam hanc Constantini scriptam esse ad Episcopos qui Synodo non interfuerant. Inscripta quidem est Epistola ad Ecclesias. Verum Ecclesiarum nomine anti-stites intelligendi sunt.

Τῆς ὑμετέρας διαθέσεως. Hæc peculiaris est locutio Christianorum, qui cum aliquem ex fratribus aut voce aut per litteras alloquerentur, vestram charitatem seu dilectionem dicere solebant.

σθῆναι κακοδοξίας, ἀφανισθῆναι δὲ τὰ ἀσεβῆ αὐτοῦ συγγραμμάτων· οὕτως καὶ νῦν ἐδοξεν, Ἀρειῶν τε καὶ τοῦς αὐτῶν ἡμογνωμόνας Πορφυριανούς μὴν καλεῖσθαι, ἔν' ὧν περ τοὺς τρόπους μιμνήσκονται, τούτων ἔχουσι δὲ τῆς προσηγορίας, πρὸς δὲ τούτῳ καὶ εἴ τι σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρειοῦ συντεταγμένον εὐρίσκειτο, τοῦτο πυρὶ παραδίδοσθαι· ἵνα μὴ μόνον τὰ φαῦλα αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας ἀφανισθεῖν, ἀλλὰ μηδὲ ὑπόμνημα αὐτοῦ ὅλως ὑπολείπειτο, ἐκείνο μέντοι προκαγορεύω, ὡς εἴ τις σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρειοῦ συνταγὴν φωραθεῖν κρύψας, καὶ μὴ εὐθέως προσενεργῶν καὶ πυρὶ καταναλώσας, τούτῳ θάνατος ἔσται ζημία· παραχρῆμα γὰρ ἄλλοις ἐπὶ τούτῳ, κεφαλῆς ὑποστήσεται τιμωρίαν· ὁ Θεὸς ἡμᾶς φυλάξῃ, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

Καὶ ἄλλας δὲ ἐπιστολάς ὁ βασιλεὺς κατὰ Ἀρειοῦ καὶ τῶν ὁμοδόξων αὐτοῦ πανηγυρικώτερον γράψας, πανταχοῦ κατὰ πόλιν προέθηκε.

EPISTOLA CONSTANTINI AD ECCLESIAM ALEXANDRINAM.

(Conc., t. II, p. 62, ed. Labb.)

Κωνσταντίνος Σεβαστὸς τῇ καθολικῇ Ἀλεξανδρίῳ Ἐκκλησίᾳ.

Χαίρετε ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. τελεῖται παρὰ τῆς θείας προνοίας εὐλόγηται χάριν, ἵνα πάσης πλάνης ἀπαλλαγέντες, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιγνωσκώμεν πίστιν. οὐδὲν λοιπὸν τῷ διαβόλῳ ἔξιστοι καθ' ἡμῶν· πᾶν εἴ τι δ' ἂν (δ, τι δ' ἂν), κατοκτησάμενος ἐπεχείρησεν, ἐκ βάρων ἀνήρηται· τὰς διχονοίας, τὰ σχίσματα, τοὺς θορύβους ἐκείνους, καὶ τὰ τῶν διαφωνῶν, ἔν' οὕτως εἶπω, θανάσιμα φάρμακα, κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ κλέυσιν, ἢ τῆς ἀληθείας ἐκίχθη λαμπρότης. ἐν τοιοῦτοις ἀπαντες καὶ τῷ δυνάμει προσκυνούμενοι, καὶ εἶναι πεπιστωτέον· ἵνα δὲ τοῦτο γένηται, ὑπομνήσει Θεοῦ συνέκλεισα εἰς τὴν Νικαίαν πόλιν τοὺς πλείστους τῶν ἐπισκόπων, μὲθ' ὧν περ εἶς ἐξ ὑμῶν ἐγὼ ὁ συνθεράπων ὑμῶν καθ' ὑπεροχὴν εἶναι χαίρων, καὶ αὐτὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐξέτασιν ἀναδείξωμεν, ἠλεγχθῆ οὐκ ἀπαντα καὶ ἀκριβῶς ἐξετάσται, ὅσα δι' ἀκριβολίαν, ἢ διχόνοιαν, πρόρασιν ἐδόκει γενέσθαι· καὶ φεισάσθω ἡ θεία μεγαλειότης· ἡλικα καὶ ὡς δεῖνὰ τὰ περὶ τοῦ μεγάλου Σωτῆρος, περὶ τῆς ἐλπίδος καὶ ζωῆς ἡμῶν ἀπεπεῖσε ἰδωσάμενοι τινος; τάναντία ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς, καὶ τῇ ὁμολίᾳ πιστοὶ φησυχόμενοι τε, καὶ πιστεύειν ἠμολογούντες; τριακσίων γόνων καὶ πλείονων ἐπισκόπων ἐπὶ σωρησύνῃ τε καὶ ἀγχινοίᾳ θαυμαζομένων, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν, ἢ καὶ ταῖς ἀληθείαις, καὶ ἀκριβείαις τοῦ θεοῦ νόμου πίστις εἶναι, βεβαιούντων, μόνος Ἀρειοῦ, ἐφωράθη τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας ἡττημένους, καὶ τὸ κακὸν τοῦτο πρῶτον μὲν παρ' ὑμῶν, ἔπειτα καὶ παρ' ἑτέροις ἀσεβεῖ γνώμῃ διασπείρας. ἀναδείξωμεθα τοιοῦτον ἢ ὁ παντοκράτωρ παρίσχει γνώμην. ἐπανελθόμενοι ἐπὶ τοὺς ἀγαπητοὺς ἡμῶν ἀδελφοὺς, ὧν ὑμᾶς τοῦ διαβόλου ἀναιδῆς τις ὑπερέτης ἐχώρισεν· ἐπὶ τὸ κοινὸν σῶμα, καὶ τὰ γνήσια ἡμῶν μέλη σπουδῆ πάσῃ ἴωμεν. τοῦτο γὰρ καὶ τῇ ἀγχινοίᾳ, καὶ τῇ πίστει, καὶ τῇ οὐσίᾳ τῇ ὑμῶν πρέπει, ἵνα τις πλάνης ἐληγθεῖσθε ἐκείνου, ὃν τῆς ἀληθείας εἶναι ἐχθρὸν συνέστηκε, πρὸς τὴν θεῖαν ἐπανελθῆτε χάριν. ὃ γὰρ τοῖς τριακσίοις ἤρσαν ἐπισκόποις, οὐδὲν ἔστιν ἕτερον, ἢ τοῦ Θεοῦ γνώμη, μάλιστα γὰρ ἔσπου τὸ ἅγιον πνεῦμα, τοιοῦτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν ταῖς διανοαῖς ἐγχεμένον, τὴν θεῖαν βούλησιν ἐξεργάσασθαι. διὸ μηδεὶς ἠμριβαλλέτω, μηδεὶς ὑπεριβίβηθω, ἀλλὰ προθύμως πάντες εἰς τὴν ἀληθεστάτην ὁδὸν ἐπάνιτε· ἵν' ἐπειδὴν ἔσπου οὐδέπω πρὸς ὑμᾶς ἀφίκομαι, τὰς θρεπομένους τῷ πάντερόνῳ Θεῷ

infamia, atque insuper impia ejus abolita sunt scripta; ita et nunc placitum nobis est, Arium et Arii suffragatores Porphyrianos quidem nominare, ut quorum imitati sunt mores, eorum quoque obtineant appellationem. Si quod autem scriptum ab Ario compositum reperitur, igni tradatur, ut non modo improba ejus doctrina tollatur, verum etiam ne monumentum quidem aliquid ejus relinquatur. Illud equidem praedictum volo, si quis libellum aliquem ab Ario conscriptum occultasse deprehensus sit, nec continuo eum prolatum igne absumpserit, morte mulctabitur, illico namque in crimine tali comprehensus poenam capitis luet. Deus vos servet, fratres dilecti. Et cum alias epistolas imperator adversus Arium et cum illo sentientes magnificentius scripsisset, passim per singulas civitates eas proposuit.

ECCLESIAM ALEXANDRINAM.

Constantinus Augustus catholicae Alexandrinorum Ecclesiae.

Salvete plurimum, fratres carissimi. Permagnum certe et singulare beneficium a divina providentia in nos collatum est, quod omni errore liberati, unam eandemque fidem agnoscamus. Non est profecto diaboli insidiis contra nos intentatis de caetero quidquam loci relictum: nam quidquid est per fraudem in nos molitus, illud funditus sublatum est. Dissensiones animorum, schismata, tumultus illos, et lethalia discordiarum (ut ita dicam) venena, veritatis splendor (juxta Christi monitum) penitus obruit delevitque. Unum igitur Deum omnes et nomine veneramus et esse credimus. Ut autem istud ad exitum perduceretur Dei admonitione magnam episcoporum turbam ad urbem Nicæam accersivi: quibuscum ego, qui unus ex vestrum numero sum, quique quod vester sim conservus plurimum gaudeo, operam dedi ut veritas diligenter investigaretur. Proinde omnia quae aut controversiae, aut dissensionis materiam praeberere videbantur, accurate excussa et exagitata sunt. Quanta et quam execrabilia probra (o bone Deus, sis vobis clemens et misericors) nonnulli in magnum Salvatorem, in spem et vitam nostram scelerate nefarieque jecerunt, et scripturis divinitus inspiratis, fideique sacrosanctae contraria non modo impudenter effutiverunt, sed se ita credere palam confessi sunt! Nam cum amplius trecenti episcopi, viri propter animi modestiam et solertiam admirabiles, unam eandemque fidem (quae et veritate et exquisitis legis divinae testimoniis vera fides esse confirmatur) uno ore faterentur; solus Arius inventus est qui vi ac fraude diabolica victus, ab ea penitus desciverit, quique impia animi impulsione incitatus, hanc erroris labem primum apud vos, deinde apud alios sparserit. Quocirca eam, quam omnipotens tradidit, doctrinam amplexerim: ad fratres nostros carissimos, a quibus nequam et impudens quidam diaboli minister vos segregavit, redeamus: ad commune corpus Ecclesiae, et ingenua nostra membra, toto pectore, ut dicitur, revertamur. Illud enim vestrae prudentiae, fidei et sanctitati in

primis consentaneum est, ut errore illius, quem jam esse hostem veritatis perspectum est, penitus depulso, ad Dei gratiam vos denuo recipiatis. Nam quod trecentis episcopis visum est, non est aliud quam Dei sententia: præsertim cum in talium et tam præclarorum virorum mentibus sacer insideret, spiritus qui illis divinam voluntatem aperuerit. Quapropter nemo vestrum hæsitet, nemo moram interponat; sed omnes lubentibus animis ad viam veritatis redire: ut simul atque ipse ad vos adventavero, debitas gratias Deo qui omnia instrat, una vobiscum agam quod fidem sinceram nobis patefecerit, et charitatem, quæ omnibus optanda erat, proinde reddiderit. Deus vos, fratres charissimi, diu servet incolumes.

EPISTOLA CONSTANTINI ARIO ET ARIANIS.

(Conc. I. II, p. 269.)

Constantinus Augustus Ario et Arianis.

Malus interpres, revera effigies quædam et imago diaboli est. Ut enim illum periti artifices ad omnem deceptionis dolum effingunt velut pulchritudinis formæque decus affluentes illi, natura sua plane turpissimo, ut miseros mortales perdat, errorem iis objiciens, eodem plane modo, ut opinor, facit, cui illud solum studio dignum videtur, ut noxia impudentiæ et audaciæ suæ pharmaca profusius omnibus objiciat. Etenim novam, nec post homines natos unquam visam, infidelitatis fidem inducit. Quamobrem nec a veritate abhorreere illud videtur jam pridem divina oratione explicatum, quod ad malum sunt sapientes. Quid enim quisquam dixerit illum consilii capiendi gratiam perdidisse; qui non amplius sublevationis auxilium ullum invenire expetit? Quorsum igitur, Christe Christe, Domine Domine? quorsum nos quotidie prædones vulnerant? Stat ex adverso dura quædam et violenta audacia, fremitu frendetque dentibus infamia deformis, et innumeris sanciatâ criminibus. Ipsa certe in lege et promulgatione nominis tui velut quibusdam procellis et malorum fluctibus disjecta, effundit pernicioosa verba, eaque scribens in lucem edit, quæ numquam tu, qui cum æterno Patre tui ipsius fonte una existis, in cognitione tui definivisti. Cogit omnino et convenit graves et iniquas impietates, nunc quidem linguas crispans, nunc vero iterum miserorum studiis elata, quos ipsa præsentis præ securitate decipit simul et corrumpit. Jam autem volo præsidii ipsius ingenium exprodere. Quid enim ait? Aut teneamus, inquit, cujus jam compotes facti sumus, aut fiat sicut ipsi volumus. Cecidit et cecidit quidem interfectus: dolo ne, inquit, an atroci aliqua calliditate, nihil refert. Illud solum grande ducit, quod propter pravas cogitationes in ipsum irrepsit. Multitudinem, inquit, habemus. Progrediar et ipse paulo ulterius, ut insani belli spectator flam: ipse, inquam, progrediar, insanorum bella sedare antea solitus. Age sane Mars, Ari, clypeis utendum est: ne tu hoc feceris, obsecro, delineat igitur te Veneris congressus. Verum utinam quemadmodum turba plausibilis videris, sic et pietate vigeres erga Christum. Ecce iterum supples venio, et armorum copia pollens, pugnare nolo: Christi vero fide munitus, cum te sanare, tum alios curare volo. Cur igitur ais ea te facere quæ moribus tuis non conveniunt? Sed qua quiete, dic mihi,

μεθ' ὑμῶν ὁμολόγησάω χάριτας, ἅτι τὴν εὐλιβερινὴν τίσιν ἐστὶν δεῖξαι, τὴν εὐστασίαν ἡμῶν ἀγάπην ἀποδίδωκεν. ἢ Θεὸς ὑμᾶς διακυβάζει, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί,

Κωνσταντῖνος αἰθεσιπὸς Ἀρίω καὶ Ἀριανοῖς.

Κακὸς ἐρμηνεύς ἀντόχρημα εἰκὼν τε καὶ ἀνδρίας ἐστὶ τοῦ διαβόλου. ὡς περ γὰρ ἐκεῖνοι οἱ θεοὶ πλάσται πρὸς ἀπάτης δόλεον πλάττουσιν, εἰσὶν καὶ οἱ αὐτῶν εὐπρίπειαν προσμηχανώμενοι, αἰσχίω καθέπαξ ἅτι τῆ φύσει, ὅπως ἂν τοῦ τυλακισμῶρος ἀπολλῶναι, πλέγῃ αὐτοῖς προτείνων τὸν αὐτὸν οὕτως ἀγ αἵμα, τρόπον ποιήσῃ, ἢ μόνον σπουδῆς ἄξιον τῆ τοῦ εἶναι δοκεῖ, τὸ, πὰ τῆς εἰσιείας ἰσαμύτητος θηλητηρία ἀπειθῆς προβάλλεσθαι. τοιγάρτοι καινὴν, καὶ ἀρ' οὐ γηγόνουσιν ἄνθρωποι, οὐδεπώποτε φανείσιν ἀπιστίας εἰσάγει πίστιν. διόπερ οὐδὲν τῆς ἀληθείας ἄρα ἀσφῆλον ἐκεῖνο φαίνεται, τὸ σάλας τῆ θείας ῥήσις διηθρομῆν, ἅτι πρὸς τὸ κακὸν εἰσι σοφί. τί δ' ἂν τις ἐκεῖνο λέγεσθαι τὴν τοῦ βουλεύεσθαι χάριν αὐτὸν ἀπολωλιχότα, μηκέτι κουρισμῶ τινα ἐπικουρίαν εὔρασθαι ἐπιθυμῆν; τί τοῖνυν φημί, Χριστῆ, Χριστῆ, Κύριε, Κύριε; τί δὲ πῦτε ἡμᾶς τὸ ληστῆριον ὁσημέραι τιτρώσκει; ἐστῆκεν ἔξιναντίας δεινὴ τις βίαίς τόλμα, βρυχῶται ἐπιπλοῦσα τὸν ὁδόντα ὀύμορρος ὑπ' ἀτιμίας, καὶ παντοδαπῆς περιτετραμῆγα ἐγκλίμασιν. αὐτῆ μὲν τοι ἐν τῆ νόμῳ καὶ τῆ περὶ σοῦ κηρύγματι, ὡς περ τισὶ ζῆλαίς πρικυμίας κακῶν διακορομῆνη, ἐξεργύρεται μὲν ἐξώλιε λόγους, γράφουσα δὲ τοῦτους ἐφαίνε, οὐς οὐδέποτε ἰ τῷ αἰδῶ τοῦ σαυτοῦ πηγῆς τῆ πατρὶ συνυπάρχων, ταῖς περισεαυτοῦ γνώσεσι ἀφάρσιος συνάγει δὲ ἄλλως καὶ συμφορῆ δεινὰ ἅπτα καὶ ἄνομα ἀσεχίματα. νῦν μὲν τὰς γλόντας κραδαίνουσα, νῦν δ' αὖ πάλιν ταῖς τῶν ἀθλίων σπουδαῖς ἐπαιρομῆνη, οὐς ἐπ' ἀδείας αὐτῆ παρόντας ἐξαπατᾷ καὶ φθείρει. βούλομαι δὲ ἤδη τοῦ προῖδρου αὐτῆς τινε φύσιν ἐξετάσαι. τί γὰρ δὲ λέγει; ἢ κατέχωμεν, φησὶν, εἴ ἤδη ἐκγραπτεῖς γεγόνουμεν. ἢ γλυσεῖω ὡς αὐτοὶ βουλόμεθα, φέπτοιμα. καὶ ταῦτα πῆπτωκεν ἀκουρούμενος. δόλω, φησὶν, ὃ δεινότητι πανουργίας, οὐδὲν διακρίει. σεμνῆν μόνον ἠγῆται, ὃ διὰ πονηρᾶς ἐπινοίας εἰς αὐτὸν εἰσεβῆναι. πλὴθῆ, φησὶν, ἔχομεν προθέουμαι δὲ μινρὸν ἀδτόδ ἐπὶ τὸ πρόσθεν, ὡν ἂν τῶν τῆς μανίας πάλεμον θεατῆ γενώμαι. αὐτὸς ἐρησ ἐγὼ προθέουμαι, ὃ τοῦ τῶν ἀπρότων πολέμουσ παύτη, εἰσῶς, ἅγε δὲ Ἄρις Ἄριε, ἀσπίδων (ἰσ. ἦ.) ἢ χρεῖα. μὴ σὺ γε τοῦτο ποιήσης ἰεταυόμεν, ἐπισχέτω γοῦν σε ἢ τῆς Ἀπποδότης ὁμιλία. ἀλλὰ γὰρ εἶθε ὡς τοῖς θελοῖς ἄριστα συνηκροτεῖσθαι δοκεῖς, οὕτω σοι τῆ περὶ τὸν Χριστὸν ἐυσεβεία προσῆν ἀκμάζειν. ἰδοὺ δὲ πάλιν αὐ κίετης ἐρχομαι, καὶ τοῖς θελοῖς πᾶν πλῆθος ἰσχύων, μάχεσθαι μὲν οὐκ ἐθέλω. τῆ δὲ τοῦ Χριστοῦ περραχῆμενος τίσται, σὶ τε ἰάσασθαι καὶ τοῦς ἄλλουε θεραπεῦσαι βούλομαι. τί οὖν φῆς ταῦτα πράττειν, ἃ μὴ τοῖς ἡθεσι προσῆκε τοῖς σοῖς; ἀλλὰ μετὰ πολίας ἡτυχίας, εἰπέ μοι, ἢ τίνα περιουσίαν περιβεβλημένας, μάλλον δὲ, ἐρ' ὃ, τι προπετείας ἐληλακῶς; ὃ τὸλμης ὑπὸ κεραυνῶν ἀξλαζ καθαιρεθῆναι' ἀκούσατε γὰρ ἃ δεδῆλωκε πρῶην πρὸς μὲ, ἰδὼν ἀποστάζοντι γράφων τῷ καλῶμῳ. οὕτω,

φρσι, πιστεύομεν. εἴτα προσθεῖς οὐκ οἶδα ἄλλα] συβαρῶς, πῶς καὶ μάλα ἀκριβῶς ἐξησημέναι, προῖον παρρωτέρω, οὐδὲν δ, τι τῶν δεινῶν ἀπεσιώπησεν· ἀλλ' ὄλον ὡς ὅν εἶπη τις τὸν τῆς παρανομίας ἠνείχε θεσσαυρῶν. ἀπελαυνόμεθα, φρσί, καὶ τὴν τοῦ εἰσαδεχθῆναι ἡμᾶς ἀδειαν ἀφαιρούμεναι. ἀλλ' οὐδὲν πῶς ταῦτα πρὸς τὸ πρῶγμα· τοῖς δὲ ἐξῆς προσέχετε τὸν νοῦν, αὐτοῦ γὰρ χρῆσομαι τοῖς ῥήμασι. θεό- μεθ' α, φρσί, ἔαν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιμένῃ γνώμῃς ὁ τῆς Ἀλε- ξανδρίας ἐπίσκοπος, ἡμῖν τοῦ λοιποῦ δοθῆναι κατὰ τὴν τοῦ νόμου διάταξιν τὰς ἐνθίστους καὶ ἀπαραίτους θεραπείας τῷ θεῷ ἐπιτελεῖν. ὡς δεινῆς ἀναίδεας, ἣν σπουδῆ τῆς ἀλγ- θείας ἀπελήξει προσήκειν· ὁ γὰρ αὐτῷ καθ' ἑδοντὴν ἐτύχωνεν ὅν τοῦτο τῆ συντομίᾳ τῆς φράσεως ἀπετυπώσατο. τί φρεῖς ἄτοιτε; διατάσσιν εὐπρόσωπον ἡμῖν τὸ σαπρὸν τίς κατ' ἐμὴ ἀγρίας σου διανοίας ἐπιτελεῖσθαι μηχανῆ; καὶ τοῦς ἐπὶ κακῶ σοι προσπλακέντας ἀπολέσαι σπειδεῖς; τί οὖν, φρεῖς, πράξω, εἰ μηδεὶς ἄξιον ἡγιῖται με δέξασθαι; τοῦτο γὰρ πολλάκις ἐκ τῆς ἀνσιίας φέρνυγος ἐλθοῦς. ἐγὼ δὲ τοῦνοκτεῖν ἐρομαι σοι. πῶς δὲ σαφὲς γνώρισμα καὶ μαρτύριον τῆς σεαυτοῦ δια- νοίας ἐπέδειξω; ἣν ἐχρῶνσε διαπτόξαντα, καὶ τοῖς θεοῖς καὶ τοῖς ἀνθρωπίνους σαφῆ καταστῆσαι, καὶ μάλιστα ὅτι τὰ ἰοθόλα τῶν ἱερτεῶν, καὶ τηνακάτα μᾶλλον ἀγριαίνεον πέφυκεν, ὅταν ἐκαυτὸς τοῖς τῶν φουλεῶν μυχοῖς ἐνιδρυθέντα αἰσθηται. ἐλεῖνο δὲ γε λαν ἀστειῶν αὐτοῦ, τὸ σπουδαίως εὐ μάλα καθάπερ ὑπό τι προσωπεῖον αἰδοῖς σιγῇ πλάττεσθαι. τῆ μηδὲ τοῦ χρή- ματος τίχνη, τιθασσὸν σεαυτὸν καὶ χειροβῆ σὺ γε παρέχεις, κακῶν δὲ μυρίων καὶ ἐπιβουλῶν ἐνδοσ γέμων, τοῦς πολλοῦς λιλγθας. ἀλλ' ὡς τῆς ἀθλιότητος· ὡς ὁ πονηρὸς βιβούληται, οὕτως ἄρειον ἡμῖν ἀνομίας ἐρησαστίριον κατεστήσατο. λέγε δὲ νῦν μοι ταρελθῶν τῆς σεαυτοῦ πίστεως τὸ γνώρισμα, καὶ μη- δαμῶς γε ἀποσιωπήσης. ὡς τὸ μὲν στόμα διάττροπον, τὴν C δὲ φῦσιν δξυρρόπον πρὸς πονηρίαν κεκτημέναι· εὐκα λέγεις θῶν; σύμφηρον ἔχεις κῆμῆ. οὕτω φρνεῖ. τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἀναρχον καὶ ἀτελεῦτητον λόγον εἶναι φρεῖς; στέργω τοῦτο. οὕτω πίστευς. εἰ τι περαιτέρω προσπλέκει, τοῦτ' ἀνακρωῖ· εἰ τι πρὸς ἀσθεῖ χωρισμὸν συγκατατάττεις, τοῦτο οὐτι ὄρῶν, οὔτε νεῖν ὁμολογῶ. εἰ τὴν τιῶ σώματος ξινίαν πρὸς οἰκονο- μίαν τῶν θεῶν ἐνεργεῖον παραλαμβάνεις, οὐκ ἀποδοκιμάζω. εἰ τὸ πνεῦμα τῆς αἰδιότητος ἐν τῷ ὑπερέχοντι λόγῳ γενῆσθαι λέγεις, δέχομαι. τίς ἐγνω τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ ἐλθὼν ἀπὸ τοῦ πατρὸς; τίνα ἐγνω ὁ πατὴρ, εἰ μὴ ὁ ἀιδίως καὶ ἀνάρχος ἐξ αὐτοῦ γενῆσθηκε; σὸ μὲν ὑπόστασιν ξινῆν ὑποτάττειν οἷε δειν, κακῶς δὲ που πιστεύων· ἐγὼ δὲ τῆς ὑπερεξόχου καὶ ἐπὶ πάντα δικτύσης δυνάμεως τὸ πλῆρωμα πατρὸς καὶ υιοῦ, οὐσίαν μίαν εἶναι γινώσκω, εἰ τοῖνον μὲν σὺ ἀφαιρεῖς ἀπ' ἐκείνου ἀρ' οὐ χωρισθῆναι οὐδὲ διανοῖα τῶν ἐρσεχελούτων δεδύνηται D οὐδεπώποτε οὐδὲν προσλήκῃς δὲ χαρακτῆρας ὁδοποιεῖς, καὶ ὄλωις γνωρίσματα ζητήσιν διαρίζεις, ἐνὸνον δὲ ἐλέκληρον μὴν ἐξ ἑαυτοῦ τὰ αἰδιότητα δίδωκεν, ἀδιάρθρον δὲ τῆν ἐνοσίαν, ἀθανασίας τε δι' ἑαυτοῦ καὶ ἐκκλησίας· ἐνεῖμε πιστεῖν. κατὰβαλε οὖν δὴ, κατὰβαλε τὸ εὐηθεῖς τοῦτο ἀνόμημα, ὡς ἀστειῖ σὺ καὶ εὐσωσι, καὶ τὰ κακὰ πρὸς ἀπιστίαν τῶν ἀνοή- τῶν ἐξήδων. εἰκότως ἄρα σε ὁ πονηρὸς τῆ ἑαυτοῦ κακιστρε- ψατο κακίᾳ, καὶ τοῖς μὲν ἴσως ἤδη τὸ τοιοῦτον εἶναι δεκεί. οὗτο γὰρ σεαυτὸν πέπεικας. ἔστι δὲ πάντα δὲ ἐθρῖον τὸ κακόν. φρεῖς δὲ τῆς ἐν τοῖς ἀτοπήμασι διατριβῆς ἀπαλλαγῆς, ἄκουε ὡς δαιμόνιος ἄρειε· σοὶ γὰρ διαλεγόμεναι. τῆς ἐκκλησίας δὲ που τοῦ θεοῦ ἀποκηρυγμένους οὐκ αἰσθάνη; ἀπέλωλας, εὐ ἴσθῃ, ἔαν μὴ βλάβας εἰς σεαυτὸν, τὴν παρῶσάν τοι κατὰκρῆνη

A dic, quæso, aut quibus copiis cinctus, vel potius quo temeritatis proventus? O audaciam fulmine vindican- dam! Audite quæ nuper mihi indicavit, calamo virus instillante scribens: Sic, inquit, credimus. Deinde addens nescio quæ insolenter et valde accurate elaborata, progressus ulterius nihil acerbitatis omisit, sed omnem, ut ita dicam, dementiae thesaurum aperuit: Expellimur, inquit, et receptionis nostræ securitas omnis tollitur. Sed hec parum ad rem, quæ sequuntur attendite: ipsius enim verbis utar. Rogamus, inquit, si in eadem sententia maneat Alexan- driae episcopus, facultatem nobis posthac dari ex legis præscripto legitimos et necessarios cultus Deo tribuendi. O insignem impudentiam, quam veritatis studio reprehendi oportebat! Quod enim illi ex animi sententia accidit, id dictionis compendio ex- pressit. Quid ais, inepte? Dissidium speciosum scilicet nobis ulcus efferati erga me animi opponere par- ras, et in malo tecum implicatos perdere festinas. Quid, inquis, si nemo dignum me existimat qui recipiar? illud enim sæpe impuro gutture clamas, ego vero contra tibi dicam: Ubi certum documentum et testimonium ingenii tui ostendisti? Quod oportuit te diis et hominibus explicare, et perspicue aperire, maxime cum venenati serpentes tum magis efferari soleant, quando in penitissimis lustris reconditos se esse sentiunt. Illud vero valde in eo urbanum est, quod sub persona pudoris tanto studio silentium simulet. Mitem et mansuetum te palmam exhibes, cum malarum artium et insidiarum plenus multos fallas. Sed, o miseriam! diabolus ut voluit, Arium nobis iniquitatis officinam fecit. Accede ac dic mihi fidei tuæ documentum, et nequaquam taceas. Heus! tu qui os obtortum et ingenium ab om- nem improbitatem possides: unum dicis Deum? me suffragatorem habes: sic igitur sentias. Eiusdem essen- tia: ais esse Dei verbum quod principio fineque caret? hoc quoque laudo: sic credas. Si quid ulterius annectis, id tollo. Si quid ad impiam sejunctionem astruis, id ne videre me nec intelligere fateor. Si corporis hospitium ad divinarum functionum dis- pensationem assumis, non reprehendo. Si spiritum æternitatis in præcellente Verbo genitum dicis, ad- mitto. Quis novit Patrem, nisi qui venit a Patre? D quem novit Pater, nisi quem ex se ab æterno et sine principio genuit? Tu hypostasim peregrinam substi- tuere putas oportere, male utique credens: ego vero præcellentis et omnia pervadentis potestatis plenitudinem Patris et Filii, essentiam unam esse cognosco. Si igitur tu aufers ab illo, a quo ne cogi- tatione quidem contentiosorum auferri unquam po- tuit; additionis autem characterem promoves, et signa questionum explicas, illi cui integram quid- em ex seipso æternitatem dedit, incorruptam vero immortalitatis intelligentiam per seipsum, et eccle- siæ fidem attribuit. Abjice igitur, abjice tam stultæ opinionis flagitium, facete et canore Ari, mala ad insipientium perfidiam decantans. Jurc te diabolus

sua subvertit malitia, et quibusdam fortasse hoc jucundum esse videtur: sic enim tibi persuades. Est vero plane pestiferum hoc malum. Age sane, relicto illo absurdarum opinionum studio, o miser Ari, audi: tecum enim dissero. Non sentis te ab Ecclesia Dei ejectum? periisti, certo scias, nisi teipsam respiciens, dementia tuam damnes. Sed dices magnam multitudinem hominum te adjuvare, et curas tuas sublevare. Audi igitur, paululum aures tuas submittens, o impie Ari, et intellige tuam dementia. Tu vero, Deus, qui omnium curam geris, adsis benignus iis quæ dicuntur, si ex fide sunt. Ego enim homo tuus divina providentia fretus, ex scripturis Græcis et Romanis, iisque vetustissimis, insaniam Arii aperte demonstrabo ante ter mille annos ab Erythræa præsignificatam atque prædictam, ait enim illa: Væ tibi, Libya, in maritimis sita locis: veniet enim tempus in quo cum populo et filiabus tuis certamen grave, durum et omnino difficile subire cogeris, ex quo omnium fides et pietas judicabitur: tu vero ad extremum exitium devertis; vos enim coelestium florum receptaculum convellere ausi estis, et morsu discerpere, atque adeo ferreis pollulistis dentibus. Quid igitur calide veterator, ubi locorum esse fateris? Illic scilicet: habeo enim litteras, quas ad me furoris tui calamo scripsisti, in quibus ais omnem Libyæ populum conspirare tecum ad salutem. Si vero negaveris hæc ita se habere, Deum testor, me vetustissimum Erythrææ exemplar Græce scriptum habere, quod Alexandriam mittam, ut quam citissime pereas. Anne tu sine peccato furcifer? anne manifeste periisti miser, tanto malo circumseptus? Novimus quid moliaris: quæ cura, quis metus te perturbet, non nos latet, infelix et calamitose. O mentis tuæ stuporem, qui morbum et inopiam animæ tuæ non reprimis, impie; qui veritatem variis confodis sermonibus: et cum talis sis, nos vituperare non vereris, et nunc redarguens, ut tibi videtur, nunc vero commonens tanquam fide et doctrina præstantior, a quo scilicet miseri auxilium sibi suppeditari cupiunt: tametsi neque congruere cum tali oportet, neque omnino illum compellere, nisi quis in subdolis hujus verbis recte vivendi spem et in versibus reconditam esse putet. Sed non est hoc verum: longe sane abest, o imprudentiam vestram, qui cum isto vos commiscetis. Quis igitur furor vos hujus acerbam linguam et aspectum tolerare coegit? Esto, sed jam ad te sermonem converto, o hominem animo imprudentem, lingua volubilem, mente infidelem: da mihi disputationis non amplum dico et latum campum, sed circulo recte circumscriptum: neque putrem, sed natura firmum solidumque, o impie et pessime et dissimulator; cogor enim ista dicere, imo vero laqueum tibi injiciam, et disputatione impeditum in medium te adducam, ut omnis populus improbitatem tuam videat. Sed ad rem ipsam progrediar. Lotæ utique sunt manus: pergamus precibus invocare Deum, aut potius contineamus nos parumper. Dic mihi, calidissime, quem Deum in auxilium

ἀνοϊαν. ἀλλ' ἄρα οἷς, ὡς βλοῖ συμπράττουσι σοί, καὶ τὰς φρονεῖν τῶν ἀπελαύουσαι. ἄκουε δὲ μικρὸν ὑπισχόν τὰ ὄντα, ὃ ἀνότις ἄρειε, καὶ σύντις τὴν σεαυτοῦ ἀνοϊαν. οὐ δὲ ὃ πάντων κηδεμῶν Θεός, εὐμενὴς εἷς τῷ λεγομένῳ, εἰ πιστεύεις ἔχοιτο. ἐγὼ γὰρ ὁ σὸς ἀνθρώπος ἔλεω ἔχων τὴν παροῦσαν προμήθειαν, καὶ ἐξ ἑλληνικῆς, καὶ ἐκ ρωμαϊκῆς γρηγορεῖ πάνυ ἀρχαιοτάτης σαφῶς ἀποδείξω τὴν ἄρειου μανίας, πρὸ τρισχιλίων που ἐτῶν ὑπὸ τῆς Ἐρυθρᾶς προφῆτης εἰσάν τε καὶ προφημισθεῖσαν. ἔρη γὰρ ἐκεῖνη γε· Οὐαὶ σοι, Λιβύη ἐν παραλίῳς κειμένη χώροις· ἤξει γὰρ σοι καιρὸς, ἐν ᾧ μετὰ τῶν δυνάμων καὶ τῶν σεαυτῆς θυγατέρων δευτὸν ἀγῶνα καὶ ὄμνη καὶ παγκάλειον ὑπελθεῖν ἀναγκασθήσῃ, ἀρ' οὐ κριτικῶν μὲν εἰς ἀπαντας πιστεύεις τε καὶ εὐσεβείας διαδοθήσεται· οὐ δὲ πρὸς ἕσχατον ἀποκλίνει καταστρεφῆς· ὑμεῖς γὰρ τῶν οὐρανίων ὄντων τὸ δεκτικῶν ἀνασπάσαι τετολμηκατέ, καὶ διηματοσπαράξαι· καὶ μὲν δὲ σιδηροῖς ἐχράνατε τοῖς ὁδοῦσι. τί δὲ τα, ὃ πανύργη; ποῦ γὰρ σεαυτὸν εἶναι νῦν ἐμολογεῖς; ἐκεῖ δὴ λούνη· κατέγω γὰρ σου τὰ γράμματα, ἃ τῷ πρὸς μανίας καλέμῳ πρὸς μὲ διεχάραξας, ἐν οἷς φῆς πάντα τὸν Λιβύη δῆμον σύμφηρον εἶναι σοι πρὸς σωτηρίαν ἔπιου. εἰ δὲ οὐ φῆσαι ταυτὶ οὕτως ἔχειν, μαρτύρομαι ἡδὴ τὸν Θεόν, ἢ μὲν ἀρχαιοτάτου τῆς Ἐρυθρᾶς πύκτιον, δι' ἑλληνικῆς συνετεταγμένον γλώττης, εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀπιστίλλειν, ὡς ἀνθῆτον ἀπόλιον. εἶτα σὺ ἀναμάρτητος, ὃ δικραυρόρη; εἶτα οὐ σαφῶς ἀπόβωλας ὃ, ἄθλια, τοιούτῳ δεινῷ περιστοιχισμένῳ; ἴσμεν, ἴσμεν σου τὸ ἐγχείρημα· ποῖα φρονεῖς, ποῖον σε θράττει δέος, οὐ λέληθεν ἡμᾶς, ὃ δούτηνε καὶ ταλαίπωρε. ὃ τῆς ἀμβλύτητος τῶν σῶν φρονῶν, δε οὐδὲ τὸν νόσον καὶ τὴν ἀμνηχανῶν τῆς σεαυτοῦ ψυχῆς ἀναστίλλεις, ὃ ἀνόσι· δε τὴν ἀληθειαν ποικίλοις διορύττεις λόγοις· καὶ τοιούτους ὦν οὐκ αἰσχύνῃ ἡμᾶς ψήγων, καὶ νῦν μὲν ἐλέγχων ὡς γε οἶε· νῦν δ' αὖ πάλιν νοουετῶν, ὡς πιστεῖ καὶ λόγοις ὑπερρέων (ἴσμεν) καὶ περὶ οὗ δῆτα οἱ ἄθλιοι ἐπεκουρίαν ἑαυτοῖς περιέσσει γλίχονται· καὶ τοι οὐδὲ συγγινεσθαι τῷ τοιούτῳ ἐχρῖν, οὐδὲ δῶκε αὐτὸν προσπρήγισθαι, πλὴν εἰ μή τις ἐν τοῖς ὑπόλοις τούτου βήμασι τὴν τοῦ ὁρθῶς βιῶν ἐπιδα τοῖς μέτροις ἀποκείσθαι οἶεται. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο· πολλοῦ γε δεῖ. τὸ δὲ ἀληθές, ὃ τῆς ὑμετέρας ἀνοϊας, ὅσοι τούτοις συναναγίνισθε! τίς ἄρα εἰστρος ὑμᾶς τῆς χαλεπῆς τούτου γλώττης καὶ τῆς θύρας ἀνάσσεσθαι κατηνάγκασεν; ἀλλ' ἐπ' αὐτὸν ἡδὴ σε βαδισοῦμαι τῷ λόγῳ, ὃ τὴν μὲν ψυχὴν ἄφρον σὺ, τὴν δὲ γλώτταν στωμίλε, ἀπιστε δὲ τὰς φρίνας, δὸς δὴ μοι τοῦ λόγου οὐκ ἀμυλιάρης πλέγω καὶ ἐπιπλατον πεδίον, ἀλλ' οὐκ οὐκ κύκλω γε· οὐ περιγραπὸν μὴ σαθρὸν μόνον, ἀλλ' ἐβρωμένον τε καὶ στερεὸν τῆ φύσει, ὃ ἀνόσι δῆτα καὶ κάκιστε, καὶ κρυφίνου· ἐξάγομαι γὰρ ταῦτα λέγειν· μᾶλλον δὲ βρόχον ἡδὴ σοι περιάψας, καὶ συμποδίσας τῷ λόγῳ εἰς μίσους σε καταστῶν, ὡς ἀν πᾶς ὁ δῆμος τὴν σὴν κατὰ μέλη φουλότητα. ἐπ' αὐτὸ δὲ ποριέσσομαι ἡδὴ τὸ πρᾶγμα. νενιμμένα δὴ πουθῆν εἰσιν αἱ χεῖρες προστώμεν ταῖς εὐχαῖς ἐπιτάλλομαι δὲ τὸν Θεόν. μᾶλλον δὲ μικρὸν ἐπισχόν, εἰπέ μοι ὃ θερμότατε σὺ, τίος Θεὸν ἐπικαλέσῃ πρὸς βοήθειαν; ἀλλὰ γὰρ ἡριμεῖν οὐ δύναμαι. ὃ τῶν πάντων ἔχων τὸ κύρος δεσποτα, ὃ τῆς μονύρου δυνάμειος, ὃ πάτερ, διὰ τουτονὶ τὸν ἀνόσιον δεκίδη τε, καὶ λύπας, καὶ μὲν τοι καὶ τραύματα, καὶ δόδυκε ἢ σὴ ἔχει ἐκκλησία. Ἀρείος σοι τόπον ἡδὴ προσυμρίζει, καὶ μάλα γε εὐρύως, ἐπ' οὐ καθίζανον οἶμαι σύνοδον ἐκαστῆ, ἢ καὶ τὰ τὸν Χριστὸν τὸν σὸν, τὸν ἐκ σοῦ, τὸν τῆς ἡμετέρας ἐπεκουρίας ἀρχηγῆτον, θλίψαις νόμῳ περιποιεῖται καὶ ἴσχει. ἐπάκουσον, ἀτιβολῶ σε,

τις θαυμασίας πλῆθους, σὲ τὴν κατὰ τὸν τύπον κινῆσαι δε-
σποτα κινήσειν οἰεῖται, σὲ τίς ἀρωμασμένης καθέδρας κήλην
πριγγεῖν τολμᾷ. ποῦ γὰρ οὐκ ἴσται ἡ σὴ παρουσία; ἢ
ποῦ τὴν σὴν οὐ πάντες ἐνργεῖαν ἐκ τῶν πάντα σου διηκόντων
νύμην αἰσθάνονται; πάντα γὰρ αὐτὸς περιέχεις, καὶ ἔξω σου
οὔτε τόπον, οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἐπινοῖσαι θέμις. οὕτως ἡ σὴ
δύναμις μετ' ἐνργείας ἐστὶν ἀπειρος. σὺ μὲν δὲ ἐτάκυσον ὁ
Θεὸς, ὑμεῖς δὲ πᾶς ὁ λαὸς προσέχετε τὸν νοῦν. ἢ γὰρ ἀναλ-
σχυντος οὗτος καὶ ἀχρίτος, ἢ ἐπ' ἄκρον μοχθηρίας τε καὶ
ἀνομίας ἕμοιως ἐληλακώς, ἐλλάθειαν σκίπτεται. ἀπαγε,
ρησίν, οὐ βούλομαι τὸν Θεὸν ἐγὼ ὕβρην πάθει δοκεῖν ἐνχε-
σθαι· καὶ διὰ τοῦτο ὑποθέμαι καὶ πλάττω θαυμασία γε τῆ
πίστει, ὡς ὁ Θεὸς νιογενῆ καὶ νικητοῖτον οὐσίαν Χριστοῦ
ποιησάμενος, βουθειαν ἐκινῆσεν παρασκευάσατο, ὡς γέ μοι
δοκεῖ. ἢ γὰρ ἔν, ρησίν, ἀπ' αὐτοῦ ἀρβίης, τοῦτο ἐλάττων
παιποιήκας. εἶτα, ὦ λυμεῶν καὶ δλίθριε, σοὶ τοῦτό ἐστι πῆ-
στις; σὺ καδ' ὑπόθεσι καὶ πλάσμα λαμβάνεις τὸν τὰ πλά-
σματα τῶν ἐθνῶν κατακρίναντα; σὺ ἐπεισακτον καλιῖς, καὶ
ὡσπερ καθηκόντων ὑπερίτην. τὸν ἄντι ἐνδύμησης καὶ λογι-
σμοῦ, τῷ συνυπάρχει τῆ τοῦ πατρὸς ἀειδιότητι, πάντα δια-
νύσαντα; ἐράρμωσιν νῦν, εἰ δὲ τολμᾷς, ἐράρμωσιν τῷ Θεῷ
καὶ τὸ εὐλαβεῖσθαι, καὶ τὸ φοβεῖσθαι, καὶ τὸ ἐπιζῆσειν τὸ
ἐκθεσόμενον· ἐτι δὲ τὸ ἐνθυμῆσθαι, τὸ λογίζεσθαι τὸ σκοπεῖ-
μενον γνώμην ἀποραινέσθαι καὶ διακρίρου, καὶ ὅπως τὸ τέρ-
πεισθαι, τὸ γελᾶν, τὸ λυπεῖσθαι, τί τοίνου φέει ὡ τῶν ἀθλίων
ἀθλιώτεροι; ὦ τῆς κακίας αὐτόχρημα μίσωτος, σόνες δὲ εἰ
δύνασαι, ὡς ἐν αὐτῇ γέ σου πανουργία μοχθηρὸς ἂν ἀναλκωχῆ.
ὁ Χριστὸς, ρησὶ, δι' ἡμᾶς πέποιθεν ἄλλ' ἢ ὅτι φθόσας ἔγωγε
εἶπο, ὡς μορφή σώματος ἀπεισάλη. καὶ ρησίν· ἄλλὰ ὁδὸς
μὴ δέξωμεν κατὰ τι ἐλάττων. εἶτα ὡ τῶν θηρίων μάλιστα,
ταῦτα λέγων οὐ μάλιν καὶ σαφῶς λυτῆς; ἰδοὺ γὰρ ὁ κόσμος,
μορφή, εἴπουσιν σχῆμα τυγχάνει ὦν· καὶ οἱ ἀστέρες γε χαρ-
πῆρας προεβέβληται· καὶ ὅπως τὸ πνεῦμα τοῦ σφαιροειδοῦς
τοῦτο κύκλου, εἶδος τῶν θυτων τογχανῆν, καὶ ὡσπερ μέρ-
ρωμα. καὶ ὅπως ὁ Θεὸς πανταχοῦ πάρεστι. ποῦ τοίνου εἶσθαι
ἐν τῷ Θεῷ αἱ ὕβρεις; ἢ κατὰ τί ὁ Θεὸς ἐλάττωται; ὦ πα-
τρικόντι τῆς ἐπεικειας σὺ, λόγισαι δὲ οὐδὲν ἐκ σαυτοῦ τεμαί-
ρῶμενος, καὶ ἐνθυμῆσθαι, εἰ ἀμάρτημα εἶναι δοκεῖ, τὸ ἐν
Χριστῷ ἴσται τὸν Θεόν. ἐκείνος μὲν οὐν κατεῖπε τὴν ἀτι-
μίαν τοῦ λόγου καὶ τὴν τιμωρίαν οὐ βραδύως ἐπέταξε. χωρὶς
δὲ τούτων καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀμαρτίματα ἐν τῷ
κόσμῳ γίνονται· καὶ ὅπως ὁ Θεὸς πάρεστι, καὶ τὰ τῆς δίκης
οὐχ ὑστερῆσει. τί οὐν κατὰ τοῦτο ἐλάττωται εἰς τὸ μέγεθος
αὐτοῦ δυνάμει, εἰ τὰ πανταχοῦ δικαιόθεται; οὐδὲν, σῆμαι.
ὁ μὲν γὰρ τοῦ κόσμου νοῦς διὰ τοῦ Θεοῦ· δι' αὐτοῦ πᾶσα δια-
μονή, δι' αὐτοῦ πᾶσα δικη. ἢ δὲ τοῦ Χριστοῦ πῆστι ἀνάγκη
ἐξ αὐτοῦ. ὅπως Θεοῦ νόμος ἐστὶ Χριστὸς, δι' αὐτοῦ τὸ ἀπειρον
ἄμα καὶ ἀτελεῖτητον ἔχων. ἀλλὰ γὰρ σὺ κατὰ σαυτὸν ἐν-
νοῶν ραίνῃ; ὦ τῆς μακίας λέν! περίτρεφον νῦν εἰς τὴν σαυ-
τοῦ ἀπώλειαν τὸ τοῦ διαβόλου ξίφος. ὁρᾶτε δὲ, ἴρατε πάντες,
ὡς γοεῖς ἤδη προίσχεται ρωνᾶς, τῷ τοῦ ἔχουσι ἐπισχημένους
διγματοῖ· ὡς αἱ φλίβες αὐτοῦ καὶ σάρκες τῷ ἔξ ἔγκαστελημα-
μῆται, δεινὰς ἀναμιγνύουσιν δόξας· ὡς διεβρύθηεν αὐτοῦ τὸ
σῶμα πᾶν, αὐχμοῦ τε καὶ θρίων, καὶ ὠχρίσσεως, καὶ
φρίκης, καὶ μυρίων γέμει κακῶν, καὶ δεινῶς κατέσκηκεν· ὡς
εἰδεχθῆς καὶ κατὰβρύπων τὸ τῆς κόμης δάσος, ὡς ὅπως ἡμῶν.
καὶ ἐξασθενῶν ἤδη τὸ βλέμμα· ὡς ἀναμιον τὸ πρόσωπον, καὶ
ὑπὸ μερμῆνης ἐτεταχῆς· ὡς ἡμοῦ πάντα εἰς αὐτὸν συνδρα-
μόντα, οἴτρος, μακία τε καὶ ματαιότης, διὰ τὸ χρίσιον τοῦ

A tuum implorabis? Sed continere me nequeo. O tu
omnium auctor, Domine, o singularis virtutis Pater,
propter hunc impium Ecclesia probra, dolore, inio
vero vulnera et mærores patitur. Arius tibi locum
jam adaptat, idque admodum præclare, in quo, ut
puto, constituens sibi ipsi synodum, quæ filium tuum
Christum illum ex te genitum, illum nostri auxilii
ducem, adoptionis lege arroget ac teneat. Audi, obse-
cro, mirandam fidem. Te, Domine, loco moveri existi-
mat, te definitæ sedis terminis circumscribere audeat.
Ubi enim tu non præsens es? aut ubi operationem
tuam atque efficaciam ex legibus tuis omnia pervadentibus
non sentiunt omnes? Omnia enim ipse contines,
et extra te nec locum nec aliud quidquam cogitare fas est.
Sic potentia tua cum operatione infinita est. Tu autem
Deus exaudi: at vos populi advertite mentem. Ille enim
est impudens et nequam, qui ad extremam improbitatem
et iniquitatem progressus, pietatem simulat. Apage, inquit,
nolo Deum injuriis obnoxium videri, ac ob id suppono et
fingo mirabilia sane fide, quod Deus cum novellam et
nuper creatam Christi substantiam faceret, auxilium sibi
ipsi præparavit, ut mihi quidem videtur. Quod enim,
inquit ab ipso abstuleris, id minus. Tibi igitur hæc fides
est, o lues et pernicius? Tu ex hypothesi figmentum sumis
eum, qui gentium figmenta condemnavit? Tu adscititium
eum vocas et velut officiorum ministrum, qui sine cogitatione
et ratiocinatione, eo quod semper una cum Patris æternitate
existat, omnia perfectit? Adapta jam si audes, adapta inquam,
Deo, quod præcaveat, et metuat, et speret eventurum;
quod cogitet, et ratiocinetur, et quod considerans
sentientiam suam dicat, et verba formet; quod delectetur,
rideat, doleat. Quid igitur ais miserorum omnium
miserrime? O virum malitiæ plane peritum, intellige si
potes, quod in tua ipsius versutia consumeris improbus.
Christus, inquit, propter nos passus est. At ego jam dixi
quod sub forma corporis missus est. Sane, inquit: sed
metuendum ne aliqua in re imminuere illum videamur.
O ferarum interpres, anne insanis, dum ista dicis, et
aperte furis? Ecce enim mundus ipse fornica est sive
figura, et astra characteres suos ostendunt; et omnino
spiritus hujus globosi orbis, species quædam est eorum
quæ sunt, et quasi figuratio. Nihilominus Deus ubique
adest. Ubinam igitur in Deo contumeliæ sunt? aut
qua in re minuitur Deus? O parricida æquitatis.
Considera, ex teipso conjecturam capiens, si peccatum
videtur esse, in Christo adesse Deum. Ille quidem
perspexit ignominiam sermonis, nec tarde poenas irrogavit.
Præterea quotidie in mundo peccata committuntur,
et tamen Deus adest, nec diu supplicia differuntur.
Qua igitur in re minuitur potestatis ejus magnitudo?
an ubique patitur? nihil opinor, mundi enim mens
per Deum est: per ipsum omnis stabilitas, per ipsum
omne jus. Christi fides sine principio ex ipso est.
Omnino autem Christus Dei lex est, per ipsum
immensitatem et infinitatem habens. Sed de his
ex te tuoque ingenio cogitare videris. O furorem

insignem! Convertite nunc in tuum ipsius exitium diaboli gladium. Videte omnes, videte, ut lamentabiles prætendat voces viperæ morsu læsus, ut venæ ipsius et carnes veneno imbutæ acerbos cecant cruciatu: ut corpus ipsius tabe defluxit attenuatum, et squalore, sordibus, et lamentatione, et pallore, et horrore, et mille denique malis plenum misere exaruit: ut aspectu deformis, et illuvie sordida capillorum sylva, ut totus semimortuus, et aspectu ipso jam languido, vultu exanguis et curis absumpto: ut simul omnia quæ concurrerunt, furor, insania, vanitas propter mali diuturnitatem agrestem et ferum reddiderunt. Ne sentit quidem quibus sit in malis. Efforor, inquit, præ voluptate, et tripudio, salique lascivio præ gaudio, et exulto. Et rursus valde juveniliter. Heu, inquit, periimus, hoc quidem certe verum est: tibi enim soli malitia largiter studia et amores sui suppeditavit: quodque magno pretio emerat, tibi facillime donavit. Age vero jam dic, ubi præclara illa tua monita? Ablue teipsum Nilo, si fieri potest, homo absurdi stuporis plenissime: quippe universum orbem terrarum flagitiis tuis perturbare omni studio contendisti. Nonne intelligis quod ego jam, qui Dei homo sum, omnia sciam? At vero jam dubito utrum manere an abire oporteat, neque enim adhuc visu tantum contendere possum, et peccatum erubescō, o Ari. Nos in luce collocasti, teipsum vero in tenebras conjecisti miser, hic enim visus est laborum tuorum exitus. Sed illuc iterum redeo multitudinem; hominum circa te vagantium esse ais, par est, opinor: et recipe eos, recipe inquam: nam lupis et leonibus sese devorandos præbuerunt. Verum etiam horum unusquisque decem capitum accessione, et horum sumptu oppressus continuo pœnas dabit, nisi quæta celerrime ad salutarem Ecclesiam recurrens, charitatis pacem amore ac studio concordia suscipiat. Non enim a te decipientur amplius de mala conscientia damnati: neque funditus perire sustinebunt sceleratis tuis quæstionibus implicati, manifesta enim et nota erunt in posterum sophismata tua: nec ipse quidquam proficies, frustra flinges, æquitatem et sermonum lenitatem simulans, et simplicitatis, ut ita dicam, personam extrinsecus induens. Vanum erit omne artificium tuum: cito enim te veritas ipsa circumstabit: cito flammam tuam divinæ potentia, ut sic dicam, imber restinguet. Atqui socios et suffragatores tuos, qui se jam obnoxios curia fecerunt, publicorum ministeriorum curæ excipient, nisi quam citissime fugientes congressum tuum, incorruptam fidem amplexi fuerint. Tu vero, vir ferree, da mihi aliquid specimen propositi tui, si tibi ipsi fids, et fidei firmitate fretus es, ac puram omnino habes conscientiam. Veni ad me, veni inquam ad Dei hominem: crede quod interrogationibus meis cordis tui abdita scrutabor: et si quid insanie in te residere videatur, divinam gratiam implorans, a morsu te melius curabo: si vero mente sana esse videberis, cognito in te veritatis lumine, Deo gratias agam, et mihi ipsi pietatis causa congratulabor. — *Et alia manu*: Deus vos custodiat, carissimi.

Per Syncretium et Gaudentium magistrianos perlata sunt hæc, cum Paterius præfectus esset Egypti, et lecta sunt in palatio.

Α πάθους, ἀγρίον τε καὶ θηριώδη, σε πιποικίχασιν. αὐτίκα οὐδὲ ἐπισθανόμενοι οὐ δὴ κακοῦ τυγχάνει δὴν αἶρωμαι, φησίν, ὑπ' ἡδονῆς καὶ σπῆδῶ γε σκιρτῶν ὑπὸ χαρᾶς, καὶ πτεροῦμαι. καὶ πάλιν νεανικῶς γε λλαῶ εἶεν, φησίν, ἀπωλόμεθα. τοῦτο μὲν γε καὶ ἀληθές ἐστι· σοὶ γὰρ μόνῳ ἢ κακία τὰς παρ' ἐαυτῆς σπουδὰς δαψίλωσ κεχορήγηκε· καὶ ὁ πολλὴς ἐόντων τιμῆς, τοῦτό σοι βῆσται δεδωρηται. φέρε δὴ νῦν εἶπε, ποῦ τὰ σεμνὰ σου ἐστὶ παραγγέλματα; ἀπόνησαι δὴ σαυτὸν τῷ Νεῖλω, εἰ οἶόν τε, ὃ ἀτόπου γέμων ἀνθρώπου ἀνακισθησῆς· καίτοι σὺ γε τὴν οἰκουμένην ἄπασαν τοῖς αὐτοῦ ἀσεβήμασι διασπαράξαι ἐσπουδάκεις, ἅρα γε συνίης ὡς ἄπαντα ἤδη ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἔδῳ ἐπιστάμαι; ἀλλὰ γὰρ ἀπορῶ, πῦτερον μένειν, ἢ ἀπίσται δεῖ. οὐτε γὰρ βίβειν εἰς τοσούτου ἐπι δύναμαι, καὶ τὴν ἀμαρτίαν ἐπαισχύνομαι, ὃ Ἄρειε. ἡμᾶς μὲν εἰς φῶς κατέστησας, σαυτὸν δὲ εἰς σκότος, ὃ ταλαίφιρε, κατέβαλες. τοῦτό σοι τῶν πόνων τίρηνη τὸ τίλος. ἀλλ' ἐκείσε πάλιν ἐπάνειμι. πλήθος εἶναι φῆς τῶν περὶ σὲ ἀλωμένων. εἰκὸς οἶμαι, καὶ δέχου γε τούτους, δέχου φημί· λλοκοὶ γὰρ καὶ λλουσιν ἐαυτοὺς βρωθήσομένους ἐκδεδώκασι. πλὴν ἀλλὰ καὶ τούτων ἕκαστος προσθήκη κεφαλῶν θέκα, καὶ τελέσματα τοῦτων πεισθεῖς, αὐτίκα δὴ μάλα ἰδρώσει, ἂν μὴ τὴν ταχίστην ἐπὶ τὴν σωτήριον δραμὴν ἐκκλησῆσαι, τὴν τῆς ἀγάπης εἰρήνην τῷ φιλτρῷ τῆς ἡμονίας ἐπανέληται. οὐ γὰρ δὴ ὑπὸ σου λοιπὸν ἐξάπατηθῆναι σονται ἐπὶ πονηρᾷ συνειδήσει κστερωμένοι: οὐδ' ἀνέχονται τέλει ἀπολέσθαι, ταῖς μιαιφαῖς σου ζητήσῃσι ἐμπλακέντες. σαρῆ καὶ γνώριμα πᾶσι, πρὸς γούν τὸν ἐξῆς χρόνον, τὰ σά ἐστι σορῆματα· καὶ μὴν οὐδὲ αὐτὸς ἀνδρασι τι θυνησῆ, ἀλλὰ μάτην σχηματιῆ, ἐπιελκιδῶν τε καὶ πρῆβῆ τῆτα λόγων καθυποκρινόμενος, καὶ ἀπλότητος, ὡς εἰπεῖν, προσωπίων ἐξωθεν περιτιθέμενος. μάταιον ἐστὶ σου τὸ δλον τέχνασμα· αὐτίκα γὰρ σε ἡ ἀλήθεια περιστήσεται· αὐτίκα σου τὰς φλόγας ὁ τῆς θεῆας δυνάμεις, ὡς εἰπεῖν, ὄμβρος ἀποσθῆσει. καὶ μέντοι καὶ τοῦς ἐταίρους καὶ ὁμογνώμονάς σου ἐνόχους εἶναι τῆ βουλή γενομένους, αἰτῶν ὁμοιωτῶν λειτουργημάτων καταλύφονται φροντίδες, ἂν γε μὴ τὴν ταχίστην ἀπορῶντες τὴν πρὸς σὲ συνουσίαν, τὴν ἀδιάρθωρον ἀνακαλλάξωνται πῶτιν. σὺ δὲ ὁ σιδηρόφρον ἀνὴρ, δεῖγμά μοι δδῆς τῆς σῆς προακρίσεως, εἰ σαυτῆ πιστεύεις, καὶ ἑβρώσῃ τῆ βεβαίῳ τῆς πίστωσης, καὶ καθ' ἑαυτὸν δλος ἔχεις συνειδήσιν. ἦκε πρὸς ἐμὲ, ἦκε, φημί, πρὸς Θεοῦ ἄνθρωπον· πιστεύσῃ ὡς ταῖς ἐμμαντοῦ πείσεις διερυνήσομαι σου τὰ ἀπόρρητα τῆς καρδίας· κᾶν μὲν τι μακιδὸν ἐνεῖναι δδῆξῃ, τὴν θεῆαν ἐπικαλεσάμενος χάριν, παρὰ δῆγματῆς σε κέλλιον ἰάσομαι. ἂν δὲ ὑγιαίνων τὰ κατὰ ψυχὴν φανῆς, τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἐπιγνῶς, ἐν σοὶ καὶ τῷ Θεῷ χάριν εἶσομαι, καὶ ἐμαυτῆ τῆς εὐσεβείας συνησθήσομαι. — καὶ ἄλλη χειρὶ· Ὁ Θεὸς ἡμᾶς διαφυλάξοι, ἀγαπητοί.

Διὰ Συγκλητικῶ καὶ Γαυδεντίου μεγαστριασῶν ἐκοιμῆθη καὶ ταῦτα, ὅτε Πατέριος ἦν ἐπαρχὸς Αἰγύπτου, καὶ ἀνιγνώσθη ἐν τῷ παλατίῳ.

Diæ Synekletikou kai Gaudentiiou megastriasion ekomesthe kai taouta, ote Patērios ēn eparchos Aigyp̄tou, kai anignōsthe en tō palatiō.

Per Syncretium et Gaudentium magistrianos perlata sunt hæc, cum Paterius præfectus esset Egypti, et lecta sunt in palatio.

EPISTOLA CONSTANTINI AD NICOMEDIENSES, CONTRA EUSEBIUM ET THEOGNIUM.

(Conc. t. u, p. 277, ed. Lab.)

Κωνσταντίνος Σεβ. τῆ καθολικῆ Ἐκκλησίᾳ Νικομηδείων.

Τὸν δεσπότην Θεὸν δηλαδὴ καὶ Σωτῆρα Χριστὸν ἀκριβῶς ἄπαντες ἴσατε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, πατέρα τε καὶ υἱὸν εἶναι. πατέρα φημί ἀναρχον, ἄνευ τέλους, γονία τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ· υἱὸν δὲ, τοῦτ' ἐστὶ τὴν τοῦ πατρὸς βούλησιν, ἥτις οὔτε δι' ἐπιθυμίας τινος ἀκλιηπται, οὔτε πρὸς τὴν τῶν ἔργων αὐτοῦ τελειουργίαν διὰ τινος ἐξεζητημένης οὐσίας κατελήρθη. δε γὰρ τοῦτο καὶ νοεῖ καὶ νοήσει, οὗτος ἐξεῖ πρὸς ἅπαν τιμωρίας γένος ἀκάματον ὑπομονήν. ἀλλὰ γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ Χριστὸς ὁ τῶν ὑπάντων δημιουργός, καὶ τῆς ἀθανασίας αὐτῆς χορηγός, ἐγεννήθη ἄνευ πρὸς τὴν πίστιν ἀνίκην ἢ πεπιστεύομεν· ἐγεννήθη, μᾶλλον δὲ προήλθεν αὐτὸς, καὶ πάντοτε ἐν τῷ πατρὶ ὢν, ἐπὶ τὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενημένων διακρίμασιν. ἐγεννήθη τοίνυν ἀμείριστῳ προελύθει. ἡ γὰρ βούλησις ὁμοῦ καὶ τῷ οἰκητηρίῳ αὐτῆς ἐμπέπηγε, καὶ ταῦθ' ἄπερ διαρίρου δεῖται ἐπιμελείας, κατὰ τὴν ἐκάστου ποιότητα πράττει τε καὶ διοικεῖ. τί οὖν ἴσται; τί μεταξὺ τοῦ Θεοῦ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ; οὐδὲν δηλαδὴ· αὐτὴ γὰρ ἡ τῶν πραγμάτων συμπελήρωσις αἰσθῆσει περιελθεῖ τὸ τῆς βουλῆσεως πρόσταγμα, οὐχὶ δὲ μερισθείσα ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τὴν βούλησιν διεστησεν. ἃ δὲ τούτοις ἔπεται, τίς ἴσται, δε τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἡμοῦ δεσπότητος παιδὸς δι' αἰδῶ μᾶλλον ἢ μωρίαν διδύν; ἄρ' οὖν πάσχει τὸ θεῖον; ἐπειδὴν ἡ τοῦ σεμινοῦ σώματος οἰκῆσις πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἰδίας ἀγιότητος ὀρμῆ· ἢ ὑποπίπτει θίξει τὸ τοῦ σώματος ἐκκεχωρισμένον; ἄρ' οὐχὶ διεστήκε τοῦτ' ἄπερ ἐκ τῆς τοῦ σώματος ἀφήρηται ταπεινότητες; οὐχὶ δὲ ζῶμεν, κἄν πρὸς θάνατον ἢ τῆς ψυχῆς εὐκλεία τὸ σῶμα προσκαλέσθαι; τί τοίνυν ἐνταῦθα ἡ ἀβλαβὴς τε καὶ εὐκρινὴς πίστις ἀξίον ἀμφιβολίας κατελήρηεν; ἢ οὐχ ἔρῃς δε σεμιότερον σῶμα ὁ Θεὸς ἐξέλεξετο, δι' οὗ τὰ τῆς πίστεως τεκμήρια καὶ τὰ τῆς οἰκείας ἀρετῆς ὑποδείγματα ἐμελλεν ἐμπαύξειν; καὶ τὴν ἤδη συγκοχυμένην ὀλεθρίῳ πλάνῃ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀπώλειαν ἀποσεισθεῖσαι, καινὴν τε θρησκείας διδόναι διδασκαλίαν τῷ τῆς ἀγνοίας ὑποδείγματι, τὰς ἀναξίας τοῦ νοῦ πράξεις καθάρειν, ἔπειτα δὲ τὴν μὲν τοῦ θανάτου βάσανον ἐκλύειν, τὰ δὲ τῆς ἀθανασίας ἑκαθλα προαναρῶντιν. ἀλλ' ἡμεῖς, οὐδε λοιπὸν ἀδελφοὺς ἢ τῆς ἀγάπης κοινωνία εὐλότως ὑπ' ἡμοῦ προσκαροῦσθαι ποιεῖ, οὐκ ἀγνωεῖτε με τὸν ἡμέτερον συνθεράποντα, οὐκ ἀγνωεῖτε τὸ τῆς ἡμετέρας σιτηρίας δόρυμα, οὗ τὴν φροντίδα γνησίως ἐπανήρημαι, καὶ δι' οὗ τῶν ἡμετέρων ἐχθρῶν οὐ μόνον τὰ ὄπλα κατεμαχασάμεθα, ἀλλὰ καὶ ζῶντας ἐτι τὴν ψυχὴν συματελέξομεν πρὸς τὸ τῆς φιλανθρωπίας ἀληθῆ πίστιν ἐκράναι. ἀλλ' ἐγὼ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς τούτοις διὰ τὴν τῆς οὐκουμένης μάλιστα ἀνακινῶν ἔχαιρον. καὶ γὰρ Θεοῦματος ἦν ἀξιοῦ ἀληθῶς ἐθνη τοσαῦτα εἰς ὁμόνοίαν ἐπαγαγεῖν, ἃ πρὸ βραχέος ἐλέγετο τὸν Θεὸν ἀγνοεῖν. πλὴν τί ἐμελλε γινώσκων τὰ ἔθνη ταῦτα, ἃ οὐδεμίαν φιλοουκείας ἐπανήρητο φροντίδα; τί οὖν νοεῖτε, ἀδελφοὶ ἀγαπητοὶ, ὡς ἡμῆς αὐτοὺς αἰτιῶμαι; Χριστιανοὶ ἴσμεν καὶ οἰκτρῶ διαβίσει αὐτὴ ἡ τοῦ ἀγιωτάτου νόμου διδασκαλία; ἀλλὰ τίς ἴσται αἰτία, δι' ἣν ὁ τοῦ παρόντος κακοῦ θλῆρος ἐξεγήγερται; ἢ τῆς ἀτοπίας; ἢ μίσους ὑπερβολῆ πάσης ἀγανακτήσεως μέγεθος ὑπερπαλοῦσά· τίς ἡ τοῦ ληστῆρου τούτου ἀναπέφρονται δεινότης, ἢ τὸν τοῦ Θεοῦ υἱὸν ἀρνείται ἐξ ἀμείριστου τοῦ πατρὸς οὐσίας πρόκληθῆναι; ἄρ' οὐχὶ ποικυχοῦ ἐστὶν ὁ Θεός; καίτοι γε τοῦτον πάντοτε παρῆναι ἡμῖν αἰσθανόμεθα, ἄρ' οὐχὶ διὰ τῆς τούτου δυνάμεως ἢ τῶν ὄλων συνίστηεν εὐκοσμία, καίτοι γε τῆς τοῦ χωρισμοῦ

A *Const. Aug. catholicæ Ecclesiæ Nicomediensium.*

Omnes probe nostis, fratres dilectissimi, Dominum Deum scilicet et salvatorem Christum patrem et filium esse : Patrem dico sine principio, sine fine, parentem sæculi ipsius : Filium vero, hoc est Patris voluntatem, quæ quidem neque per cogitationem aliquam assumpta est, neque ad operum suorum perfectionem per substantiam extrinsecus quæsitam accepta; qui enim hoc intelliget, hic habebit ad omne supplicii genus indefessam tolerantiam. Sed Dei filius Christus omnium opifex, et immortalitatis ipsius largitor genitus est, quantum ad fidem spectat eam qua credidimus : genitus est, imo vero progressus est ipse, cum omnino in Patre esset, ad eorum quæ ab ipso facta sunt, ordinationem. Genitus igitur B individuo quodam processu, voluntas enim simulatque domicilio ipsius iuxta est, ea quæ diversa indigent cura, secundum uniuscujusque qualitatem tractat atque administrat. Quid igitur est? quid inter Deum Patrem et Filium medium? nihil scilicet, ipsa enim rerum completio cognitione accepit voluntatis imperium, non quidem separata ex Patris essentia voluntatem separavit. Quod vero ad ista sequitur, quis est qui Dominum meum Christum filium reverentia magis ductus quam stultitia metuit? Num itaque patitur Deus? postquam augusti corporis habitatio ad notitiam propriæ sanctitatis properat : an cecidit sub tactum illum quod separatum est a corpore? Num igitur separavit hoc quod a corporis humilitate ablatum est? num vero vivimus, licet ad mortem, C animæ gloria corpus asciverit? Quid igitur hic innoxia et sincera fides dubitatione dignum offendit? nonne vides Deum augustius corpus elegisse, quo fidei indicia et virtutis suæ documenta voluit ostendere? et jam confusum a diabolo errorem, humani generis perniciem excutere, novamque religionis doctrinam dare ignorantie documento, indignas mentis cogitationes purgare, deinde vero mortis cruciatu refundere, ac immortalitatis præmia longe ante prædicere. Sed vos, quos ut deinceps fratres appellem, charitatis communio facit (non ignoratis me conservum vestrum), non ignoratis vestre salutis præsidium, cuius curam ingenue suscepi, et per quod non solum armatos hostes nostros devicimus, verum etiam viuentes adhuc coegimus humanitatis veram fidem profiteri. Ego vero in his bonis propter instaurationem orbis terrarum maxime gaudebam. Et enim admiratione plane dignum fuit tot gentes ad concordiam consensumque adduxisse, quæ paulo ante dicebantur Deum ignorare. Verum quomodo cognituræ erant gentes ea, quæ nullo contentionis studio intelligere curarent? Quid igitur cogitatis, fratres carissimi, quod nos ipsos accuso? Christiani sumus, et miserabili affectu dissentimus. Hæc igitur ipsa est fides nostra? hæc sanctissimæ legis doctrina? Sed qua tandem est causa, ob quam præsentis mali perniciis excitata est? O rem absurdam! summum

odium, quod omnis indignationis magnitudinem excedit! Quæ tandem visa est hujus atrocitas? num Dei Filium negat ex individua Dei substantia processisse? Anne Deus ubique est? atqui hunc semper adesse nobis sentimus. Anne hujus potentia universitatis ornatus coaluit, atque separationis dissidio privatus est? Ne quid igitur a nobis actum sit, fratres carissimi, attendite, quæso, præsentis doloris probationem. Vos illius confessores fore promisistis, quem esse negatis, cum vobis istud exitiabilis ille doctor persuaserit. Quis obsecro innocentem multitudinem ista docuit? Eusebius videlicet tyrannicæ crudelitatis socius. Nam quod excubaret et omnino vigilet pro tyranno, ex multis undique potest intelligi, siquidem istud episcoporum, eorumque vere episcoporum cædes testantur: istud crudelissima Christianorum persecutio palam clamat. Neque certe de iis quibus me affecit contumeliis hoc loco verba faciam, per quas adversariorum contra me concursus quantum fieri poterat maxime procurabantur, qui et oculis tanquam speculatoribus me observavit. Quin etiam ministerio propè militari, quo tyranno opem ferret, perfunctus est. Ac nemo existimet me imparatum minusque instructum esse etiam ad istas res, si opus fuerit, confirmandas. Verissime enim ostendi potest, tum presbyteros, tum diaconos a me manifesto deprehensos, qui Asebiū assidue stipabant. Sed hæc quidem omitto, quæ nunc non eo dicuntur a me, quod ipse ea graviter et iniquo animo feram, sed quo eos suæ ipsorum pudeat insanix. Illud solum metuo, illud animo verso, quod vos video in hujus criminis societatem vocari. Nam institutione Eusebii et conversatione conscientia vestra a veritate deflexit. Verum hujus rei expedita est et facilis curatio, si modo episcopum fidelem et integrum nacti, oculos ad Deum denuo converteritis: quod quidem in præsentia est in vestra situm potestate, quodque etiam dudum penes vestrum iudicium fuerat, nisi Eusebius ipse, de quo dixi, pravo eorum qui eum juverunt consilio huc præceps ruisset, et rectum eligendi ordinem impudenter conturbasset. Sed quoniam mihi de hoc ipso Eusebio pauca dicenda sunt, quæso libenter, attendite. Non vos præterit concilium Nicææ celebratum, cui ipse, sicut conscientix meæ munus postulabat, interfui, non alio sane animo, quam ut tum concordiam inter omnes constituerem, tum omnium maxime ut reprimerem penitus et submoverem eam rerum perturbationem, quæ ex Arii Alexandrini amentia orta, illico ex absurdo et pernicioso conatu Eusebii vires collegit. Nam quanta concursione, amantissimi honoratissimique fratres, putatis istum Eusebiū, utpote ipsa conscientia convictum, quanta cum ignominia mendaciis undique deprehensis, aggressum esse primum certos quosdam homines subornare qui pro eo deprecarentur: deinde a me auxilium petere, ne tanti sceleris damnatus de honoris sui gradu dejecteretur. Hujus rei testis est mihi Deus, qui tum mihi, tum vobis benignus perpetuo adsit, quod et meum pervertit iudicium, et turpiter a veritate abduxit:

PATROL. VIII.

Α διαστάσεις ἐστέρηται; μὴ οὖν ἡμῖν τι πέπρακται, ὡ ἀγαπῆται ἀδελφοί, καταμάθετε νῦν, ἀξιώ, τὰς βασάνους τῆς παρούσης ἀληθείας. ὁμολογητὰς ἡμᾶς εἶναι τοῦτου ἐπαγγελίασεθε, ὃν εἶναι ἀρεῖσθε, ἡμᾶς τοῦ πανώλους διδασκάλου παθόντος. ἰκετεύω, τίς ἐστὶ ὁ τοῦτα διδάξας οὗτος ἀκακὸν πλῆθος; Εὐσεβίος δηλαδὴ, ὁ τῆς τυραννικῆς ἀμώτητος συμμύκτης. ὅτι γὰρ πανταχοῦ τοῦ τυράννου γηγίνηται προσφύλαξ, πανταχόθεν ἐστὶ συνορᾶν. τοῦτο μὲν γὰρ αἱ τῶν ἐπισκόπων σφαγαὶ διαμαρτύρονται, ἀλλὰ τῶν ἀληθῶς ἐπισκόπων· τοῦτο δὲ ἡ χαλεπωτάτη τῶν Χριστιανῶν ἐκδόσις διαβριδῶν βοῆ. οὐδὲν γὰρ τῶν περὶ τῶν εἰς ἐμὲ γεγενημένων ὕβριων νῦν ἔρω, δι' ὧν ὅτι μάλιστα αἱ τῶν ἐκκλησιῶν μερῶν ἐπραγματεύσαντο σὺνδρομαί. οὗτος καὶ ὀρθολογίους κατασκόπους ὑπέπεμπε κατ' ἐμοῦ, καὶ μόνον οὐκ ἐνόησε τῷ τυράννῳ συνεισιφέρειν ὑποურγίαν. μὴ δ' ἐμὲ τίς οἴσθησθαι εἶναι πρὸς τὴν τοῦτων ἀπόδειξιν ἀπαράσκευον. Ἐλεγχος γάρ ἐστιν ἀκριβὴς, ὅτι τοὺς προσυβιρούς καὶ διακόνους τοὺς ἁσέβῳ παρεπιμένοντες φανερώς ὑπ' ἐμοῦ συνελθῆναι συνίστηεν. ἀλλὰ τούτα μὲν παρήμι, ἃ νῦν οὐκ ἀνανακτιώσεως ἔνεκιν, ἀλλ' εἰς ἐκείνων αἰσχύνην ὑπ' ἐμοῦ προενέγκται. ἐκεῖνο μόνον θέδια, ἐκεῖνο δικαιολογομαι, ὅτι ἡμᾶς ὄρω πρὸς τὴν τοῦ ἐγκλήματος καλεῖσθαι κοινωνίαν. διὰ γὰρ τῆς Εὐσεβίου ἀγωγῆς τε καὶ διαστριφῆς συνειδήσει τῆς ἀληθείας κενωρισμένην ἀνεκλήρατε. ἀλλ' ἐστὶν οὐ βραδεία θεραπεία, εἰ γὰρ ἐπίσκοπον πιστόν τε καὶ ἀκέραιον νῦν γοῦν λαβόντες, πρὸς τὸν Θεὸν ἀπίδητε· ὅπερ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν ὑμῖν ἐστὶ. καὶ πάσαι ἐχρῖν τῆς ὑμετέρας κρίσεως ἠρτῆσθαι, εἰ μὴ ὁ προειρημένος Εὐσεβίος δεινῆ (f. d. προαιρῆσαι) τότε συλλαβομένου ἀντὶ ἐκταῦθα ἐληλύθει. καὶ τὴν τῆς τάξεως ὁρθότητα ἀνασχόντως συνετεταράχευ. ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ αὐτοῦ τοῦ Εὐσεβίου πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ὀλίγα προσέκειν φράσαι, μέμηται ὑμετέρα ἀνεξικακία ἐπὶ τῆς Νικαίων πύλειος γενέσθαι συνόδου, ἣ καὶ αὐτὸς ἐγὼ κρινόντες τῆ τῆς ἐμῆς συνειδήσεως λατρίαν παρήμι, οὐδὲν ἕτερον βουλόμενος, ἢ ὁμόνοιαν ἀπασιν ἐργάσασθαι. καὶ πρὸ πάντων ἐλέγξει τε καὶ ἀποσεισασθαι τὸ πρᾶγμα τοῦτο, ὃ τὴν μὲν ἀρχὴν ἐλλήθει διὰ τῆς Ἁρείου τοῦ Ἀλεξανδρίου ἀπονοίας, ἰσχυροπισοῖτο δὲ παραχρῆμα διὰ τῆς Εὐσεβίου ἀτόπου τε καὶ ὀβριότητος σπουδῆς. ἀλλ' αὐτὸς οὗτος Εὐσεβίος, προσφιλοτάτος καὶ τιμιώτατος, μεθ' ὅσης νομίζετε σὺνδρομαί, ἅτε δὴ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως οὐτῆς ἠττάμενος. μεθ' ὅσης δὲ αἰσχύνης, τῆς πανταχόθεν ἐληλεγμένη ψευδολογίᾳ συνίστατο, ὑποπέμπον μὲν μοι διαφόρους τοὺς ἀξιούοντας ὑπὲρ αὐτοῦ, ἔξαιτούμενος δὲ παρ' ἐμοῦ συμμαχίαν τινὰ, ὅπως μὴ ἐπὶ τούτῳ ἐλεγχθείς πλημμελήματι, τῆς ὑπαρχούσης αὐτῷ τιμῆς ἐκβάλλοιτο. μέρως ἐστὶ μοι τοῦτου ὁ Θεὸς αὐτὸς, ὃς ἐμοὶ τε καὶ ὑμῖν φιλαγάθως ἐπιμένει, ὅτι καὶ ἐκεῖνος περιέτρεψε, καὶ ἀτίρηθε ὀρθότατον· ὃ καὶ ὑμῖς ἐπιγνώσεσθε. πάντα μὲν γὰρ ἐπράχθη τότε καθὼς αὐτὸς ἐπέθει, πᾶν ὅτι οὖν κακὸν ἐπὶ τῆς ἐκταῦθα διανοίας ἀπορρυπτόμενος. ἀλλὰ σπρώην, ἴνα τὰ λοιπὰ τῆς τοῦτου σκαλιότητος παρῶ, τὴ μάλιστα μετὰ Θεογονίου, ὃν τῆς ἀνοίας ἔχει κοινωνίαν, διεπράξατο, ἀκούσατε, παρακαλῶ. Ἀλεξανδρίας τινὰς τῆς ἡμετέρας πίστεως ἀναχωρήσαντας ἐκταῦθα κεκλειῦσθαι ἀποσταλήναι, ἐπειδὴ διὰ τῆς τοῦτων ὑπερησίας ὁ τῆς διχονοίας ἠγείροτο πυρός. ἀλλ' οὗτοι κακοί τε καὶ ἀγαθοὶ ἐπίσκοποι, οὓς ἀποξὴ ἢ τῆς συνόδου ἀληθεία πρὸς μετόνοιαν τετηρήκει, οὐ μόνον ἐκείνους ὑποδίδεξαντο, καὶ παρ' ἐκταῦτος ἠσφαλίσαντο, ἀλλὰ καὶ ἐκοινώνησαν αὐτοῖς τῆς τῶν πρῶτων κακοηθείας. διὸ τοῦτο περὶ τοὺς ἀχαρίστους τοῦτους Ἐκρίνα πρᾶξι· ἀρπαγέντες γὰρ αὐτοὺς ἐκλίνασθε ὡς πυρῶν

τάτω ξεροισθῆναι. νῦν ὑμῶν ἐστὶν ἡ πρός τὸν Θεὸν ἐλπίς. ἢ πᾶντοτε καὶ γενησθε καὶ συνίστη-
κῆναι καὶ εἶναι πρέπει, καὶ διαπράξασθαι. οὕτως ἐπισκόπους
ἀγνοοῦτε τε καὶ ὁρθοδόξους, καὶ φιλικανθρώπους ἔχοντες χαίρομεν.
εἴ τις δὲ ἢ πρὸς μνημὴν τῶν λυμενῶν ἐλθόντων, ἢ πρὸς ἑκα-
νον ἀπρνοῦντος ἐξερθῆναι τολμήσει, παραχρῆμα τῆς ἰδίας
τόλμης διὰ τῆς τοῦ θεράποντος τοῦ Θεοῦ, τοῦτ' ἐστὶν ἐμοῦ, ἐνεργείας ἀνασταλίσεται. ὁ Θεὸς ὑμᾶς φυλάξοι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

nique scilicet episcopi, quos vera concilii dijudicatio ad poenitentiam agendam reservaverat, non solum eos admiserunt ad se, et secum tuto collocarunt, verum etiam illorum depravatis moribus communicarunt. Quamobrem ingratos istos aliquo pacto puniendos esse censeo, et jussi, ut a suis abrepti sedibus longissime relegarentur. Jam vestrum est ea fide in Deum aciem mentis vestrae intendere, in qua vos semper mansisse constat, et nunc etiam manere decet, omnemque aetatem ita degere; ut episcopus integritate vitae, doctrinae puritate, tum benignitate etiam in omnes, eximios habentes, jure laetemur. Si quis autem temere pestes illas vel memoria, vel laudibus celebrare audeat, confestim servi Dei, hoc est mei ipsius opera poenas suae audaciae dabit. Deus vos, fratres carissimi, incolumes servet.

EPISTOLA AD THEODOTUM.

(Conc. I. n, p. 283, ed. Lab.)

Νικητὴς Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς Θεοδότῳ.

Ὅση τῆς θείας ὀργῆς ἡ ἰσχὺς πέφυκε, καὶ ἐξ ὧν Εὐσεβί-
ος τε καὶ Θεόγνιος πεπόνθασιν εὐχερῆς καὶ σε μαθεῖν·
οἱ εἰς τὴν ἀγνωστὰν παροινούντες θρησκείαν, τὸ τοῦ σω-
τῆρος Θεοῦ ὄνομα τῷ συνστήματι τοῦ οὐκείου λησστηρίου
καὶ μετὰ τὸ τυχεῖν συγγνώμης ἐμίανον. ὅτε γὰρ μάλιστα
μετὰ τὴν τῆς συνόδου ὁμογνώμονα συμφωνίαν ἐχρῆν τὴν
πριότεραν ἐπανορθώσασθαι πλάνην, τότε τοῖς αὐτοῖς
ἀποπήμασιν ἐμμένοντες ἐάλωσαν. διὰ τοῦτο γοῦν ἡ θεία
πρόνοια αὐτοὺς τοῦ ἐαυτῆς ἀπόσωτο λαοῦ· ἐπειδὴ μὴδὲ
ἔφερε τὰς ἀκάκους ψυχὰς ὀλίγον ἀπονοίᾳ φθειρομένης
καθορᾶν καὶ νῦν μὲν ἀξίαν παρ' αὐτῶν ἤτησε δικαν,
μείζονα δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς διὰ τοῦ παντός αἰῶνος λήψεται.
ὅπερ τῇ σῇ ἀγχινοίᾳ δηλωθῆναι δεῖν ἠγησάμην, ἐν' εἴ τις
κακὰ παραίνεσις τῶν τοιούτων, ὡς ἔγωγε οὐκ οἶμαι τῇ
σῇ ἐνεκαθέσθη προαιρέσει, ταύτην τῆς ψυχῆς ἀφελόμε-
νος, καθαρὰν, ὡς προσῆκε, τὴν διάνοιαν, εὐκρινῆ τε
καθοσίωσιν, καὶ ἄχραντον πίστιν τῷ σωτῆρι Θεῷ πα-
ρασχίσθαι προθυμηθῆς. καὶ γὰρ τοῦτο προσῆκόν ἐστιν
ὑπὸ τούτου πράττεισθαι, ὅδ' ἀν' ἀκραίων τῶν τῆς αἰωνίου
ζωῆς ἐπάθλων ἀξιοῦσθαι βουλευθῆται. ὁ Θεὸς σε διαφυλά-
ξοι, ἀδελφε ἀγαπητέ.

EPISTOLA CONSTANTINI AD MACARIUM.

(Euseb. Vit. Const. I. III, c. 50-52.)

De sedificatione martyrii Servatoris nostri.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς Μακαρίῳ.

1. Τσαύτη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐστὶν ἡ χάρις, ὡς μηδε-
μίαν λόγων θεραπείαν τοῦ παρόντος θαύματος ἀξίαν εἶναι
δοκεῖν. τὸ γὰρ τὸ γνῶρισμα τοῦ ἀγνωστάτου ἐκείνου πά-
θους ὑπὸ τῆ γῆ πάλαι κρυπτόμενον, τσαύταις ἐτῶν
περιόδοις λαθεῖν, ἄχρις οὐ διὰ τῆς τοῦ κοινῶ πάντων
ἐχθροῦ ἀναιρέσεως ἐλευθερωθεῖσι τοῖς ἐαυτοῦ θεράπουσιν

Μὴ δὲ μίαν λόγων θεραπείαν. Apud Socratem. Theo-
doritum ac Nicephorum legitur λόγων χορηγίαν, quod
rectius puto.

Ἄτις τῆς τοῦ κοινῶ πάντων ἐχθροῦ ἀναιρέσεως. Hos-
tem publicum Constantinus hic appellat Licinium, quod
post ejus exitium ait sacrum Domini sepulcrum, quod antea
latuerat in lucem et conspectum hominum

A quod et vos cognoscetis. Nam tum omnia gesta sunt
ex ejus sententia, qui perniciem omnem adhuc intra
cogitationem suam abditam et occultam tenuit. Ac
primum, ut caetera illius nequitiae facinora praeter-
eam, audite, quaeso, quid nuper cum Theognio,
quem dementiae socium habebat, perpetraverit. Ipse
fortie quosdam Alexandrinos qui a fide nostra defe-
cerant, huc mihi jusseram, quandoquidem eorum
opera dissidii flamma incensa erat. Sed isti honesti, bo-

B Victor Constantinus Augustus Theodoto.

Quanta vis divinae irae extitit, etiam ex iis quae
Eusebio et Theognio acciderunt, facile licet tibi in-
telligere: qui in sanctissimam religionem debac-
chantes, Dei salvatoris nomen ipsa turba praedonum
suorum etiam post impetratam veniam polluerunt.
Nam tum maxime quando post concordem synodi
consensionem, priorem errorem eos corrigere ope-
ruit, absurdis istis opinionibus adherescere depre-
hensi sunt. Ob hoc igitur divina providentia ex po-
puli sui numero eos exturbavit; quoniam nequo
tulit minime malas mentes amentia illa corruptas vi-
dere: et nunc debitas ab iis poenas exposcit, majores
etiam deinceps in omni saeculo sumpturus. Quod
prudenter tuae indicare oportere putabam, ut si qua
perversa admonitio istorum (quod non existimo) tuo
insideat animo, ea ex animo deleta, puram ut decet,
cogitationem, veram sanctificationem, intemeratam
fidem servatori Deo praebere studeas. Etenim con-
sentaneum est hoc ab eo fieri, qui incorruptis aeter-
nae vitae praemiis dignus haberi constituerit. Deus te
custodiat, frater dilecte.

Victor Constantinus Maximus Augustus Macario.

1. Tanta est Servatoris nostri gratia, ut nulla sermo-
nis copia ad praesentis miraculi narrationem sufficere
videatur. Nam sacratissimae illius passionis monu-
mentum, sub terra jam pridem occultatum tot anno-
rum spatio delituisse, quo ad communi omnium hoste
sublato, famulis ejus in libertatem vindicatis afful-

VALESII NOTAE.

prodiisse. Occisus est Licinius anno Christi 326, ut
scribitur in Fastis Idatii. Eodemque anno cum Helena
Hierosolymam advenisset, sepulcrum Domini reper-
tum est. Posset etiam publici hostis nomine, daemóni
hic intelligi, nisi quae sequuntur verba repugnarent
Neque enim diabolus tunc demum victus atque op-
pressus est, cum sepulcrum Domini egestis rudibus

geret, omnem revera admirationem superat. Nam tametsi omnes quotquot ubique terrarum sapientes habentur, in unum coacti, aliquid pro hujus rei dignitate dicere instituerint, ne ad minimam quidem ejus partem aspirare posse mihi videntur. Quippe hujus miraculi fides, omnem humana rationis capacem naturam tantum excedit, quantum humanis divina præcellunt. Quocirca hic unus mihi ac præcipuus semper est scopus, ut quemadmodum veritatis fides novis quotidie miraculis inlarescit, sic etiam mentes omnium nostrum ad sanctissimæ legis observantiam cum omni modestia et concordia alacritate incitentur. Quod quoniam omnibus perspectissimum esse confido, illud tibi in primis persuasum velim, nihil mihi antiquius esse, quam ut sacrum illum locum quem Dei jussu turpissima adjectione simulacri velut gravi quodam pondere exoneravi; et qui ab initio quidem Dei judicio sanctus fuit, postea vero multo sanctior effectus est, ex quo dominicæ passionis fidem in lucem protulit; eum, inquam, locum fabricarum pulchritudine exornemus.

Quod hanc ædem, moenium, columnarum et marmorum venustate cæteras ecclesias superare voluerit.

II. Decet itaque prudentiam tuam, singula ad opus necessaria ita disponere et curare, ut non modo Basilica ipsa omnium quæ ubique sunt pulcherrima; sed et reliqua membra ejusmodi sint, ut omnes quantumvis eximia singularum urbium fabricæ, ab hac una facile superentur. Ac de parietum quidem substructione et elegantia, Draciliano amico nostro, agenti vices præfectorum prætorio; et præsidi provincie scias a me curam esse commissam. Jussit siquidem pietas nostra, ut artifices et operarii, et quæcumque ad hoc opus necessaria esse ex prudentia tua cognoverint, protinus instante illorum sollicitudine dirigantur. De columnis vero et marmoribus, quæcumque et pretiosiora et utiliora esse ipso aspectu judicaveris, cura ut ad nos perscribas: ut cum ex litteris tuis cognoverimus quot et qualibus opus sit, ea undique possint comportari. Æquum est enim et qui prætotius orbis locis maxime admirabilis est locus, pro dignitate sua exornetur.

VALESI NOTÆ.

detectum est. Adde quod ἀναίρεσις, id est, cædes, melius de Licinio dicitur quam de diabolo.

Ἐπὶ τοσοῦτον πᾶσαν. Scribendum puto ἐπὶ τοσοῦτῳ πᾶσαν, etc. In libro Fuk. scribitur ἐπὶ τοσοῦτο γὰρ, etc.

Ὅπερ δ' οὖν. Hic locus ex Socrate et Theodorito emendatus est.

Δρακιλίανῳ τῷ διέποντι τὰ τῶν ἐπαρχιῶν μέρη. Et hic locus ex Socrate, Theodorito ac Nicephoro emendandus est in hunc modum: τὰ τῶν λαμπροτάτων ἐπαρχιῶν μέρη. Id est: Draciliano agenti vices Clarissimorum præfectorum prætorio. Extant certe duæ Constantini leges in codice Theodosiano, altera in titulo de usuris, altera de hæreticis, ad hunc Dracilianum scriptæ. Prior hanc habet inscriptionem: Imp. Constantinus Aug. ad Dracilianum agentem vices præfectorum Prætor. Pro; osia autem est Casarea in Palestina 15 kal. maias, Paulino et Juliano Coss. Secunda vero proposita dicitur kalendis septemb. Generasto, Constantino Aug. 7, et Constantio Casare Coss. Id est anno Christi 526. Quo etiam anno Constantinus hanc epistolam scripsit ac Macarium episcopum Hierosoly-

ἀναλάμπειν ἐμέλλα, πᾶσαν ἐκπλήξειν ἀληθῶς ὑπερβαίνει. εἰ γὰρ πάντες οἱ διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης εἶναι δοκοῦντες σοφοί, εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ συνελθόντες, ἀξίον τι τοῦ πράγματος ἐθελήσουσιν εἰπεῖν, οὐδ' ἂν πρὸς τὸ βραχυτάτον ἀμειλιθῆναι δυνήσαιντο· ἐπὶ τοσοῦτον πᾶσαν ἀνθρωπίνου λογισμοῦ χωρητικὴν φύσιν ἢ τοῦ θαύματος τούτου ὑπερβαίνει, ὅση τῶν ἀνθρωπίνων τὰ οὐράνια συνεστηκέναι δυνατώτερα. διὰ τοῦτο γοῦν οὗτος ἀεὶ καὶ πρῶτος καὶ μόνος μοι σκοπὸς, ἐν ᾧ ὡς περ' ἐαυτὴν ὡσημέραι καινότεροι θαύμασιν ἢ τῆς ἀληθείας πίστις ἐπιδείκνυσεν, οὕτω καὶ αἱ ψυχὴ πάντων ἡμῶν περὶ τὸν ἅγιον νόμον σωφροσύνη πάση καὶ ὁμογνώμονι προθυμίᾳ σπουδαίωτερα γίνονται. ὅπερ δ' οὖν πᾶσιν εἶναι νομίζω φανερόν, ἐκεῖνο μάλιστα πεπεισθαι βούλομαι, ὡς ἄρα πάντων μοι μᾶλλον μέλει, ὅπως τὸν ἱερόν ἐκεῖνον τόπον, ὃν Θεοῦ προστάγματι, αἰχίσταις εἰδώλων προσθήκαις ὡσπερ τινος ἐπιχειμένου βάρους ἐκούφισα. ἅγιον μὲν ἐξ ἀρχῆς Θεοῦ κρίσει γεγεννημένον, ἀγιώτερον δ' ἀποφανθέντα, ἀφ' οὗ τοῦ σωτηρίου πάθους πίστιν εἰς φῶς προήγαγεν, οἰκοδομημάτων κάλλι κοσμήσωμεν.

II. Προσῆκει τοίνυν τὴν σὴν ἀρχινοικίαν οὕτω διατάξαιτε καὶ ἐκάστου τῶν ἀναγκαίων ποιήσασθαι πρόνοιαν, ὡς οὐ μόνον βασιλικὴν τῶν ἀπανταχοῦ βελτίονα, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ τοιαῦτα γίνεσθαι, ὡς πάντα τὰ ἐφ' ἐκείστης καλλιστεύοντα πόλεις, ὑπὸ τοῦ κτίσματος τούτου νικᾶσθαι. καὶ περὶ μὲν τῆς τῶν τοίχων ἐγέρσεώς τε καὶ καλλιεργίας, Δρακιλίανῳ τῷ ἡμετέρῳ φίλῳ τῷ διέποντι τὰ τῶν ἐπαρχιῶν μέρη, καὶ τῷ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντι, παρ' ἡμῶν τὴν φροντίδα ἐμχειρίσθαι γίνωσκε. κικέλευται γὰρ ὑπὸ τῆς ἐμῆς εὐσεβείας, καὶ τεχνίτας καὶ ἐργάτας, καὶ πάνθ' ἅπερ εἰς οἰκοδομὴν ἀναγκαῖα τυγχάνουσιν παρὰ τῆς σῆς καταμάθειν ἀρχινοικίας, παραχρῆμα διὰ τῆς ἐκεῖνον προνοίας ἀποσταλῆναι. περὶ δὲ τῶν κίωνων εἴτον μαρμάρων, ἃ δ' ἂν νομίσαις εἶναι τιμιώτερά τε καὶ χρησιμώτερα, αὐτῆς συνόψεως γενομένης, πρὸς ἡμᾶς γράψαι σπούδασον. ἐν' ὅσων ἂν καὶ ὁποίων χρειαν εἶναι διὰ τοῦ σου γράμματος ἐπιγνώμεν, ταῦτα πανταχόθεν μετενεχθῆναι δυναθῆ.

morum. Porro notandum est, præfectos Prætorio hie dici clarissimos. Nondum enim illustrissimatus dignitatem acceperant. Sed et in aliis Constantini legibus præfecti Prætorio clarissimi dicuntur, ut in his libris occurrit. Cæterum, ut præfecti Prætorio tantum clarissimi erant Constantini ætate, ita vicarii præfecturæ Prætorianæ ejusdem Constantini temporibus erant tantum perfectissimi, ut docet Epistola ad Probianum proconsulem Africæ. Apud Athanasium in Apologetico ad Constantium, pag. 794. Ἀντωνίνο βιάρχῳ, κεντηναρίῳ τῶν λαμπροτάτων ἐπαρχῶν τοῦ ἱεροῦ πραιτωρίου.

Συνόψως γενομένης. Hoc loco σύνψως formam significat ac delineationem futuri operis. Quo sensu sumitur etiam in Epistola Himerii rationalis Alexandriæ ad præfectum Mærota, quam refert Athanasius in Apologia, pag. 805. Postquam enim dixit Augustinus et Casares permisisse Ischyra ut ecclesiam in pago suo ædificaret, mandat præposito pagi illius, ut formam futuri operis quamprimum delineet, et ad officium suum mittat: φρόντισον τοίνυν ἐν τάχει τὴν σύνψωσιν ποιησάμενος, εἰς τὴν τάξιν ἀνενεγκεῖν.

Ut de pulchritudine conchæ, et de artificibus ac de materia Macarius ad præsides scribat.

III. Τὴν δὲ τῆς βασιλικῆς καμάραν, πότερον λακωναρίαν, ἢ δι' ἑτέρας τινὸς ἐργασίας γενέσθαι σοὶ δοκεῖ, παρὰ σοῦ γνῶναι βούλομαι. εἰ γὰρ λακωνάρια εἶναι μέλλοι, δυνήσεται καὶ χρυσῶ καλλωπισθῆναι. τὸ λειπόμενον ἢ σὴ ὁσιότης τοῖς προειρημένοις δικασταῖς ἢ τάχος γνωρισθῆναι ποιήσει, ὅσων τ' ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν καὶ ἀναλωμάτων χρεία. καὶ πρὸς ἐμὲ εὐθέως ἀνευγεγεῖν σπουδάσει, οὐ μόνον περὶ τῶν μαρμάρων τε καὶ κίονων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν λακωναρίων, εἴγε τοῦτο κάλλιον ἐπικρίνειεν. ὁ Θεὸς σε διαφυλάξοι, ἀδελφεῖ ἀγαπητέ.

MONITUM IN EPISTOLAS HELENÆ ET CONSTANTINI.

Occurrunt acta S. Silvestri græce in duplici Nanniano Codice, quantum quidem notatum inveni a Bonjoannio : in altero quorum signato G. numero XVII, occurrunt dumtaxat, pag. 8, prælaudatæ epistolæ. Recentior manus adscripsit titulum, quem habes heic, pag. 120, atque haustas illas fuisse ex Eusebio in vita S. Silvestri papæ et Magni Constantini. Equidem circumferuntur passim Acta Sylvestri auctore Eusebio latine edita, puta apud Mombritium Lipomanum Surium, præter alia a Metaphraste desumpta. Repetit et ex actis a se editis Combefisius in Bibliotheca Concionatoria, et quidem tamquam ex ejus actis primariis et antiquis ex Cod. Mazar. vulgatis, partem quamdam disputationis a S. Sylvestro habitæ cum Zambre Judæo præsentate Constantino, adversus eosdem Judæos.

Verumtamen spuria esse hujusmodi acta Eusebioque perperam supposita, dubitare nos non sinit Gelasii papæ decretum dicentis : *Acta Sylvestri incerto Auctore descripta*, v. notat etiam Baronius ad Martyrolog. sub die 31. Decemb. Non tamen inficiandum videtur, in opere illo utut suppositio, quippe antiquissimo, quædam vera posse reperiri propter scriptoris vetustam ætatem, qui vera falsis, aut ex rumore, aut ex certis monumentis accepta immiscere potuit, ut suæ merci fidem et robur conciliaret. Hinc factum videtur, ut inde auctoritatem depromserit Hadrianus primus aliique nonnulli VII et VIII, sæculi scriptores, iisdemque usæ fuerint quædam ecclesiæ vetustam consuetudinem reveritæ.

Nicephorus ubi de Constantino agit refert passim ea, quæ si vera essent et genuina, omnem fidem fragmentis nostris asserent : puta inter Helenam D

III. Porro cameram Basilicæ, utrum laqueatam, an alio quopiam operis genere faciendam censeas, certior a te fieri velim. Nam si laqueata fiet, auro quoque poterit exornari. Restat igitur ut sanctitas tua supra memoratis iudicibus quamprimum significet, quot operariis et artificibus et sumptibus opus crit : utque ad me celeriter referat, non modo de marmoribus et columnis, sed etiam de lacunaribus, si hoc opus venustius esse censueris. Divinitas te servet, frater carissime.

et Constantinum filium ultro citroque epistolas discurrisset : morbo gravissimo laborasse imperatorem : jussisse, ut recitati Romam convenirent coram se de religione disputari. Sed hæc Nicephorus ex adulterinis illis actis more suo deprompserit. Quamobrem cum omne genus quisquillis suam historiam oneraverit Nicephorus, iudicibus Casaubono et Cavæo ; ex hominis istius fide nihil momenti accedere possit ad stabiliendam sinceritatem horum monumentorum.

Illud modo favere aliquatenus potest, quod Helenam matrem suam, cum antea pietatem minime esset imbuta, Constantinum piam admodum reddidisse scripserit Eusebius : ex quo potuisse aliquando eam a calumniis Judæorum in fraudem induci, minime abhorret. Adde revera in suis pandectis veteranos illos homines passim blasphemare, Christum nostrum propter maleficia fuisse cruce multatum. Deinde, cum quæ hactenus exstant Acta Sylvestri sinceriora, edita, sive manu exarata, vel illas epistolas habeant, vel saltem rem ipsa quæ in illis continetur exponant : vix suaderi alicui potest, historiam integram proprio Marte excogitasse antiquum illum scriptorem, qui actuum ipsorum primus parens fuit : qui certe ab ipsa Constantini ætate haud nimium remotus esse debet, quod Gelasii decretum abunde suadet.

Si qua ergo fides hujusmodi conjecturis pro adstruenda γρησιότατι harum epistolarum ; possumus etiam ætatem earundem assequi. Apparet enim sub primis Constantiniani Imperii temporibus fuisse exaratas. Nec tamen adeo solliciti fuimus de sinceritate horum monumentorum, quam ut qualiacumque haberi demum velint, prorsus non interciderent

VALESII NOTÆ.

Τὴν δὲ τῆς βασιλικῆς καμάραν, πότερον λακωναρίαν. Basilicarum cameræ duobus fere modis disponebantur. Aut enim lacunaribus ornabantur, aut opere musivo depingebantur. De lacunaribus testis est Constantini locus. De opere musivo Procopius in libro I de fabricis Justiniani, ubi sanctæ Sophiæ templum describit. Jam lacunaria duobus modis exornari solebant. Aut enim deaurabantur, aut pingebantur. quod primus instituit Pausias, de quo Plinius in libro 55, cap. 11, ita describit : *Idem et lacunaria primus pingere instituit : nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit.* Isidorus in libro XIX Originum : *Laquearia, inquit, sunt quæ cameram subtegunt et ornant : quæ et lacunaria dicuntur : quod lacus quosdam quadratos vel rotundos ligno vel gypso, vel coloribus habeant pictos,*

cum signis intermicantibus. Quem Isidori locum immerito reprehendit Salmasius in Notis ad Flavium Vopiscum, pag. 303 ubi negat lacunaria cameris unquam supposita fuisse. Atqui Plinius idem diserte affirmat, et Constantinus in hac Epistola. Vetus auctor quæstionum veteris et novi Testamenti in Quæst. 106. *Sicut enim ad ornamentum domus pertinet, si camera ejus habeat auro distincta laquearia, etc.*

καλλωπισθῆναι τὸ λειπόμενον. Hoc loco secutus sum distinctionem Theodoriti ac Nicephori, qui post verbum καλλωπισθῆναι punctum apponunt. Idemque ante nos fecere omnes interpretes præter Musculum. Quod si quis in alit distinctionem apponere post λειπόμενον, tum scribendum erit πλὴν ἢ σὴ ὁσιότης, etc., ut legitur in cod. Fuketii et Savilii.

EPISTOLA HELENÆ AD CONSTANTINUM.

(Bibl. Gall., t. xiv. App., p. 130.)

Victori, triumphatori, æterno, augusto, Constantino A Νικητῇ, τροπαιούχῳ, αἰωνίῳ, ἀγούστῳ, Κωνσταντίνῳ
filio Helena, æterna, augusta.

Veritatem sapiens ratio non repudiat, nec sane recta fides poterit unquam damnium sustinere. Divinæ igitur bonitati acceptum ferendum, quod dignus habitus fueris qui ab idolorum vanitate recederes : at erroris tribuendum, quod credideris Jesum Nazarenum Deum esse verum, atque hunc in cælis filium Dei esse : qui cum esset Judæus et propter maleficia damnatus, etiam sententiæ subeundæ cruci addictus oppetiit. Tuæ vero pietati ideo sanitas concessa fuit, quia primus inter imperatores idolis nuntium remisisti. Verus enim et æternus Deus ostendere volens, eos quos abnegasti, nequaquam esse veros Deos, indulget tibi sanitatem, quo deposito omni idolorum metus, intelligere posses, quia nec exorati salutem conferre possunt, neque illam exacerbati auferre. Hujus superstitionis errorem deserentem pietatem tuam infirmitas deseruit. Jam porro ad omnipotentem Deum revertentem te virtus assequetur, quæ nunquam superari queat. Quam colere incipiens, Davidicum regnum obtinebis et sapientissimi Salomonis. Futuri sunt enim tecum prophetae, quibus locutus est Deus, et quæcumque per illos postulaveris, obtinebis, Vale, domine venerande, æterne, auguste, et filii honoratissime felicibus eventibus florens.

Accepta igitur suæ matris epistola, imperator Constantinus, eaque lecta, cum probe intellexisset esse Judæorum vafritiem, que decipere niteretur parentem suam, per litteras respondit in hæc verba.

EPISTOLA RESPONSORIA CONSTANTINI AD HELENAM.

(Indidem.)

Domina æternæ, augustæ, Helenæ matri, Constantinus filius, æternus, augustus.

Qui omnium sæculorum moderator est Deus, qui gubernat, et imperat, et vivificat omnes nos; per virtutem quidem suam vitam et respirationem largitur cunctis principibus vero dignatus est mandare, ut hominibus jura sua tribuerent. Quanto igitur sublimiorem locum inter homines obtinemus, tantum humana in nos intenditur spes. Itaque omnium hominum oculi, omnium animi, omnium voluntates, quod nobis visum, fieri volunt, quodque nobis non arridet, evitant. Propterea, domina, æterna, augusta, non solum irreprehensibilem, verum etiam commendabilem oportet esse voluntatem nostram, ac revera nihil esse honestum quod non velimus. Quæ autem dixi in nostris posita sunt dispositionibus. At Deum cognoscere, supra aciem mentis nostræ est.

Quamobrem quiescat nostræ temeritatis audacia. Conveniant vero potius in unum Judæorum inspectores, nobis ipsis audientibus, atque de his disputent inter se, ut eorum caussificationibus argumentisque valeamus evidentiam et veritatem agnoscere rectæ fidei. Ita enim ex sanctis scripturis poterimus et illi et nos de veritate fieri certiores, universumque orbem

ὕψι, Ἐλένη αἰώνια, ἀγούστα.

Τὴν ἀλήθειαν ὁ σόφος οὐκ ἀπωθεῖται λογισμός, οὔτε μὴν ἡ ὀρθὴ πίστις δυνίσκεται ποτε ζημίαν τινὰ ὑπομῆναι. τῇ θεῖα τοίνυν φιλαθροπία ἐπιγραπτέον τὸ ἀξιοθῆναι σε τῆς τῶν εἰδώλων ἀποστῆναι ματαιότητος, τῇ πλάνῃ δὲ λογιστέον τὸ πιστεῦσαι σε Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον Θεὸν εἶναι ἀληθινόν. καὶ τοῦτον ἐν οὐρανοῖς υἱὸν Θεοῦ ὑπάρχον· ὃς Ἰουδαῖος γενόμενος, καὶ ἐπὶ μαγείαις κατακριθεὶς, καὶ ἀποφάσει σταυροῦ καταδικασθεὶς ἀπέθανε. τῇ δὲ εὐσεβείᾳ τῇ σῇ, τούτου χάριτι ἡ ὑγεία παρεσχέθη, διὰ τὸ πρῶτόν σε ἐν βασιλεῦσι τοῖς εἰδώλοις ἀποτάξασθαι. ὁ γὰρ ἀληθὴς καὶ αἰώνιος Θεὸς δεῖξαι βουλόμενος ἐκείνους, οὓς ἀπῆρνήσω μὴ εἶναι Θεοὺς ἀληθεῖς, ἐχάριστό σοι τὴν ὑγείαν, ἵνα ἀποθέμενος πάντα τὸν τῶν εἰδώλων φόβον, εἰδέναι ἔχῃς, ὡς οὔτε ὑγείαν παρασχῆν ἐξενυμενίζόμενοι δύνωνται, οὔτε μὴ ἀφελεῖσθαι ἀπεχθανόμενοι. ταύτης τῆς δεσιδαιμονίας τὴν πλάνην καταλιμπάνουσαν τὴν σὴν εὐσεβείαν κατέλιπεν ἡ ἀρρώστια. νῦν δὲ πρὸς τὸν παντοκράτορα Θεὸν ἐπανιόντα καταλήψεται δύναμις, ἥτηθῆναι μὴδὲ ποτε δυναμένη. ἦν ἀρξάμενος σέβειν, ἐγκρατὴς γενήσῃ τῆς τοῦ Δαβὶδ βασιλείας, καὶ τοῦ σφωτάτου Σολομώντος. ἔσονται γὰρ μετὰ σοῦ οἱ προφῆται, οἳς ἐλάλησεν ὁ Θεός, καὶ πάντα ὅσα ἂν δι' αὐτῶν αἰτήσῃ, λήψῃ· ἐρῶσο σεβάσμιε δέσποτα, αἰώνιε, ἀγούστε, καὶ νιὲ τιμώτατε αἰσίας ἀποβάσει θάλλον.

Δεξάμενος τοίνυν τὴν ἐπιστολὴν τῆς μητρὸς αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντίνος, καὶ ἀναγνοὺς, καὶ μαθὼν ἀκριβῶς εἶναι τὴν τῶν Ἰουδαίων σκαιωρίαν, ἐπὶ τῷ τῆς μητρὸς αὐτοῦ δελεασμῷ, ἔγραψε ταύτην διὰ γραμμάτων, ἔχων τὸν τύπον οὕτως.

Δεσποίνῃ αἰωνία, ἀγούστῃ, Ἐλένη μητρὶ Κωνσταντίνος υἱός, αἰώνιος, ἀγούστος.

Ὁ τοὺς σύμπαντας αἰώνας πρυτανεύων Θεὸς ὁ κυβερνῶν καὶ διακρατῶν καὶ ζωοποιῶν πάντας ἡμᾶς· διὰ μὲν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ζῶν καὶ πνοὴν παρέχει τοῖς σύμπασιν, τοῖς δὲ βασιλεῦσι τῆς ἀνθρωπότητος τὸ δίκαιον νέμειν προστάξει κατιζῶσεν. ὅσω οὖν ὑπέρτερον τόπον ἐν οἷς ἀνθρώποις κατέχωμεν, τοσοῦτον ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἐκδεχόμεθα προσδοκίαις· τοιγαροῦν πάντων ἀνθρώπων οἱ ὀφθαλμοί, πάντων αἱ διάνοιαι, πάντων αἱ βουλαί, τὸ ἡμῖν δόξαν θέλουσι, καὶ τὸ ἡμῖν ἀβούλητον ἀποσειόνται· διὰ τοι τοῦτο, δέσπονα αἰωνία, ἀγούστα, οὐ μόνον ἀνεπίληπτον, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπαινετὸν ὀφείδει ὑπάρχειν ἡμῶν τὸ βούλημα, καὶ ἀληθῶς μὴ εἶναι καλὸν πᾶν, ὃ μὴ βουλώμεθα. ταῦτα δὲ ἄπερ εἶρηκα, ἐν ταῖς ἡμετέραις ἀπόκεινται διοικήσεσι. Θεὸν δὲ νοῆσαι, ὑπὲρ τὴν ἡμετέραν ἐστὶ διάνοικιν.

Διὸ δὴ σχολάζετω τῆς ἡμετέρας ἀνοθεῖας ἡ τὸλμη, παρήτῳσαν δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὸ αὐτὸ οἱ τῶν Ἰουδαίων ἐπίσκοποι, ἡμῶν ἀκρωμένων, καὶ περὶ τούτων διαβαλλέτωσαν εἰς ἀλλήλους, ἵνα ταῖς αὐτῶν δικαιολογίαις δυναθῶμεν τὸ σαφὲς καὶ ἀληθὲς τῆς ὀρθῆς ἐπιγνώμης πιστεῖν. οὕτως γὰρ ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν δυναθῶσιν καὶ ἑαυτοὺς καὶ ἡμᾶς περὶ τῆς ἀληθείας πληροφορησάμενοι, καὶ πάντα δὲ τοῦ

κόσμον ἐπὶ τὴν ὀρθὴν καὶ βεβαίαν προτρέψασθαι πίστιν. Ἄ ad rectam firmamque fidem exhortari. Vale, domina, mater, æterna, augusta, felicibus florida eventibus.

ANNO DOMINI CCCXXX.

EPISTOLA CONSTANTINI AD EPISCOPOS NUMIDARUM.

(*Conc. t. 1, col. 1472, ed. Col.*)

De Basilica catholicis erepta.

Cum summi Dei, qui hujus mundi auctor et pater est, cujus beneficio vitam carpimus, cœlum suspicimus, humana etiam societate gaudemus, hanc voluntatem esse constet, ut omne humanum genus in commune consentiat, et quodam societatis affectu, quasi mutuis amplexibus glutinetur: non dubium est hæreses et schisma a diabolo, qui caput est malitiæ, processisse. Et ideo quidquid ab hæreticis geritur, ejus instinctu fieret, qui eorum sensus, mentes, cogitationesque possidet, nulla dubitatio est. Nam cum ejusmodi homines in sua potestate redegerit, iisdem usquequaque dominatur. Quid autem boni efficere insanus, perfidus, irreligiosus, profanus Deo contrarius, Ecclesiæ sanctæ inimicus potest, qui a Deo sancto, vero, justo, summo, atque omnium domino recedens qui nos constituit et in hac luce produxit, qui spiritum ad vitam, quam carpimus, dedit, et qui nos id quod summi esse voluit, et omnia sua voluntate perfecit, ad diaboli partem prono errore decurrit? Sed quia semel possessus animus a malo, necesse est doctoris sui operibus instare, ea perficiat quæ æquitati et justitiæ contraria videantur, idcirco, hi qui a diabolo possessi sunt ejus falsitati et nequitiam obsequuntur. Non autem miratum est a bonis improbos discedere. Nam sic recte proverbio signatum est, pares cum paribus congregari; qui malo impiæ mentis infecti sunt, necesse est a nostra societate dissideant. Homo siquidem malus ut scriptura loquitur, de malo thesauro profert mala: bonus vero ex bono profert bonum. Sed quia, ut dictum est, hæretici et schismatici, qui bonum relinquentes et malum sectantes, ea perficiunt quæ Deo displiceant, diabolo, qui eorum pater est, adprobantur adhærere, rectissime et sapienter gravitas vestra facit, et secundum sanctum fidei præceptum ab eorum perversis contentionibus temperando, et iisdem remittendo quod idem sibi indebitum atque alienum usurpare contendunt: ne, sicuti est eorum perversitas maligna et perfida, ad seditiones usque prorumperent, et inter turbas atque concentus sui similes incitarent, atque ita aliquid existeret, quod sedari non oporteret. Sceleratum quippe eorum propositum semper requirit diaboli opera perficere. Et ideo cum a sacerdotibus Dei per patientiam cum ipso suo patre superant. Sibi hi qui cultores Dei summi gloriam, illi vero damnationem comparant et condigna supplicia. Ex hoc quippe majus Dei summi existat justiusque iudicium, quod eos æquo animo tolerat, et patientia condemnat, his omnia quæ ab ipsis processerunt, sustinendo. Deus siquidem se omnium vindicem promisit. Et ideo cum vindicta Deo permittitur, acrius de inimicis supplicium sumitur. Quod vos nunc famulos et sa-

cerdotes Dei libenter fecisse cognovi, et satis gratulatus sum, quod de impiis et sceleratis, sacrilegis et profanis, perfidis, et irreligiosis, et Deo ingratis, et Ecclesiæ inimicis nullam vindictam poscitis, et ut idem potius ad veniam pertineant, postulatis. Hoc est vere ac penitus Deum nosse, hoc est præceptis insistere, hoc est feliciter credere, hoc est vere sentire, hoc est scire, quod major vindicta in contrarios Ecclesiæ provocetur, cum iisdem in sæculo parcitur. Accepta igitur epistola sapientiæ et gravitatis vestræ, comperi hæreticos sive schismaticos eam basilicam ecclesiæ catholicæ, quam in Constantina civitate jusseram fabricari, solita improbitate invadendam putasse, et frequenter tam a nobis quam a iudicibus ex nostra jussione commonitos, et reddere, quod summi non erat, noluisse, vos autem imitatores patientiæ Dei summi, eorum malitiæ placida mente, ea quæ vestra sunt relinquentes, et potius locum vobis invicem alium fiscalem scilicet poscere. Quam petitionem, more instituti mei, libenter amplexus sum, et statim ad rationalem competentes deli, ut domum bonorum nostrorum transgredi faciat, cum omni jure suo, ad domum ecclesiæ catholicæ, quam prompta liberalitate donavi, ac vobis tradi protinus jussi. In quo tamen loco sumptu fiscali basilicam erigi præcepi ad consularem quoque scribi mandavi Numidiæ, ut ipse in ejusdem Ecclesiæ fabricatione in omnibus sanctioniam vestram juvaret. Lectores etiam Ecclesiæ catholicæ, et hypodiacones, reliquos quoque instinctu memoratorum quibusdam pro muribus ad munera, vel ad decurionatum vocati sunt, juxta statutum legis meæ ad nullum munus statim evocandos. Sed et eos, qui ducti sunt hæreticorum instinctu, jussimus protinus molestis perfunctionibus absolvi. De cetero etiam legem meam super ecclesiasticos catholicos datam custodiri, mandavi, quæ omnia ut vestræ patientiæ palam fierint, harum litterarum testificatione perscripta sunt. Et utinam quidem hæretici vel schismatici aliquando suæ saluti providerent, et detersis eorum tenebris ad visionem veræ lucis oculos aperirent, et a diabolo secederent, et ad Deum qui unus et verus, qui omnium iudex est, vel sero confugerent. Sed quia constat eos in sua malitia manere, et in suis facinoribus mori velle, sufficit iisdem commonitio nostra et præcedens assidua cohortatio. Si enim jussionibus nostris obtemperare voluissent, ab omni malo liberarentur. Nos tamen, fratres, sequamur quæ nostra sunt, mandatis instemus, custodiamus divina præcepta, ex bonis actibus vitam nostram ab erroribus vindicantes, favente Dei misericordia, per rectum limitem dirigamus.

ANNO DOMINI CCCXXXII

EPISTOLA CONSTANTINI AD ANTIOCHENOS.

(Eus. Vit. Const., lib. iii, c. 60.)

Hortatur imperator populum Antiochiæ ne Eusebium de sede episcopali Cæsareæ dimoveat.

Victor Constantinus Maximus Augustus, populo Antiochiensi. Ἀ Νικητὴς Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς τῷ λαῷ Ἀντιοχίαν.

Quam grata est et quam jucunda cunctis hujus sæculi prudentibus ac sapientibus viris vestra concordia. Ego certe vos, fratres, sempiterna benevolentia complecti constitui, tum religionis instituto, tum vivendi ratione, tum studio ac favore vestro provocatus. Hic profecto verus honorum fructus est, sana mente et prudenti consilio cuncta agere. Quid enim magis vos deceat? Ne miremini igitur si fidem veritatis vobis salutis potius quam odii causam fuisse dixero. Certe inter fratres, quos una eademque animorum affectio, et incessus in recta justitiæ via, in purum sanctumque domicilium Deo duce spondet adscribere, quid spectabilius esse possit, quam omnium bonis concordia animo acquiescere? Præsertim cum divina legis institutio propositum vestrum ad majorem incitet perfectionem, et nos vestrum iudicium optimis decretis confirmari cupiamus. Ac fortasse mirum vobis videbitur, quidnam sibi velit hoc nostri sermonis exordium. Equidem causam ejus rei exponere, nec gravabor nec recusabo. Fateor enim perlegisse me acta, in quibus ex honorificis testimoniis ac præconiis vestris in Eusebium, Cæsariensem Episcopum, quem ego quoque, et doctrinae et modestiæ causa jamdudum probe novi, vos in eum propensos esse comperi, eumque vobis vindicare velle. Quid tunc existimatis mihi ad recti verique indagacionem contendenti, in mentem venisse? Quantam curam ac sollicitudinem ob vestrum illud studium suscepisse me creditis? O fides sancta, quæ per verba ac præcepta Servatoris nostri, veluti expressam quamdam vitæ imaginem nobis exhibes, quam moleste etiam ipsa peccantibus resisteres, nisi ad quæstum et gratiam servire prorsus refugeres. Mihi quidem videtur

Ὡς κεχαρισμένη γὰρ τῇ τοῦ κόσμου συνέσει τε καὶ σοφίᾳ ἢ παρ' ὑμῶν ὁμῶν καὶ ἔργῳ ὑμᾶς ἀδελφοί, ἀθάνατον φίλιαν φιλίαν ἔγνωκα, προκληθεὶς τῷ τε νόμῳ καὶ τῷ βίῳ, καὶ ταῖς σπουδαῖς ταῖς ὑμετέροις. τοῦτ' οὖν ἐστὶν ὡς ἀληθῶς, ὀρθῶς τὰ καλὰ καρποῦσθαι, τὸ ὀρθῶς τε καὶ ὑμῖν κεχρησθαι διανοίᾳ. τί γὰρ ἂν οὕτως ὑμῖν ἀρμόσειεν; οὐκ οὖν θαυμάσαιμ' ἂν, εἰ τὴν ἀληθῆσαν σωτηρίας μᾶλλον ὑμῖν, ἢ μίσους αἰτίαν φήσαιμι. ἐν οὖν τοῖς ἀδελφοῖς ε, οὐς μία τε καὶ ἡ αὐτὴ διάθεσις ὀρθῆς καὶ δικαίας ὁδοῦ πορεύει τῷ Θεῷ καταγγέλλεται, εἰς ἀγνῆν τε καὶ ὁσίαν ἐστὶν ἐγγράφειν, τί ἂν τιμώτερον γένοιτο (τοῦ δὲ εὐτυχίας) τοῖς πάντων καλοῖς ὁμογνωμονεῖν; μάλιστα ὅπου τὴν πρόθεσιν ὑμῶν, ἢ ἐκ τοῦ νόμου παιδεύσεις εἰς καλλίω διόρθωσιν φέρει, καὶ τὴν ἡμέτερον οὖν κρίσιν βεβαιοῦσθαι τοῖς ἀγαθοῖς ἐπιθυμοῦμεν δόγματι θαυμαστόν τοῦτο ἴσως ὑμῖν καταφαίνεται. τί δὲ ποτε τὴ προοιμίῳ μοι τοῦ λόγου βούλεται; οὐ δὲ παρατήσομαι, οὐδ' ἀρνῆσομαι τὴν αἰτίαν εἰπεῖν. ὁμολογῶ γὰρ ἀνεγνωκῆναι τὰ ὑπομνήματα, ἐν οἷς λαμπραῖς τ' εὐφημίαις καὶ μαρτυρίαις ταῖς εἰς Εὐσέβιον τῶν Καισαρέων Ἐπίσκοπον ὄντα, ἐν καὶ αὐτὸς παιδεύσεώς τε καὶ ἐπεικείας ἔνεκεν καλῶς τε ἐκ πολλοῦ γινώσκω, ἑώρων ὑμᾶς ἐγκειμένους, καὶ αὐτὴν σφετεριζομένους. τί οὖν ἠγείσθῃ με πρὸς ἀκριβῆ τοῦ κρείττους ἐπιζητήσιν ἐπιγινόμενον διεντευθῆναι; τίνα δὲ ἐκ τῆς ὑμετέρας σπουδῆς ἀνεληφέναι φροντίδα; ὡς πίστις ἀγία, ἢ διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς γνώμης τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, εἰκόνα ὡσπερ ἡμῖν τοῦ βίου δίδως. ὡς δυσχερῶς ἂν καὶ αὐτὴ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἀντιταίης, εἰ μὴ τὴν πρὸς κέρδος ὑπηρεσίαν ἀρνήσαιο· καὶ ἔμοιγε δοκεῖ αὐτῆς τῆς νίκης περιγενέσθαι, ὁ τῆς εἰρήνης μᾶλλον ἀντιποιούμενος· ὡς ὅπου γέ τοι τιμὴ τὸ πρίπον ἔξεστιν, οὐδεὶς ἂν ὁ μὴ τερπόμενος εὐρεθείη· ἀξίω τοίνυν ἀδελφοί, τοῦ χάριν οὕτω διαγινώσκωμεν, ὡς θ' ἑτέροις

VALESHI NOTÆ.

Ὁὐκ οὖν θαυμάσαιμ' ἂν. Corruptus est hic locus, cujus sensum assecutus sum prout potui. Ac primo quidem scribendum puto θαυμάσατε. Deinde scribe: οἷς μία τε καὶ αὐτὴ δὲ ὀρθῆς τε καὶ δικαίας ὁδοῦ πορεύει τῷ Θεῷ καταγγέλλεται, ut scribitur in optimo codice Fuketiano, cui ex parte subscribuntur codices Savilliac Turnebi. Τί ἂν τιμώτερον γένοιτο. Post hæc verba Scaliger aliique has voces inseruerunt τοῦ δὲ εὐτυχίας, quas etiam in Moræi libro adscriptas inveni. Verum hanc illorum conjecturam probare non possum. Quid enim sibi vult δὲ εὐτυχίας? Mallem omnino legere: ἢ τοῖς πάντων καλοῖς χαιρόντας ὁμογνωμονεῖν. Ait enim Constantinus, non decere Christianos aliorum bonis invidere, et vicinarum civitatum Episcopos, eo quod scientia ac virtute antecellant, a suis Ecclesiis abstrahere. Id enim Antiochenses facere voluerant, qui deposito Eustathio, Eusebium Cæsariensem episcopum sibi antistitem dari postulaverant. In Fuk. codice post verbum γένοιτο punctum in summo apponitur. Deinde legitur τοῦ δὲ εὐτυχίας τῆς πάντων καλῶς ὁμ. Quam lectionem sive ex conjectura, sive ex ms. codice profectam, equidem probare non pos-

sum. Malim certe ita legere: Τί ἂν τιμώτερον γένοιτο τοῦ διεντευχούντας τοῖς πάντων καλοῖς ὁμογνωμονεῖν, ut is sensus sit quem supra posui.

Τὴν πρόθεσιν ὑμῶν. Non recte hunc locum cepit Christophorsonus. Intelligit enim Constantinus impetum illum animorum, quo Antiocheni Eusebium sibi episcopum adsciscere proposuerant. Sicut postea per κρίσιν, intelligit iudicium quo eundem elegerant. Lego igitur καὶ τὴν ἡμέτερον οὖν κρίσιν βεβαιοῦσθαι τοῖς ἀγαθοῖς, etc., ut scribitur in Fuk. ac Turnebi libro.

Ἐγκειμένους σφετεριζομένους. In veteribus schedis bibliothecæ Regiæ scribitur ἐγκειμένους, quod valde placet. Sed scripti codices Fuk. Savil. ac Turnebi aliam lectionem præferunt: ἐγκειμένους καὶ σφετεριζομένους.

Ἐπιζητήσιν ἐπιγινόμενον. Non dubito quin scribendum sit: ἐπιγινόμενον ἐντεθυμῆσθαι. In codice Fuk. scriptum inveni: ἐπιγινόμενον διεντευθῆσθαι. Posset etiam scribi ἐπεγερόμενον.

Αὐτῆς τῆς νίκης περιγενέσθαι. Elegantissima sententia, quam Christophorsonus non intellexit. Mihi quidem, inquit Constantinus, ipsam victoriam vicisse videtur is qui paci maxime studet. Itaque post vocem ἀντιποιούμενος punctum ponendum est, ut habet codex Regius, Fuk. et veteres schedæ.

ὑβριν δι' ὧν αἰρούμεθα προστρίψασθαι; τοῦ χάριν ταῦτ' ἐπισπόμεθα, ἃ τὴν πίστιν τῆς ὑπολήψεως ἡμῶν καθαιρήσει; ἐγὼ μὲν οὖν ἐπαινώ τὸν ἄνδρα, ὃς καὶ ὑμῖν τιμὰς τε καὶ διαθέσεως ἄξιος δοκιμάζεται· οὐ μὴν οὕτω γ' ἐξησθενηκέναι τὸ παρ' ἐκάστοις κύριόν τε καὶ βέβαιον ὄφειλον μένειν χρή, ὡς μὴ ταῖς ἰδίαις γνώμαις ἕκαστος ἀρκεῖσθαι, καὶ τῶν οἰκείων παντὰς ἀπολαύειν. ἔν τε ἐφαμίλλῃ διασκέψει, εἰς τοῦδε τοῦ ἀνδρός σύγκρισιν οὐχ' ἕνα μόνον, ἀλλὰ καὶ πλείους ἐκφήναι. διὸ δὴ οὐδὲν οὐτ' ἐκκληξέως οὔτε τραχύτητος ἐνοχλοῦσας ταῖς περὶ τὴν ἐκκλησίαν τιμὰς, ὁμοίας τε καὶ διὰ πάντων ἐπίσης ἀγαπητάς εἶναι συμβαίνει. οὐδὲ γὰρ εὐλογον, εἰς ἕτερον πλεονέκτημα ποιεῖσθαι τὴν περὶ τοῦτου ἐπίσκεψιν. τῆς πάντων διανοίας ἐπίσης, ἢν τ' ἐλάττους, ἢν τε μείζους εἶναι δοκοῦν, τὰ θεῖα δῶγματα ὑποδεχομένης τε καὶ φυλακτούσης. ὡς κατὰ μηδὲν τοὺς ἑτέρους εἰς τὸν κοινὸν νόμον ἐλαττωθῆσαι, εἰ δὴ τὰληθῆς γνώριμον διαβρήθην ἀποφανόμεθα· ὡς οὐ κάθεξιν, ἀλλ' ἀφαίρεισιν μᾶλλον ἢν εἴποι τις ἕσσεσθαι τ' ἀνδρός. καὶ βίας ἔργον οὐ δικαιοσύνης γενήσεσθαι τὸ γινόμενον. ἢν θ' οὕτως ἢν ἑτέρως τὰ πλῆθη φρονῆ, ὡς ἔργωγε διαβρήθην καὶ εὐτόλμως ἀποφαίνομαι, ἐγκλήσεως ὑπόθεσιν εἶναι τοῦτο, προκαλουμένην οὐ τῆς τυχοῦσης στάσεως ταραχὴν· ἐπισημαίνουσι γοῦν τὴν τῶν ὀδόντων φύσιν τε καὶ δύναμιν, καὶ ἀρνειοί, ὅταν τοῦ ποιμένου τῆς συνηθείας τε καὶ θεραπείας ὑπολισθοῦσης ἐπὶ τὰ χεῖρω, τῆς πρὶν διαγωγῆς ἀποστερηθῶσιν. εἰ δὴ ταῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ οὐ σφαλόμεθα, τοῦτο πρῶτον θεάσασθε ἀδελφοί· πολλὰ γὰρ ὑμῖν καὶ μεγάλα ἐκ πρώτης ἀπαντήσεται. πρῶτον ἀπάντων, ἢ πρὸς ἀλλήλους γνησιότης τε καὶ διάθεσις, εἰ μηδὲν αὐτῆς ἐλαττωθῆναι αἰσθήσεται. εἰθ' ὅτι καὶ δι' ὀρθὴν συμβουλὴν ἀρικόμενος, τὸ κατ' ἀξίαν ἐκ τῆς θείας κρίσεως καρποῦται. οὐ τὴν τυχοῦσαν χάριν εἰληφώς, τῷ περὶ αὐτοῦ τοσαύτην ὑμᾶς ἐπιεικείας ψῆφον ἐνέγκασθαι· ἐπὶ τοῦτοις, ὃ τῆς ὑμετέρας συνηθείας ἐστὶν ἀγαθὴ γνώμη, σπουδῆν τὴν πρέπουσαν εἰσενέγκασθε εἰς ἐπιζητήσιν ἀνδρῶς οὐ χρήζετε, ἀποκλείσαντες πᾶσαν στασιάζου καὶ ἄτακτον βοήν. αἰεὶ γὰρ αἰδικὸς ἢ τοιαύτη, κἀκτῆς τῶν διαφορῶν συγκρίσεως, σπινθῆρες τε καὶ φλόγες ἐξανίστανται. οὕτως οὖν τῷ Θεῷ τε ἀρέσασθε καὶ

VALESII NOTÆ.

Ταῖς ἰδίαις γνώμαις ἕκαστος ἀρκεῖσθαι. Id est, suis quisque limitibus contentus sit. Est enim γνώμη limes agrorum, unde Gromatici Scriptores dicti, qui de limitibus agrorum scripserunt. Eadem ratione ὄρος apud Græcos promiscue sumitur, tam pro sententia quam pro limite. Ut enim limes agros, ita sententia lites et controversias terminat. Porro scribendum videtur ἐκάστος ἀρκεῖσθαι. Sequitur enim καὶ τῶν οἰκείων πάντας ἀπολαύειν. Quanquam Fuk. ac Turnebi codex habet πάντων ἀπολαύειν.

Εἰς ἕτερον πλεονέκτημα. Scribendum est εἰς ἑτέρων πλεονέκτημα. Non decet, inquit Constantinus, ut hujusmodi deliberatio de eligendo in Eustathii locum episcopo, aliis injuriam afferat. Nec alias Ecclesias spoliare debetis. Paulo post assentior Scaligero et Christophorsono, qui τῆς πάντων διανοίας emendarunt. Atque ita in Fuk. et Savilli codice et in veteribus schedis scriptum inveni.

ἢν τ' ἐλάττους, ἢν τε μείζους, id est, sive minoris urbis cujusmodi est Cæsarea, incolæ sint, sive majoris civitatis, cujusmodi est Antiochia. Omnes, inquit, tam μικροπολίται quam magnarum urbium cives, æquales sunt apud Deum. Quare minora oppida non sunt spolianda suis Episcopis. Idem paulo ante dixerat Constantinus: honores Ecclesiasticos si-

is victoriam ipsam vicisse, qui pacem magis requirit. Quippe ubi id quod honestum est, licet neminem reperias qui non eo maxime delectetur. Quæro igitur, fratres carissimi, cur id consilium capimus, ex quo injuria in alios redundet? Cur ea consecramur et arcessimus, quæ fidem opinionis nostræ eversura sunt? Equidem virum illum quem vos et honore et benevolentia dignum judicatis, plurimum laudo. Non tamen adeo despici oportet id quod apud singulos ratum firmumque manere debuerat, ut singuli contenti non sint sententiis suis, nec domesticis bonis omnes perfruantur, utque in disquirendis iis qui ex æquo digni sint episcopatu, non dicam unus aut alter, sed plurimi Eusebio pares non proferantur. Etenim cum asperitas et violentia nullam ecclesiasticis honoribus molestiam facessat, omnes similes inter se sunt, et æquali in pretio habendi. Neque enim rationi consentaneum fuerit, ut hujusmodi inquisitio ad aliorum fiat injuriam: quippe cum omnium mentes, sive humiliores sint, sive illustriores, divina decreta ex æquo suscipiant atque custodiant: adeo ut alii, quod quidem ad communem legem pertinet, nullatenus albis inferiores sint. Quod si veritatem aperte proferre volumus, jure quis dixerit hoc non esse hominem retinere, sed abstrahere, et violentiæ potius id quod agitur opus esse, quam justitiæ. Et sive hoc modo, sive aliter sentit multitudo, ego quidem liquido et audacter affirmo, eam rem criminationibus causam præbere, et ingentis tumultus tempestatem excitare. Nam et agni dentium suorum vim ac robur ostentant, quoties pastoris cura ac sollicitudine in deterius labente, pristina gubernatione se destitutos vident. Quod si hæc ita se habent et nos opinione non fallimur, hoc primum omnium considerate, fratres (multa enim et maxima bona statim ab initio vobis nascentur). Num sincera inter vos charitas atque dilectio, aliquid sui detrimentum passura sit. Deinde vero illud perpendite, virum illum qui boni consilii causa ad vos venerat, debitum sibi honoris fructum ex divino judi-

miles esse omnes et æquali in pretio habendos.

Εἰς δὴ τὰληθῆς. Hæc ad præcedentem periodum referri possunt. Atque ita post verbum ἀποφανόμεθα punctum notandum erit, et locus sic vertendus: adeo ut alii, quod quidem ad communem fidem pertinet, nullatenus inferiores sint, siquidem verum aperte volumus dicere. Quamobrem hoc non est hominem retinere, sed abripere, etc. Atque ita locus hic distinguitur in veteribus schedis.

Δι' ὀρθὴν συμβουλὴν ἀρικόμενος. Ex his colligitur, Eusebium nostrum Antiochiam venisse una cum reliquis episcopis, qui Eustathium Antiochenum episcopum in synodo condemnarunt; et Antiochenos post depositionem Eustathii cum penes se detinere voluisse. Hoc est quod supra dixit Constantinus οὐ κάθεξιν, ἀλλ' ἀφαίρεισιν μᾶλλον. Idem tradit Theodoritus in lib. 1, c. 21.

Ὁ τῆς ὑμετέρας συνηθείας. Scribendum puto ὅτι τῆς ὑμετέρας συνηθείας ἐστὶν ἀγαθὴ γνώμη σπουδῆν τὴν πρὸ εἰσενέγκασθαι. Subauditur enim ἀπὸ κοινῆς verbum θεάσασθε. Quod si quis vulgatam lectionem tueri velit, equidem non magnopere repugnabo.

Κἀκτῆς τῶν διαφορῶν συγκρίσεως. Melius, ni fallor, legeretur τῆς τῶν διαφορῶν συγκρούσεως. Id est, ex multorum hominum collisione scintillæ et flammæ excitari solent. Conjecturam nostram codex Fuk. no-

cio percipere; quippe qui non vulgari affectus sit beneficio, cum de ejus virtute tam honorificum suffragium tulistis. Postremo vestrae consuetudinis esse, curam ac diligentiam prudenti consilio congruentem adhibere, ut talem virum ejusmodi opus habetis, perquiratis, omni seditioso et immodesto clamore procul amoto. Semper enim hujusmodi clamores injusti sunt, et ex variorum hominum inter se collisione, scintillæ atque incendia excitari solent. Ita Deo et vobis placeam, ita secundum vota vestra vitam degam, ut vos diligo et tranquillam vestrae mansuetudinis portum amo. Ex quo ejectis illis sordibus, cum probis moribus concordiam inducite, firmumque navi signum imponite, cœlestem navigationis cursum gubernaculis, ut ita dicam, ferreis ad lucem ipsam dirigentes. Quocirca incorruptibiles merces in navem imponite. Quidquid enim navem corrumpere poterat, tamquam ex sentina exhaustum est. Proinde operam date, ut his omnibus bonis ita potiamini, ne quid imposterum inconsulto atque inutili studio aut statuisset omnino, aut ab initio aggressi esse videamini. Divinitas vos servet, fratres carissimi.

EPISTOLA II CONSTANTINI AD EUSEBIUM.

(Eus., Vit. Const., lib. iii, c. 61.)

Laudatur S. Episcopus quod Antiochiam recusaverit.

Victor Constantinus Maximus Augustus Eusebio.

Epistolam tuam sæpius legi, et ecclesiasticæ disciplinæ regulam accuratissime observatam a te cognovi. Enim vero in ea sententia perstare, quæ et Deo accepta et apostolicæ traditioni congrua esse videatur, summæ pietatis est. Tu quidem beatum te in hoc ipso existimare debes, qui totius propemodum orbis testimonio, dignus universæ Ecclesiæ episco-

Α ἡμῖν, κατ' εὐχάς τε τὰς ὑμετέρας διαζήσαιμι, ὡς ὑμᾶς ἀγαπῶ, καὶ τὸν ὄρμον τῆς ὑμετέρας πραότητος, ἐξ οὗ τὸν ῥεβὸν ἐκεῖνον ἀπωσάμενοι, ἀντισθενέγκατε ἦθει ἀγαθῶ τὴν ὁμόνοιαν, βίβαιοι τὸ σημεῖον ἐνθέμενοι, ὄρμον τε οὐράνιον εἰς φῶς δραμόντες, πηδάλιοι θ', ὡς ἂν εἴποι τις, σιδηροῖς. διόπερ καὶ τὸν ἀφθαρτὸν φθαρτὸν ἤγεισθε· πᾶν γὰρ τὴν ναῦν λυμαινόμενοι, ὡσπερ ἐξ ἀντλίας ἀνάλωται. διὸ δὴ νῦν προνοήσαθε τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ τῶν ἀπάντων οὕτως ἔχειν, ὡς ἂν μὴ δεύτερον ἀβούλον καὶ ἄλυσιτελεῖ σπούδῃ ἢ καθόλου τι πῆξασθαι, ἢ τὴν ἀρχὴν ἐπιχειρῆσαι μὴ συμφέρον δοκοῦμεν. ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς Εὐσεβίῳ.

Ἀνέγνων πληρέστατα τὴν ἐπιστολήν. καὶ τὸν κανόνα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιστήμης εἰς ἀκρίθειαν φυλαχθέντα κατενόησα· ἐμμένει γοῦν τούτοις ἅπερ ἀριστά τε τῷ Θεῷ, καὶ τῇ ἀποστολικῇ παραδόσει σύμφωνον φαίνεται, εὐαγές, μακάριον δὲ σαυτὸν καὶ ἐν αὐτῷ τούτῳ νόμιζε, ὡς τῇ τοῦ κόσμου παντός, ὡς ἔπος εἰπεῖν, μαρτυρία, ἄξιος ἐκρίθης πάσης ἐκκλησίας ἐπίσκοπος εἶναι. εἰ γὰρ

VALESII NOTÆ.

his tandem confirmavit, in quo diserte scribitur τῆς τῶν διαφροσῶν συγγραφούσης.

Ἐξ οὗ τὸν ῥύπον ἐκεῖνον ἀπωσάμενοι. Christophorus hunc locum ita vertit: *Ex quo portu sordibus seditionis præteritæ ejectis, pacato mentis statu concordiam in earum locum inducite.* Vera in ea versione, multa sunt quæ probare non possum. Primo enim quod per ῥύπον ἐκεῖνον sordes seditionis intelligit, non placet. Mihi quidem videtur Constantinus innuere causam illam, propter quam depositus fuerat Eustathius; stuprum videlicet ejusdam mulierculæ, de quo Theodorus in lib. i historię. Idem etiam significat Constantinus paulo post, ubi dicit: Πᾶν γὰρ τὴν ναῦν λυμαινόμενοι, ὡσπερ ἐξ ἀντλίας ἀνάλωται. Id est, quidquid navim corrumpebat, tandem ex sentina exhaustum est. Ubi tamen Christophorus sordes seditionis iterum interpretatur. Verum quomodo sordes de seditione dici possint, equidem non video. De stupro vero quod Eustathio objiciebatur, quin optime dicantur nemo dubitare potest. Est autem hic metaphora a portibus, qui purgari solent, quoties luto et ejusque modi ruderibus oppleti sunt. Jam vero verba illa ἐξ οὗ, posset aliquis interpretari adverbialiter: atque ita legendum esset, ἀντισθενέγκατε, quod certe non displicet. Ita, inquit Constantinus, Deo placeam ut vos amo, et vestrae lenitatis portum diligo, postquam ejectis illis sordibus concordiam cum probis moribus induxistis. Certe hic sensus valde mihi arridet præ vulgata lectione. Jam enim concordies erant Antiochenes, et pacata erat seditio, tunc cum hæc scriberet Constantinus, ut patet ex initio hujus Epistolæ.

ὄρμον τε οὐράνιον εἰς φῶς δραμόντες. Scribendum paulo ὄρμον οὐράνιον. Est enim metaphora a navigatione. Sic οὐρίσος ὄρμος apud Sophoclem præ felici cursu navigationis; et οὐριόδρομος καὶ ἄλλοι a Græcis

B dicitur, quæ secundo fertur vento.

Τὸν ἀφθαρτὸν φθαρτὸν ἤγεισθε. Tota hæc Epistola passim corrupta est; sed præcipue hæc clausura mendis scatet. Quid enim sibi volunt hæc verba? Ego non dubito quin legendum sit ἀφθαρτὸν φθαρτὸν ἤγεισθε. Utitur enim hic Constantinus perpetua metaphora a navigatione, et Christianos comparat negotiatoribus qui mercaturæ causa navigant. Pergite, inquit, felici cursu ad lumen æternum, vexillo crucis in navibus vestris erecto, et incorruptas merces in navem imponite. Jam enim quidquid navem corrumpere poterat, exhaustum est. Ita levi ac prope nulla mutatione facta, elegans et apertus jam sensus existit.

Τοῦ τῶν ἀπάντων. Scribendum videtur una voce τούτων, quomodo etiam Savilius in suo codice emendarat. In Fuk. codice legitur ἀπόλαυσιν τῶν ἀπάντων. Finis autem hujus Epistolæ sic restituendus videtur, ἢν καθόλου τι πῆξασθαι, ἢν τὴν ἀρχὴν ἐπιχειρῆσαι μὴ συμφέρον δοκοῦσθε. Quam lectionem in versione mea secutus sum. Vocat autem Constantinus ἀβούλον σπούδῃν, studium quod Antiochenes erga Eusebium declaraverant, cum eum sibi Episcopum ambirent. Potest etiam intelligi studium Antiochensium erga Eustathium, ejus abdicatorem ægre ferentes, seditionem concitaverant. In manuscriptis codicibus Fuk. Sav. et Turnebi hic locus ita scribitur: ἐπιχειρῆσαι ὁ μὴ συμφέρον εἶναι ἡμεῖς δοκοῦμεν. Sed plurius est scriptura quam in veteribus schedis reperimus, ἐπιχειρῆσαι μὴ συμφέρον δοκοῦμεν.

Πάσης ἐκκλησίας ἐπίσκοπος εἶναι. Baronius ad annum Domini 324 numero 145 hæc verba sic exponit: Ecclesiæ, inquit, Antiochenæ curam vocat Constantinus Episcopatum totius Ecclesiæ, quod Antiochia metropolis esset totius Orientis. Verum, quod pace summi viri dictum sit, alius videtur esse sensus hō-

ποθοῦσιν ἅπαντες εἶναι σε παρ' αὐτοῖς ταύτην σοὶ τὴν A
 εὐδομιονίαν ἀναμισθητῆτος συνακούσουσιν· ἀλλ' ἢ σὴ σύν-
 εσις, ἤγουν τὰς τε ἐντολάς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν Ἀποστολικὸν
 κανόνα καὶ τῆς ἐκκλησίας φυλάττειν ἔγνωκεν, ὑπέρευγε
 πεποιθεῖ, παραιτουμένη τὴν Ἐπισκοπίαν τῆς κατὰ τὴν
 Ἀντιόχειαν ἐκκλησίας. ἐν ταύτῃ δὲ δικαίως σπουδάζουσα,
 εἰς ἣν ἐκ πρώτης Θεοῦ βουλήσει τὴν Ἐπισκοπίαν ὑπεδέ-
 ξατο. περὶ δὲ τούτου, πρὸς τὸν λαὸν ἐπιστολὴν ἐποίησά-
 μην, πρὸς τε τοὺς ἄλλους συλλειτουργοὺς, οἱ καὶ αὐτοὶ
 περὶ τούτων ἐτύγχανόν μοι γεγραφηκότες. ἄπερ ἢ σὴ κα-
 θερότης ἀναγνώσασα, βραδίως ἐπεγνώσεται, ὅτι τῆς δικαιο-
 σύνης ἀντιφθεγγομένης αὐτοῖς, προτροπῇ τοῦ Θεοῦ πρὸς
 αὐτοὺς ἔγραψα. ὧν τῷ συμβουλίῳ, καὶ τὴν σὴν σύνεσιν
 παραίνα δειξέει, ὡς ἂν τοῦτο ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείων ἐκκλη-
 σίας τυπωθεῖ. ὁ Θεὸς σε διαφυλάξῃ, ἀδελφε ἀγαπητέ.

EPISTOLA II CONSTANTINI AD MACARIUM.

(Eus., Vit. Const., lib. iii, c. 52, 55.)

De loco Palestinæ qui vocatur Mambre.

Νικητῆς Κωνσταντίνος Μέγιστος Σεβαστὸς, Μακαρίῳ καὶ
 τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις Παλαιστίνης.

I. Ἐν καὶ τούτῳ μέγιστον τῆς ὀσιωτάτης μου κηδεστρίας
 γέγονεν εἰς ἡμᾶς εὐεργέτημα, τὸ λυθάνουσαν μέχρι νῦν
 παρ' ὑμῶν ἐναγῶν ἀνθρώπων ἀπόνοιαν, διὰ τῶν πρὸς
 ἡμᾶς γνωρίσαι γραμμάτων. ὡς τῆς πρεπούσης ἐπανορ-
 θώσεως καὶ θεραπείας, εἰ καὶ βραδέως, ἀλλ' ὅμως ἀναγκαι-
 οῦς, δι' ἡμῶν τὸ παροφθὲν ἀμάρτημα τυχεῖν. καὶ γὰρ
 ἔστιν ὡς ἀληθῶς δυσσέβημα παμμέγιστες, τοὺς ἁγίους
 τόπους ὑπὸ τῶν ἀνοσίων χραίνεσθαι μισμάτων. τί οὖν
 ἔστιν ἀδελφοὶ προσφιλέστατοι, ὃ τὴν ὑμετέραν παρελθόν
 ἀγχινοίαν, ἢ προειρημένη διὰ τὴν πρὸς τὸ θεῖον εὐλάβειαν
 οὐχ οἶα τε γέγονεν ἀποσιωπῆσαι.

Quod Servator noster ibidem visus est Abraham.

II. Τὸ χωρίον ὅπερ παρὰ δρυὸν τὴν Μαμβρῆ προσαγο- C
 ρεῦται, ἐν ᾧ τὸν Ἀβραάμ τὴν ἐστίαν ἐσχηκέναι μανθάνο-

rum verborum. Nam cum omnes civitates Eusebium
 Episcopum habere vellent, ut paulo post testatur
 Constantinus, omnium consensu dignus erat Eusebius
 totius orbis episcopatu.

Ἦγουν τὰς τε ἐντολάς. In codice Fuketii et Savillii
 scriptum est εἴπερ τάσ τε ἐντολάς. Malim tamen scribere
 ἢπερ τάς τε, etc. Paulo ante ubi legitur σύμφωνα
 φαίνεται, eodex Fuketii et Savillii addunt εὐαγέας.

Τῆς ὀσιωτάτης μου κηδεστρίας. In hujus loci inter-
 pretatione lapsi sunt omnes Interpretes Portesius,
 Musculus et Christophorsonus, qui curam et sollici-
 tudinem verterunt, quasi legeretur κηδεμονίας. At-
 qui Constantinus de socru sua loquitur, Eutropia vi-
 delicet Syra, ex qua genita erat Fausta uxor Con-
 stantini. κηδέστρια enim Græce socrum significat, ut
 docent glossæ veteres in quibus ita legitur κηδεστὴς
 socer, κηδέστρια socrus. Certe quæ sequuntur verba,
 explicationem nostram aperte confirmant. Sequit-
 ur enim διὰ τῶν πρὸς ἡμᾶς γνωρίσαι γραμμάτων. Lit-
 teras intelligit quas Eutropia socrus ad ipsum mi-
 serat. Quare repudianda est emendatio Christo-
 phorsoni, qui πρὸς ἡμᾶς corrigit. Sed et quæ proxime
 sequuntur verba, id ipsum satis significant: ἢ προει-
 ρημένα διὰ τὴν πρὸς τὸ θεῖον εὐλάβειαν, etc. Quis enim
 dixerit de cura et sollicitudine ἢ προειρημένη supradicta
 cura et sollicitudo. Frigidum prorsus id esset atque
 ineptum. At in versione nostra omnia plana sunt
 et aperta. Nam ἢ προειρημένη est supradicta socrus,
 quæ pro sua pietate ac religione tantum scelus
 dissimulare non potuit, sed Constantino genero
 per litteras indicavit, ut huic malo tandem me-
 deretur. Erat igitur Eutropia Christiana, ut ex

patu judicatus sis. Nam cum omnes te apud se epi-
 scopum esse ambient, hanc tuam felicitatem sine con-
 troversia adaugent. Verum rectissime fecit prudentia
 tua, quæ et mandata Dei, et apostolicam atque eccle-
 siasticam regulam custodire statuit, episcopatum
 Antiochenis Ecclesiæ repudians, et in eo potius
 permanere desiderans, quem Dei mandatu ab initio
 suscepisset. Porro hac de re ad populum litteras
 dedisti, et ad collegas tuos, qui quidem etiam ipsi de
 iisdem rebus ad me scripserant. Quas ubi sanctitas tua
 perlegerit, facile cognoscet, me, quoniam refragari ipsis
 justitia videbatur, divini numinis impulsu ad eos scrip-
 sisse. Eorum consilio etiam prudentiam tuam interesse
 oportebit, ut hoc ipsum in Antiochenorum Ecclesia
 constituatur. Divinitas te servet, frater carissime.

Victor Constantinus Maximus Augustus, Macario et
 cæteris episcopis Palestinæ.

I. Sanctissimæ socrus meæ vel hoc unum maximum
 erga vos beneficium est, quod sceleratorum quorum-
 dam nefariam audaciam, quæ apud vos hactenus oc-
 culta fuerat, suis ad nos datis litteris indicavit: ut
 quod diu neglectum est crimen, etiamsi sero, atamen
 necessario competenti cura et animadversione a nobis
 emendetur. Est enim revera impietas gravissima, ut
 loca sancta detestandis piaculis inquinentur. Quid-
 nam vero illud est, fratres carissimi, quod cum ves-
 tram subterfugerit solertiam, nostra, ut diximus, so-
 crus ob divini cultus reverentiam tacere non potuit?

II. Locus ille qui ad quercum Mambre vocatur, in
 quo Abrahamum habitasse comperimus, fertur a su-
 VALESII NOT.Æ.

hoc loco discimus. Sed et filia ejus Fausta Chri-
 stianam fidem professæ est, et una cum Constanti-
 no viro suo in templo Apostolorum sepulta. Porro
 non omnittendum est, quod ad oram codicis Regii
 adnotatum inveni. Illic enim e regione vocis κηδε-
 στρίας, scholii vice adscribitur γένετεια; quasi Con-
 stantinus matrem suam Helenam intelligat, quod non
 probo. Certe Sozomenus socrum imperatoris Constan-
 tini fuisse dicit, quæ cum ad quercum Mambre venis-
 set, et Gentilium piacula illic deprehendisset, rem
 ad Constantinum retulit. Eum vide in lib. ii, cap. 3.

Eἰς ἡμᾶς εὐεργέτημα. Malim scribere εἰς ἡμᾶς, quan-
 quam vulgata lectio ferri potest. Sed et initium hu-
 jus Epistolæ trajectis leviter vocabulis ita legi mal-
 lem, ἐν ταῦτο καὶ μέγιστον, etc.

Τὸ χωρίον παρὰ δρυὸν τὴν Μαμβρῆ. Ille locus etiam
 dicebatur Terebinthus, distans triginta circiter mil-
 libus passuum ab urbe Hierosolyma, ut docet auctor
 Itinerarii Hierosolymitani, qui vixit temporibus Con-
 stantini Magni: Inde Terebintho, millia 9, ubi Abra-
 ham habitavit et puteum fodit sub arbore Terebintho,
 et cum angelis locutus est et cibum sumpsit. Ibi basilica
 facta est jussu Constantini miræ pulchritudinis. Inde
 Terebintho Chebron; millia 2 ubi est memoria per qua-
 drum ex lapidibus miræ pulchritudinis, in qua positi
 sunt Abraham, Isaac, Jacob, etc. Sozomenus quoque
 in lib. ii, cap. 3, locum illum Terebinthum vocari
 scribit. Sic autem dictus est hic locus ab arbore Te-
 rebintho, quæ illic omnium vetustissima et jam inde
 ab ipso mundi exordio esse dicebatur, teste Josepho in
 libro 5 de bello Judaico. Quanquam alii baculum esse
 dicebant unius ex Angelis qui Abraham apparuerunt

perstitionis quibusdam hominibus omni modo contaminari. Nam et simulacra omni digna exitio juxta illam arborem erecta esse; et aram proxime exstructam, et impura sacrificia assidue illic peragi, ad nos relatum est. Quod quoniam et alienum a temporibus nostris, et ipsius loci sanctimonia indignum videtur, sciat Gravitas Vestra mandatam a nobis esse per litteras Acacio viro perfectissimo, Comiti et amico nostro, ut sine ulla dilatione et simulacra omnia quæ memorato in loco reperta fuerint, igni tradantur, et æra funditus evertatur: Utque omnes qui post jussionem nostram impium aliquid admittere eo loco ausi

Α μεν, παντοίως ὑπὸ τῶνν δεισιδαιμόνων μαινεσθῆαι φασιν· εἰδὼλά τε γὰρ παντοίας ἐξωλείας ἄξια παρ' αὐτῶν ἰδρύσθαι, καὶ βωμὸν ἐδήλωσε πλησίον ἐστάναι, καὶ θυσίας ἀκαθάρτους συνεχῶς ἐπιτελεῖσθαι. ὅθεν ἐπειδὴ καὶ τῶν καιρῶν τῶν ἡμετέρων τῷ κράτει ἡμετέρῳ ἀλλότριον, καὶ τῆς τοῦ τόπου ἀγιοτήτος ἀνάξιον καταφαίνεται, γινώσκων ὑμῶν τὴν σεμνότητα βούλομαι, δεδηλώσθαι παρ' ἡμῶν πρὸς ἀκάκιον τὸν διασημώτατον κόμητα καὶ φίλον ἡμῶν, γράμματι. ἔν' ἄνευ τινὸς ὑπερθέσεως, καὶ τὰ εἰδῶλα ὅσα δ' ἂν ἐπὶ τοῦ προειρημένου εὐρίσκειτο τόπου, πυρὶ παράδοθῃ, καὶ ὁ βωμὸς ἐκ βάρων ἀνατραπῇ. καὶ πᾶσι τοῖς τολμῶσι τιμωρίας ἄξιον, μετὰ τὴν ἡμετέραν κέλευσιν,

VALESHI NOTÆ.

ex quo in terram defixo Terebinthus enata est. Ita Georgius Syncellus in Chronico. Mirum vero est, cum quercus ibidem fuerit sub qua Abraham tabernaculum posuerat, ut legitur in cap. 18 Geneseos, cur locus ipse a Terebintho potiusquam a quercu nomen accepit.

Εἰδὼλά τε γὰρ παντοίας ἐξωλείας ἄξια. Simulacra Angelorum intelligo qui Abraham illic apparuerant. Hæc enim simulacra colebant Gentiles. Sed et Terebinthum ipsam iidem Gentiles venerabantur, ut docet Eusebius in libro 5. Demonstrationis cap. 9. Quem quidem locum perperam accepit Scaliger in animadversionibus Eusebianis, pag. 192. Putavit enim Terebinthum illam summo honore a Christianis cultam fuisse, ejusque rei auctorem citat Eusebium. Verum Eusebius eo loco de Gentilibus loquitur, non de Christianis. Postquam enim dixit: Ὅθεν εἰσέτε καὶ νῦν παρὰ τοῖς πλησιοχώροις, ὡς ἂν θεῖος ὁ τόπος θεησκεύεται, καὶ θεωρεῖται γὰρ εἰς δεῦρα διαμένουσα ἡ τερέβινθος. Subdit οἱ τε τῷ Ἀβραάμ ἐπιξενωθέντες ἐπὶ γραφῆς ἀνακαίμενοι, δύο μὲν ἐκατέρωθεν, μέσος δὲ ὁ κρείττων ὑπερέχων τῇ τιμῇ εἶν' ὃν ὁ δεδηλωμένος ἡμῶν κύριος αὐτός, ὁ ἡμέτερος σωτήρ, ὃν καὶ οἱ ἀγνώστες σέβουσι. Visitur illic Terebinthus, quæ etiamnum manet, et quæ ab Abrahamo hospitio excepti sunt Angeli illic in tabula picti sunt, et medius inter hos cæteris longe præstantior et honoratior, ipse scilicet Dominus et Servator noster, ut supra dixi; quem quidem illi nescientes venerantur. Vides Eusebium hic aperte loqui de Gentilibus, qui Christum ignorabant. Neque enim de Christianis hoc dici potest. Confirmat autem sententiam nostram Sozomenus in lib. II. c. 3, ubi de mercatu illo ad Terebinthum proluxe disserit. Scribit enim, æstivo tempore quotannis eo convenisse ex Palæstina, Phœnice et Arabia Judæos simul et Christianos ac Gentiles, partim commercii, partim religionis causa; et singulos suo ritu festivitatem celebrasse. Nam Gentiles, inquit, angelos adorabant; hostias et libamina iis offerentes. Erant igitur illic angelorum simulacra, quibus pagani victimas immolabant. Hieronymus de locis Hebraicis ubi de Arbocrita scribit: Quercus Abraham quæ et Mambre usque ad Constantini Regis tempora ibidem monstrabatur, et mausoleum ejus impræsentiarum cernitur. Cumque a nobis jam ibidem Ecclesia ædificata sit, a cunctis in circuitu gentibus Terebinthus superstitione colitur, eo quod sub ea angelos Abraham quondam hospitio suscepit. Multa hic de suo addidit Hieronymus. Eusebius enim ipse in libro de locis Hebraicis hæc tantum habet: Ἀρβὼ. αὕτη ἐστὶ χερσὼν κόμη νῦν μεγίστη, μητρόπολις οὖσα τῷ παλαιῶν τῶν ἀλλοφύλων, καὶ γνήσιων οὐκατῆριον, καὶ βασιλεῖον μετὰ ταῦτα δαδῶ. κελήρωτο δὲ φυλὴ Ἰούδα, καὶ πόλις ἦν ἡ ἱερατικὴ, μετὰ τῶν φυγαδευτηρίων· αἰτίας ἐκ νότου διεστῶσα σημείος β. πρὸς εἰσοσί. ἡ ὄρυς Ἀβραάμ καὶ τὸ μνημαὶ αὐτοῦ θεωρεῖται, καὶ θεησκεύεται ἐπιφανῶς πρὸς τῶν ἐχθρῶν ἢ τερέβινθος, καὶ οἱ τῷ Ἀβραάμ ἐπιξενωθέντες ἄγελαι· πρότερον δὲ ἄρβω καλουμένη, ὕστερον ἐκλήθη χερσῶν; ἀπὸ χερσῶν ἐνός τῶν υἱῶν Καλῆβ ὡς ἐν Παρραλειπομέ-

Β νοις. Illustris locus, qui sententiam Scaligeri prorsus evertit; nostram vero explicationem egregie confirmat. Ait enim Eusebius Terebinthum ipsam et angelos ab inimicis nostris illic superstitione coli; inimicos vocans Gentiles ac Judæos. Citat hunc Eusebii locum etiam Damascenus lib. III de Imag.

Μαινεσθῆαι φασιν. Rectius in codice Regio, Fuk. et in schedis Regis scribitur μαινεσθῆαι φασιν. Subauditur enim ἡ κηδίστρια.

καὶ βωμὸν ἐδήλωσε. Supple ἡ κηδίστρια. Retulit, inquit, Constantinus ad nos socrus nostra aram illic esse, in qua impura sacrificia offerantur. De hac ara loquitur Eustathius in Hexameron, quam ait adhuc stetit suo tempore ut et ipsam Terebinthum. Ex quo apparet, hoc Eustathii opus scriptum esse antequam Constantinus aram illam subverti jussisset. Sozomeni quidem ætate, nec ara nec arbor Terebinthus stabat. Manet tamen superstitione Gentilium eo in loco, ut testatur Hieronymus. Adeo difficile est superstitionis fibras penitus evellere. Non omittenda sunt quæ de hoc scribit Antoninus Martyr in itineralio. De Bethleem, inquit, usque ad radicem Mambre sunt millia viginti quatuor: in quo loco requiescunt Abraham, Isaac et Jacob et Sara, simul et Joseph ossa. Est ibi basilica ædificata per quadrum, et atrium in medio discoopertum: et per medium cancellum ex uno latere intrant Christiani, ex alio vero Judæi, incensa deferentes multa. Nam depositio Jacob et David in terra illa, die primo post Nativitatem Domini devotissime celebratur, ita ut ex omni terra Judæorum conveniat multitudo, incensa deferens et luminaria. Et dant munera et serviunt ibidem. Addo Hieronymum in epithaphio Paulæ.

Τῶν καιρῶν τῶν ἡμετέρων τῷ κράτει ἡμετέρῳ ἀλλότριον. Quatuor priora verba expunxit Christophersonus, absuntque a Codice Regio, Fuk. et Sav. Verum si mei arbitrii res esset, mallem e quidem sequentia verba expungere τῷ κράτει ἡμετέρῳ, quæ ad priorum interpretationem scholii vice addita fuisse mihi videntur. Καιροῦς tempus imperii eleganter Græci dicunt. Porro Imperatores id præcipuo studio ambibant, ut temporum suorum felicitas et elementia celebraretur. Nihil frequentius occurrit apud Latinos Historicos, et in legibus imperatorum. Apud Philostratum in libro 2. de vitis Sophistarum, ubi de Heliodoro loquitur, hæc vox corrupta est. Cum enim Heliodorus orationem exorsus esset coram Imperatore, ait Philostratus Imperatorem subito assurrexisse et acclamasse. Ο Virum cui similem nondum vidi, Ο decus et ornamentum meorum temporum: τῶν ἐμαντοῦ καιρῶν εὐρημα. Sic enim legendum est. Eadem voce utitur Constantinus in Epistola ad Hæreticos, quæ legitur in fine hujus libri. Proinde vulgatam lectionem retinendam censeo. Verba autem illa τῷ κράτει τῷ ἡμετέρῳ transposita sunt, et locanda post vocem ἐπειδὴ.

καὶ φίλον ἡμῶν. In codice Fuk. et Schedis Regis legitur φίλον ἡμετέρον.

Τιμωρίας ἄξιον. Lego τιμωρίας ἄξιον ἢ. Id est, capitale sit. Quare hic nihil opus est emendatione Christophersoni. Aliter tamen scripti codices Fuk. Sav. ac

ἀσθεῖς τι ἐν τῷ τοιοῦτῳ τόπῳ πραχθῆναι ὄν καθαρῶ βασιλικῆς οἰκοδομήματι κοσμησῆσαι διατάξασμεν, ὅπως ἁγίων ἀνθρώπων ἄξιον συνῆδριον ἀποδειχθῆ. εἰ δέ τι παρὰ τὸ προσταχθέν γενέσθαι συμβαίη, χωρὶς τινος μελλήσεως τῇ ἡμετέρᾳ ἡμερότητι δι' ὑμετέρων δηλαδὴ γραμμάτων γνωρισθῆναι πρέπει ἐν τὸν ἀλισκόμενον, ὡς παρνομήσαντα, τὴν ἀνωτάτω κλάσει ὑποστῆναι προσταξόμεν. οὐ γὰρ ἀγνοεῖτε, ἐκεῖ πρῶτον τὸν τῶν ὄλων δεσπότην θεὸν καὶ ὄφθαι τῷ Ἀβραάμ, καὶ διειλέχθαι. ἐκεῖ μὲν οὖν πρῶτον ἢ τοῦ ἁγίου νόμου θρησκεία τὴν καταρχὴν εἴληφεν ἢ τοῦ ἁγίου νόμου θρησκεία τὴν καταρχὴν εἴληφεν ἢ τοῦ ἁγίου νόμου θρησκεία τὴν καταρχὴν εἴληφεν, τὴν ἐκαστοῦ ἐπιφάνειαν τῷ Ἀβραάμ ἐπεδαψεύσατο· ἐκεῖ τοῖς ἀνθρώποις ὁ θεὸς ἤρξατο φαίνεσθαι· ἐκεῖ τῷ Ἀβραάμ περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῷ σπέρματος προηγόρευσε, καὶ παραχρῆμά γε τὴν ἐπαγγελίαν ἐπλήρωσεν· ἐκεῖ πλείστον ὅσων ἐθνῶν εἶσθαι αὐτὸν πατέρα, προεκίρυσεν ὡς οὕτως ἐχόντων, ἄξιόν ἐστιν ὡς γέ μοι καταφαίνεται, διὰ τῆς ὑμετέρας φροντίδος, καὶ καθαρὸν ἀπὸ παντὸς μιάσματος τὸν τόπον τοῦτον φυλάττεσθαι, καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἀγιότητα ἀνακαλέσασθαι, ὡς μηδὲν ἕτερον ἐπ' αὐτοῦ πράττεσθαι, ἢ τὴν πρέπουσαν τῷ παντοκράτορι καὶ σωτῆρι ἡμῶν καὶ τῶν ὄλων δεσπότη θεῷ τελείσθαι θρησκείαν. ὅπερ μετὰ τῆς δεούσης προσῆκον ὑμᾶς φυλάττειν φροντίδος, εἰ γέ μοι τὰ καταθύμια τῆς θεοσεβείας ἐξαιρέτως ἠρτημένα, ὡς περ οὖν πίπτεισμαι, ἢ ὑμετέρα σεμνότης πληροῦσθαι βούλεται. ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

EPISTOLA CONSTANTINI AD SYNODUM TYRIAM.

(Eus., Vit. Const., l. iv, c. 62.)

Episcopis suadet imperator ne Eusebius Caesarea abstrahatur.

Νικητῆς Κωνσταντίνος Μέγιστος Σεβαστὸς Θεοδότῳ, Θεο-
δότῳ, Ναρκίσσῳ, Ἀετίῳ, Ἀλφείῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς
ἐπισκόποις, τοῖς ὄντι ἐν Ἀντιοχείᾳ.

1. Ἀνέγνω τὰ γραφέντα παρὰ τῆς ὑμετέρας συνέσεως, Εὐσεβίου τε τοῦ ἅμα ὑμῖν ἱερωμένου τὴν ἐμφρονα πρόθεσιν ἀπεδείξαμην. ἐπιγνοῦς τε τὰ πεπραγμένα σύμπαντα, τοῦτο μὲν τοῖς ὑμέτεροις γράμμασι, τοῦτο δὲ τοῖς Ἀκακίου καὶ Στρατηγίου τῶν διασημοτάτων, διάσκεψιν τε τὴν δεύσαν ποιησάμενος, πρὸς τὸν λαὸν τῶν Ἀντιοχείων ἔγραψα, ὅπερ ἀρεστόν τε τῷ Θεῷ ἦν καὶ ἀρμόζον τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀντίγραφόν τε τῆς ἐπιστολῆς ὑποταχθῆναι τοῖς γράμμασι τούτοις ἐνετειλάμην, ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ γινώσκοιτε ὅ, τι ποτὲ ἰτῷ τοῦ δικαίου λόγῳ προσκληθεῖς πρὸς τὸν λαὸν γράψαι προειλόμην. ἐπειδὴ τοῦτο τοῖς γράμμασι ὑμῶν περιείχτο, ὥστε κατὰ γὰρ τὴν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν τῆς ὑμετέρας προαιρέσεως σύμειν τε καὶ βούλησιν, Εὐ-

A fuerint, debito supplicio afficiantur. Quem quidem locum puro basilicæ edificio exornari præcepimus, ut idoneus sanctis viris consessus efficiatur. Quod si quid adversus præceptum nostrum geri contigerit absque mora ad clementiam nostram litteris vestris illud referri oportebit, ut quicumque deprehensus fuerit, tanquam violatæ legis reus extremo supplicio afficiatur. Neque enim ignoratis, universorum Dominum ac Deum illic primum Abrahamæ visum cumque eo collocutum esse. Illic sacrosanctæ legis observantia primum cæpit. Illic primum Servator ipse una cum duobus angelis præsentia suæ copiam Abrahamæ fecit. Illic Deus primum hominibus apparuit. Illic Abrahamæ de futura ipsius progenie prædixit, atque illico pollicitationem implevit. Illic multo ante nuntiavit, plurimarum gentium patrem atque auctorem ipsum futurum. Quæ cum ita sint, æquum esse videtur ut locus ille nostra cura ac diligentia, tum ab omni piaculo purus conservetur; tum in pristinam sanctitatem restituatur, ut in posterum præter cultum omnipotentī Deo ac Servatori nostro omnium Domino congruentem, nihil in eo loco peragatur. Quod quidem cum debita sollicitudine a vobis convenit observari, si quidem voluntatem meam, quæ ex Dei cultu præcipue dependet, adimplere, uti confido, gravitas vestra desiderat. Divinitas vos servet fratres carissimi.

EPISTOLA CONSTANTINI AD SYNODUM TYRIAM.

(Eus., Vit. Const., l. iv, c. 62.)

Episcopis suadet imperator ne Eusebius Caesarea abstrahatur.

C Victor Constantinus Maximus Augustus, Theodoto, Theodoro, Narcisso, Aetio, Alpheo, et reliquis episcopis qui sunt Antiochiæ.

1. Legi litteras a vestra sanctitate scriptas, et Eusebii collegæ vestri prudens propositum magnopere laudavi. Cumque cuncta quæ gesta sunt partim ex vestris, partim ex perfectissimorum virorum, Acacii et Strategii comitum litteris cognovissem, remque ut decebat accurate expendissem, scripsi ad populum Antiochenum, quid Deo acceptum et Ecclesiæ congruum esset. Ejus epistolæ exemplum his litteris subijci præcepi, ut et vos cognoscere possitis, quidam ego juris ratione provocatus scripserim ad populum Antiochenum, quandoquidem hoc litteris vestris continebatur, ut juxta populi et prudentiæ vestræ suffragium ac voluntatem, Eusebius sanctissimus Caesariensis episcopus

VALESI NOTÆ.

Turnebi, quos hic sequi præstat. Paulo post scribe ex codice Fuk. Ὁν δὴ καθαρῶ βασιλικῆς, etc.

Προσῆκον ὑμᾶς φυλάττειν. lego προσῆκον, vel προσήκει, ut legisse videtur Christophorus. In schedis Regiis scriptum reperi προσῆκον, ut conjeceram.

Θεοδότῳ. Hic Theodotus episcopus erat Laodiceæ in Syria; Narcissus vero episcopus Neroniadis in Cilicia; Aetius episcopus Lyddæ in Palæstina: omnes Arianarum partium fautores. Qui cum Antiochiam venissent una cum Eusebio Nicomediensi et Eusebio Caesariensi, Eustathium deposuerunt, ut scribit Theodorus in libro I historiarum cap. 21. Aetius tamen ad orthodoxorum partes postmodum se recepit, teste Philostorgio in lib. 3, cap. 42 et Athanasio. Jam Alpheus Apameæ in Syria episcopus, Theodorus denique Sydonis in Phœnicæ antistes nominantur inter

episcopos qui Nicænae synodo subscripserunt. De Theodoto loquitur etiam Athanasius in libro de synodis Arimini et Seleuciæ.

Ἀκακίου καὶ στρατηγίου. De Acacio Comite Orientis ni fallor, Constantinus supra in Epistola ad Macarium Hierosolymorum Episcopum. Strategius vero is est, qui alio nomine Musonianus dictus, de quo multa notavi ad lib. xvi Amm. Marcellini. Missus fuerat Antiochiam ab imperatore Constantino ad sedandum tumultum, ut dixit Eusebius supra.

Τῷ τοῦ δικαίου λόγῳ προσκληθεῖς. Malim scribere προσληθεῖς.

Προαιρέσεως σύμειν. Libentius legerim συναίρεσεως προαιρέσιν. Porro ex his verbis quæ a Christophorus male accepta sunt, apparet Episcopos qui Antiochiam convenerant, a Constantino per litteras petitis, ut

Antiochenæ Ecclesiæ præsideret, ejusque curam susciperet. Ac litteræ quidem Eusebii, Ecclesiasticæ legi maxime consentire videbantur. Convenit tamen ut nostra quoque sententia vestræ prudentiæ innotescat. Etenim relatum est ad nos, Euphronium presbyterum civem Cæsareæ quæ est in Cappadocia, et Georgium Arethusiorum civem, item presbyterum, quem Alexander ad hunc ordinem in urbe Alexandrina promovit, viros esse in doctrina fidei probatissimos. Placuit itaque significare prudentiæ vestræ, ut hos viros, et alios quos ad episcopatum idoneos judicaveritis, in medium proferentes, ea decernatis quæ apostolorum traditioni consentiunt. His enim præstructis, vestra prudentia juxta Ecclesiæ regulam et apostolicam traditionem ita hanc electionem dirigere poterit, quemadmodum ecclesiasticæ disciplinæ ratio postulat. Divinitas vos servet, fratres carissimi.

Λ σέβιον τὸν ἱερότατον Ἐπίσκοπον τῆς Καισαρέων ἐκκλησίας, ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείων προκαθέζεσθαι, καὶ τὴν ὑπὲρ ταύτης ἀκαθέζεσθαι φροντίδα. τὰ γε μὴν τοῦ βίου γράμματα, τὸν θεσμὸν ἐκκλησίας μάλιστα φυλάττοντα ἐφαίνετο. ἐχρῶν δ' ὑμῶν τῇ συνέσει καὶ τὴν ἐμὴν γνώμην ἐμφανῆ γενέσθαι. ἀφίεται γὰρ εἰς ἐμὴν, Εὐφρόνιον τε τὸν πρεσβύτερον, πολίτην ὄντα τῆς κατὰ Καππαδοκίαν Καισαρείας, καὶ Γεώργιον τὸν Ἀρεθουσίων πρεσβύτερον ὡσαύτως, ὃν ἐπὶ τῆς τάξεως ταύτης Ἀλέξανδρος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατεστήσατο, εἶναι τὴν πίστιν δοκιμωτάτους. καλῶς οὐκ εἶχε δηλώσαι τῇ συνέσει ὑμῶν, τοὺς τε προχειρισμένους, καὶ ἐτέρους οὓς ἂν ἀξιούς ἠγήρησθε πρὸς τὸ τῆς Ἐπισκοπῆς ἀξίωμα, ὁρίσαι αὐτά, τῇ τῶν ἀποστόλων παραδῶσει σύμφωνα ἂν εἴη. τῶν γὰρ τοιούτων εὐ τρεπισθέντων, δυνήσεται ἡμῶν ἡ σύνοσις κατὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας κανόνα καὶ τὴν Ἀποστολικὴν παράδοσιν, οὕτω ῥυθμίσει τὴν χειροτονίαν, ὡς ἂν ὁ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιστήμης ὑψηλῆται λόγος. ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

ANNO DOMINI CCCXXXIII.

EPISTOLA CONSTANTINI AD SAPOREM REGEM PERSARUM.

(Eus., Vit. Const., l. iv, c. 9-15.)

Pius imperator summa cum pietate Deum et Christum confletur.

i. Ego quidem divinam custodiens fidem, lucis veritatis particeps fio; et veritatis fidem præviam sequens, ad divinæ fidei notitiam pervenio. Hac ratione sanctissimam, ut res ipsæ confirmant, religionem agnosco; cujus cultum mihi magistrum esse profiteor ad sanctissimi Numinis notitiam hauriendam.

i. Τὴν θεϊκὴν πίστιν φυλάσσω, τοῦ τῆς ἀληθείας φωτὸς μεταλαγχάνω. τῇ τῆς ἀληθείας, φωτὶ ὀδηγούμενος, τὴν θεϊκὴν πίστιν ἐπιγινώσκω. τοιγάρτοι τούτοις, ὡς τὰ πράγματα βεβαίω, τὴν ἀγιωτάτην ἰερῆστικὴν γνώμην διδάσκαλον τῆς ἐπερωσίσεως τοῦ ἁγίου Θεοῦ ταύτην τὴν λατρείαν ἔχειν ὁμολογῶ τούτου τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν ἔχων

VALESII NOTÆ.

juxta populi Antiocheni et ipsorum voluntatem Eusebius ad Antiochenam sedem transferretur. Itaque verba illa ὡς τε κατὰ τε τὴν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν τῆς ὑμετέρας συναίσεως προαίρεσιν, etc. desumpta sunt ex Epistola Episcoporum Antiochiæ congregatorum ad imperatorem Constantinum missa.

Τὴν γε μὴν τὰ τοῦ βίου γράμματα. Non displicet conjectura doctorum virorum, qui emendarunt τὰ γε μὴν τοῦ Εὐσεβίου γράμματα τὸν θεσμὸν, etc. Posset etiam locus sic emendari: ἀπὴρκει γε ὑμῖν τὰ τοῦ Εὐσεβίου, etc. Verum prior lectio confirmatur auctoritate codicis Fuketii et Savilli. Tantum delendus est articulus postpositivus ἂν, qui in Fuketii codice non habetur.

Ἀφίεται γὰρ εἰς ἐμὴν Εὐφρόνιον. In codice Fuketii et Savilli ita legitur hic locus: ἀφίεται γὰρ εἰς ἐμὴν συνέση, Εὐφρόνιον, etc. quam lectionem secutus est Christophorus; sed vulgata lectio longe præstat ἀφίεται γὰρ εἰς ἐμὴν, id est, pervenit ad me, ut vertit Musculus, seu manifestum est mihi.

Γνώσων τὸν Ἀρεθουσίων. Supple πολίτην, quam vocem ἀπὸ κοινοῦ repetendam esse, minime advertit Christophorus. Cæterum πολίτης non tantum significat eum qui ex aliqua urbe oriundus est, sed potius qui in aliqua urbe domicilium habet, et inter cives relatus est, sive in ea natus sit, sive alibi.

Ὁν ἐπὶ τῆς τάξεως ταύτης Ἀλέξανδρος. Idem scribit Athanasius in libro de synodis Arimini et Seleuciæ; Georgium hunc scilicet qui postea Laodiceæ Episcopus fuit, primum ab Alexandro Alexandrinorum Episcopo presbyterum esse factum: postea vero ob impietatem depositum esse ab eodem Alexandro. Sed et in Apologetico adversus Constantium pag. 728 eundem ab Alexandro depositum esse scribit, idque ipsum discrete confirmant Patres Sardicensis Concilii in Epistola synodica. Idem Athanasius in eodem de synodis libro, pag. 886. Georgium hunc Antiochiæ

commoratum esse testatur. Porro hunc locum ex schedis Regiis ita distinxit: ὃν ἐπὶ τῆς τάξεως ταύτης Ἀλέξανδρος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατεστήσατο, εἶναι τὴν πίστιν δοκιμωτάτους, et sic Musculus.

Τοὺς προχειρισμένους. Mutilus esse mihi videtur hic locus, quem ita supplendum esse existimo: καλῶς οὐκ εἶχε δηλώσαι τῇ συνέσει ὑμῶν τούτους, ὑμᾶς δὲ προχειρισμένους τούτους τε καὶ ἐτέρους, etc. Quam lectionem in versione mea sum secutus. Τούτους Euphronium et Georgium supradictos intelligit. Ex quibus Euphronius quidem postea fuit episcopus Antiochiæ, et quidem proximo loco post Eustathium, ut scribit Socrates, Sozomenus, et Theodorus Mopsuestenus apud Nicetam in Thesouro orthodoxæ fidei. Georgius vero is est ut dixi, qui postea episcopus fuit Laodiceæ. In codice Fuk. scribitur τοὺς τε προχειρισμένους. Porro autem notandum est, Arianos homines pro orthodoxis hic laudari a Constantino: seu quia errorem suum adhuc tegebant, seu quia Ariani aures ejus atque animum occupaverant.—Προχειρισμένους. Nihil hic vidit Christophorus. Προχειρισθαι in electionibus, est proponere ac proferre in medium nomen alicujus, ut inquiratur an dignus sit eo munere de quo agitur. Quod ἐκφῆσαι vocat Constantinus in Epistola ad populum Antiochenum. Προχειρισμὸν sequebatur examinatio, deinde electio, ac postremo ordinatio seu consecratio. Certe προχειρισμὸς aperte distinguitur a χειροθεσίᾳ in Epist. Patrum Concil. Nicen. ad Episcopos Ægypti. Sic enim statuunt de Meletio μηδεμίαν ἐξουσίαν ἔχειν, μήτε προχειρίζεσθαι, μήτε χειροθετεῖν. Et paulo post de Episcopis a Meletio ordinatis præcipiunt: Τούτοις μὲν μηδεμίαν ἐξουσίαν εἶναι τοὺς ἀρεσκομένους ἀντοῖς προχειρίζεσθαι, ἢ ὑποβάλλειν ὄνομα. De Catholicis vero sacerdotibus qui se puros a Meletii schismate servassent, ita sanciant: Ἐξουσίαν ἔχειν καὶ προχειρίζεσθαι, καὶ ὄνομα ἐπιλέγεσθαι τῶν ἀξίων τοῦ πλήρου.

σύμμοχον, ἐκ τῶν περᾶτων τοῦ Ἄκειανου ἀρξάμενος, ἅσασιν ἐφεξῆς τὴν οἰκουμένην βεβαίως σωτηρίας ἐλπίσι διήγειρα· ὡς ἅπαντα ὅσα ὑπὸ τοσούτοις τυράννοις δεδουλωμένα, ταῖς καθημεριναῖς συμφοραῖς ἐνδόντα, ἐξίτηλα ἐγεγόνει (ταῦτα τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον δι' ἐμοῦ βελτίωσιν δέξασθαι), τοῦτον τὸν Θεὸν ἀθανάτω μνήμῃ τιμᾶν ὁμολογῶ τοῦτον ἀκραυφῆν καὶ καθαρᾶ διανοίᾳ ἐν τοῖς ἀνωτάτω τυγχάνειν ὑπερανγάζομαι.

postulat fertur; et ob hæc ipsa illico celeberrimas victorias refert pro mercede. Hunc Deum sempiterna memoria coli a me profiteor: hunc in altissima sede positum pura et candida mente contemplor.

Contra simulacra, et de glorificatione Dei.

11. Τοῦτον ἐπικαλοῦμαι γόνυ κλίνας, φεύγων μὲν πᾶν αἶμα βδελυκτὸν, καὶ ὄσμάς ἀηδεῖς καὶ ἀποτροπαίους· πᾶσαν δὲ γέωδη λαμπρόδονα ἐκκλίνων· οἷς ἅπασιν ἢ ἀθέμιτος καὶ ἄρρητος πλάνη χραινομένη, πολλοὺς τῶν ἐθνῶν, καὶ ὅλα γένη κατέρριψε, τοῖς κατωτάτω μέρει παραδοῦσα· ἃ γὰρ ὁ τῶν ὄλων Θεός, προνοία τῶν ἀνθρώπων, διὰ φιλανθρωπικῆν οἰκείαν χρείας ἕνεκα εἰς τοῦμυθῆς παρήγαγε, ταῦτα πρὸς τὴν ἐκάστου ἐπιθυμίαν ἔλκεσθαι οὐδαμῶς ἀνέχεται· καθαρὰν δὲ μόνην διάνοιαν καὶ ψυχὴν ἀκλήιδωτον παρὰ ἀνθρώπων ἀπαιτεῖ, τὰς τῆς ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας πράξεις ἐν τούτῳ σταθμώμενος. ἐπιεικείας γὰρ καὶ ἡμερότητος ἔργοις ἀρέσκειται. πρᾶος φίλων, μισῶν τοὺς ταραχώδεις. ἀγαπῶν πίστιν, ἀπιστίαν κολάζων. πᾶσαν μετ' ἀλαζονείας δυναστείαν καταρρήγνυς, ὕβριν ὑπερηφάνων τιμωρεῖται. τοὺς ὑπὸ τύφου ἐπαιρομένους ἐκ βλάβων ἀναίρει, ταπεινόφροσι καὶ ἀνεξικακοῖς τὰ πρὸς ἄλλων νέμων. οὕτω καὶ βασιλείαν δικαίαν περὶ πολλοῦ ποιούμενος, ταῖς παρ' ἐαυτοῦ ἐπικουρίαις κρατύνει, σύνεσιν τε βασιλικὴν τῷ γαλιναίῳ τῆς εἰρήνης διαφυλάττει.

rium justum magni fatiens, auxilio suo illud corroborem tranquillitate pacis perpetuo fovet.

VALESII NOTÆ.

Βεβαίως σωτηρίας ἐλπίσι. Scribendum sine dubio σωτηρίας, quanquam apud Theodoritum in libro 1, cap. 25 ea vox deest. Epiphanius tamen Scholasticus eam vocem agnoscit, ut docet ejus versio in lib. 5 historie tripartitæ.

Ἐξίτηλα ἐγεγόνει. Hunc locum mutilum esse nemo non videt: quem in Moræi libro eodem plane modo quo in editione Genevensi suppletum inveni: ταῦτα τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον δι' ἐμοῦ βελτίωσιν δέξασθαι. Verum quisquis hunc locum ita emendavit, malus profecto conjector fuit atque imperitus. Quis enim unquam ita locutus est: τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον βελτίωσιν. Quanto facilius erat ac tutius hanc lacunam supplere ex Theodorito, apud quem hæc Epistola Constantini ad Saporem integrum legitur et emendatior: Codex tamen Fuk. et Sav. eodem modo supplet hanc lacunam quo Genevensis editio. Nec movere nos debet, quod hæc locutio barbara est. Nam Epistola hæc Constantini, primum latine ab ipso scripta fuerat: deinde in Græcum sermonem conversa est ab imperito interprete. Idem conigit reliquis Constantini epistolis et orationibus.

Γέωδη λαμπρόδονα. Christophoronus sacrificiorum flammam interpretatur. Camerarius incantationum igniculos, rectius. Ignes enim nescio qui in mysteriis paganorum, et lux quedam post tenebras emicabat. Quod arte magica et nescio quibus prestigiis fiebant demonum sacerdotes, ut auctoritatem ac reverentiam sacris suis conciliarent. Apuleius in lib. 11: *Accessi, inquit, confinium mortis: et calcato Proserpine limine per omnia. vectus elementa remeavi. Nocte media vidi Solem candido coruscantem lumine*, etc. De hoc ritu locus est elegans Themistii apud Stobæum

Hujus ergo Dei auxilio fultus, ab ultimis usque oceani progressus sinibus, universum orbem terrarum ad firmam spem salutis erexi. Adeo ut provincie omnes, quæ tot tyrannorum dominatione oppressæ, et continuis attrita calamitatibus propemodum defecerant, reipublicæ vindicem tandem natiæ, velut quibusdam medicinæ fomentis restitutæ sint. Hunc ego Deum prædico: cujus vexillum Deo dicatus exercitus meus, humeris gestat, et quo æquitatis ratio

11. Hunc flexis genibus invoco; omnem abominandum equorem aversans, et odores insuaves ac detestandos; omnem denique terrenum fulgorem procul fugiens; quibus omnibus quasi sordibus pollutus scelestus ac nefandus superstitionis error, multos gentilium, totasque adeo nationes ad ima tartara detrusit. Etenim quæ summus omnium Deus pro sua erga homines benignitate atque providentia ad communem usum protulit in lucem, ea ad cujusque libidinem rapi haudquaquam sustinet. Sed puram dumtaxat mentem et animum immaculatum ab hominibus postulat, hisque virtutis et pietatis actus quasi libra quadam expendit. Quippe modestiæ et mansuetudinis operibus delectatur; mites diligens; turbarum auctores odio habens. Et fidem quidem amat, infidelitatem vero supplicio afficit. Omnem cum arrogantia conjunctam dominationem destrucens, superbiorum contumeliam punit. Et homines quidem insolentia elatos ab ipsis ut ita dicam fundamentis subruit: humiles vero et injuriarum patientes, meritis præmiis afficit. Hinc est quod imperat, et prudentiam rega-

cap. 274 qui hic meretur adscribi: Τὸ δὲ παθεῖν πάθος οἷον οἱ τελεταῖς μεγάλας κατοργιαζόμενοι· διὸ καὶ ἄημα τῷ ῥήματι καὶ ἔργῳ τῷ τελευταίῳ καὶ τελειῷ προσείκε· πλάναι τὰ πρῶτα καὶ περιδρομαί, καὶ κοπώδεις καὶ διὰ σκότους τινός ὑποπτοί πυρραῖαι καὶ ἀτέλειστοι· εἶτα πρὸ τοῦ τέλους αὐτοῦ τὰ θεῖα πάντα· φρίκη καὶ τρόμος καὶ ἰδρὸς καὶ θάμβος· ἐκ δὲ τούτου φῶς τί θανάσιον ἀπήντησεν, ἢ τόποι καθαροὶ καὶ λειμώνες εἰδέξαντο, φωνάς καὶ ἡχοῖας, καὶ σεμνότητας ἀκουσμάτων ἑρῶν καὶ φαντασμάτων ἁγίων ἔχοντες· ἐν αἷς ἢ παντελὲς ἦδη, καὶ μεμνημένος ἐλευθεροῦ γεγονώς, καὶ ἀμετος περιμῶν, ἑστειφανομένος ὁργιάζει, κ. τ. λ. Locus hic Themistii desumptus est ex libro de immortalitate animæ, in quo Themistius animam esse immortalem adstruebat tum pluribus aliis argumentis, tum eo quod mortem Græci τελευταίαν vocant quasi τελετήν, id est mysterium. Atque ut hæc duo nomina inter se simillima sunt, ita res ipsæ illis nominibus designate miram habent similitudinem. Nam in mysteriis quidem primum vagi errores et circuitus molesti, et pavidi ingressus per loca tenebrosa, et longissima itinera cum lassitudine. Inde antequam ad finem veniant, cuncta terribilia; tremor, horror et cum stupore admiratio. Ad extremum vero admiranda quedam lux occurrit, et amœna quedam loca ac pura, in quibus sacræ voces audiuntur, et divina simulacra visuntur, etc. Ad eundem ritum pertinent hæc Origenis verba in l. 4 contra Celsum: ἐξομοιοῦ ἡμᾶς τοῖς ἐν ταῖς βακχικαῖς τελεταῖς τὰ φάσματα καὶ τὰ δαιμόνια προεισάγουσι.

Ὅλα γένη κατέρριψε. In codice Fuk. scriptum inveni κατέρριψε quod magis placet. In eodem exemplari legitur πολλά τῶν ἐθνῶν.

Contra tyrannos et persecutores, et de captivitate Valeriani.

III. Nec mihi ipse videor errare, mi frater, qui hunc unum Deum profitear, omnium auctorem ac parentem. Quem multi ex iis qui apud nos imperium tenuerunt, insano errore acti, pernegare quidem conati sunt. Sed eos omnes huiusmodi exitus quasi vindex oppressit, ut universum nunc hominum genus, illorum principum calamitates exempli vice proponat iis qui illos imitari studuerint. Horum unus mihi videtur fuisse, ille quem divina vindicta instar fulminis ingruens, fugatum ex nostris regionibus vestras in terras transportavit: qui quidem suo dedecore atque ignominia tropæum illud tantopere a vobis jactatum constituit.

Quod persecutorum ruinam viderit, quodque jam ob Christianorum pacem lætatur.

IV. Enimvero commode factum videtur, quod nostra quoque reate huiusmodi homines manifestissime pœnas dederunt. Nam et ego spectator fui exitus illorum, qui nuper iniquissimis jussionibus populum Deo consecratum exagitaverant. Proinde maximas Deo gratias ago, cujus singulari providentia cuncti mortales qui divinam legem observant, reddita sibi pace exultant ac gestiunt. Ex quo plane mihi persuadeo, rectissime omnia ac tutissime se habere, cum puram ac sinceram illorum religionem perque concordem de divino Numine sententiam omnes homines ad seipsum aggregare Deus dignetur.

Exhortatio ut Christianos in Perside agentes benevole complectatur.

V. Quanta porro voluptate me affici censes, cum audio id quod mihi maxime in votis est, horum hominum multitudinem, Christianorum scilicet (de his enim in presentia loquor) nobilissima quæque Persidis loca longe lateque esse decorata. Opto igitur ut et tuæ res quam florentissimæ, et illorum perinde sint florentis-

III. Οὐ μοι δοκῶ πλανᾶσθαι, ἀδελφε μου, τοῦτον ἕνα θεὸν ὁμολογῶν, πάντων ἀρχηγὸν καὶ πατέρα· ὃν πολλοὶ τῶν τῆδε βυσιλευσάντων μακρώδεσι πλάναις ὑπαχθέντες, ἐπεχείρησαν ἀρνήσασθαι· ἀλλ' ἐκείνους μὲν ἅπαντας τοιοῦτον τιμωρὸν τέλος κατανάλωσεν, ὡς πᾶν τὸ μετ' ἐκείνους ἀνθρώπων γένος, τὰς ἐκείνων συμφορὰς ἀντ' ἄλλου παραδείγματος τοῖς παρὰ τούτους τὰ ὅμοια ζηλοῦσι τίθεσθαι. τούτων ἐκείνων ἕνα ἠγοῦμαι γεγονέναι, ὃν ὡσπέρ τις σκηπτὸς, ἡ θεία μῆνις τῶν τῆδε ἀπελάσασα, τοῖς ὑμτέροις μέρεσι παραδέδωκε, τῆς ὑπ' αὐτῶν αἰσχύνῃς πολυβρύλλητον τὸ παρ' ὑμῶν τρόπαιον ἀποφηναντά.

IV. Ἀλλὰ γὰρ εἰς καλὸν ἐκεῖνο προεχίωρηκε, τὸ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αἰῶνι τῶν τοιοῦτων τιμωρῶν περιφανῆ δειχθῆναι. ἐπειδὴν γὰρ καὶ αὐτὸς τῶν ἐναγχος ἀθεμίτοις προστάγμασι τὸν τῷ θεῷ ἀνακείμενον λαὸν ἐκταραζάντων. διὸ δὴ καὶ πολλὴ χάρις τῷ θεῷ, ὅτι τελεία προνοία πᾶν τὸ ἀνθρώπινον τὸ θεραπεύον τὸν θεῖον νόμον, ἀποδοθείσης αὐτοῖς τῆς εἰρήνης, ἀγγέλλεται καὶ γαυριᾶ. ἐντεῦθεν καὶ ἡμῶν αὐτοῖς πείπειμαι, ὡς ὅτι κάλλιστα καὶ ἀσφαλέστατα ἔχειν ἅπαντα. ὁπότε διὰ τῆς ἐκείνων καθαρῶς τε καὶ δοκίμου θρησκείας, ἐκ τῆς περὶ τὸ θεῖον συμφωνίας πάντας εἰς ἑαυτὸν ἀγείρειν ἄξιότ.

VALESII·NOTÆ.

Τοῖς παρὰ τούτους. Longe aliter hic locus legitur apud Theodoritum, hoc scilicet modo: ἐπαράτους τοῖς τὰ ὅμοια ζηλοῦσι τίθεσθαι. Optime meo quidem iudicio. Nec aliter scripserat Constantinus. Omnes, inquit, retro Principes qui Christi fidem persecuti sunt, adeo funestus exitus oppressit, ut universum nunc hominum genus, principum illorum calamitates pro omni supplicio imprecari soleat iis, qui illos imitari studuerint. Quid hoc sensu planius et elegantius? παράδειγμα igitur hoc loco pœnam significat; quo sensu ea vox frequenter a Græcis usurpatur, ut notavit Agellius. Porro ἐπαράτους τίθεσθαι τὰς συμφορὰς, eleganter dicitur pro eo quod Latini dicunt imprecari. Sic εὐχὴν θέσθαι dicunt Græci, ut supra notavi. Epiphanius scholasticus hunc locum ita vertit: Sed illos omnes finis comprehendit exitiosus, ita ut omne genus hominum post eos exurgens, clades illorum pro maledictionis exemplo proponere videatur.

Τῆς ὑπ' αὐτῶν αἰσχύνῃς. In Historia Theodoriti rectius legitur: Τῆς ἐπ' αὐτῶν αἰσχ. π. τὸ παρ' ὑμῶν τρόπαιον ἀποφηναντά. Valerianum intelligit, qui a Persis captus, ignobili apud eos servitute consenuit, et privato dedecore triumphum Persarum nobilitavit. Id est, victoriam Persarum de Romanis celeberrimam fecit sua ipsis ignominia. Hic est sensus ejus loci quem nec Epiphanius, nec reliqui interpretes assecuti sunt. In codice Fuk, et Turnebi legitur ἀποφηνάσα, non male.

Τούτου τοῦ καταλόγου. Rectius apud Theodoritum

legitur τούτου τῷ καταλόγῳ. Hæc enim referuntur ad verbum κεκόσμηται. Mox scribe ὑπὲρ γὰρ τούτων ex Theodorito ac Nicephoro.

Ὁ, τι σοι κάκεινον. Apud Theodoritum et Nicephorum legitur ὃ ἐστὶ σοι κάκεινός. In editione Jacobi Sirmiondi legitur ὃ τι ἐστὶ, etc. Quæ verba Epiphanius scholasticus sic latine vertit: Tu ergo optime gubernaveris, si fueris sicut illi, et habuerit commune quod illi. Joachimus autem Camerarius qui Theodoriti historiam latine interpretatus est, ita vertit: Optime igitur tecum, similiterque cum illis optime agitur, quia communiter cum utrisque. Et sic fere Joannes Langus. Mihi tamen hic sensus non satisfacit. Olim quidem scribendam putabam: ὅτι σὺ κάκεινός, κάκεινοί σοι. Quam lectionem in versione mea secutus eram. Sed nunc re attentius examinata, Theodoriti ac Nicephori lectionem retinendam censeo, et totum locum sic interpretor. Opto igitur, ut et tuæ res quam florentissimæ, et illorum perinde sint florentissimæ; hoc est, utriusque vestrum ex æquo. Ita sensus est apertissimus, et sequentia egregie convenient tantum ὑπάρχοι in optativo scribendum erit. Musculus certe legit ὑπάρχοι; sic enim vertit: Cedat igitur id tibi optime et illis similiter: et tibi inquam et illis. In codice Fuk legitur ὅτι σοί, sine illa voce κάκεινον.

Πατέρα Θεόν. In Theodorito ac Nicephoro legitur πᾶσον, Δεῶ τε καὶ εὐμενῆ. Nec aliter legit Epiphanius scholasticus, ut ex versione ejus apparet.

δεσπότην πατέρα Θεόν, Δεω καὶ εὐμενῇ. τούτους τοιγαρ-
 οῦν ἐπειδὴ τοσοῦτος εἶ, σοὶ παρατίθειμαι, τοὺς αὐτοὺς
 τούτους, ὅτι καὶ εὐσεβείᾳ ἐπίσημος εἶ, ἐγχειρίζω· τού-
 τους ἀγάπα ἀρμοδίως τῆς σεαυτοῦ φιλανθρωπίας. αὐτῶ
 τε γὰρ καὶ ἡμεῖν ἀπερίγραφτον δῶσεις διὰ τῆς πίστεως
 τῶν χάριν.

ipsi et nobis, hac tua fide immensum beneficium præstabis.

MENTIO DE LITTERIS AMOEBEIS CONSTANTINI ET SANCTI ANTONII MONACHI.

(S. Ath. Opp. l. 1, c. 833.)

Ἐφθασε δὲ καὶ μέχρι βασιλείων ἢ περὶ Ἀντωνίου φημέ-
 ταῦτα γὰρ μαθόντες Κωνσταντῖνος ὁ Αὐγουστος, καὶ οἱ
 υἱοὶ αὐτοῦ Κωνσταντῖος καὶ Κωνσταντῖος οἱ Αὐγουστοί, ἐγγρα-
 φον αὐτῶ ὡς πατρί, καὶ πύχοντο λαμβάνειν ἀντίγραφα
 παρ' αὐτοῦ. ἀλλ' οὔτε τὰ γράμματα περὶ πολλοῦ τινος
 ἐποίητο, οὔτε ἐπὶ ταῖς ἐπιστολαῖς ἐγεγίθει. ὁ αὐτὸς δὲ
 ἦν, οἷος καὶ πρὸ τοῦ γράφειν αὐτῶ τοὺς βασιλείας· ὅτε δὲ
 ἐκομίζετο αὐτῶ τὰ γράμματα, ἐκάλεε τοὺς μοναχοὺς, καὶ
 ἔλεγε· Μὴ θαυμάζετε, εἰ γράφει βασιλεὺς πρὸς ἡμᾶς, ἄν-
 θρωπος γὰρ ἐστίν· ἀλλὰ μᾶλλον θαυμάζετε ὅτι ὁ θεὸς τὸν
 νόμον, ἀνθρώποις ἔγραψε, καὶ διὰ τοῦ ἰδίου υἱοῦ λαλά-
 ληκεν ἡμῖν. ἐβούλετο μὲν οὖν μὴ δέχεσθαι τὰς ἐπιστολάς,
 λέγων, οὐκ εἶδέναι πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀντιγράφειν· προτρα-
 πείς δὲ παρὰ τῶν μοναχῶν, ὅτι Χριστιανοὶ εἰσιν οἱ βα-
 σιλεῖς, καὶ ἵνα μὴ ὡς προρρίφέντες σκανδαλισθῶσιν, ἐπέ-
 τρεπεν ἀναγιώσκεσθαι· καὶ ἀντίγραψεν, ἀποδεχόμενος
 μὲν αὐτοὺς, ὅτι τὸν Χριστὸν προσκυνοῦσι, συνεβούλευε
 δὲ τὰ εἰς σωτηρίαν· καὶ μὴ μεγάλα ἠγεῖσθαι τὰ παρόντα,
 ἀλλὰ μᾶλλον μνημονεύειν τῆς μελλούσης κρίσεως καὶ
 εἰδέναι, ὅτι ὁ Χριστὸς μόνος ἀληθὴς καὶ αἰώνιος ἐστὶ βα-
 σιλεὺς, φιλανθρώπους τε αὐτοὺς εἶναι ἡξίου, καὶ φροντί-
 ζειν τοῦ δικαίου καὶ τῶν πτωχῶν. κάκεινοι δεχόμενοι
 ἔχαιρον· οὕτως παρὰ πᾶσιν ἦν προσφιλὴς, καὶ πάντες
 ἔχειν αὐτὸν ἡξίου πατέρα.

simæ : hoc est ut tuæ, sic illorum. Hoc enim modo
 summum omnium Dominum ac parentem Deum, pro-
 pitium ac placatum habiturus es. Hos itaque, quando
 quidem talis tantusque es, tibi commendo. Hos
 quandoquidem pietate excellis, tibi in manum trado.
 Hos pro tua humanitate complectere. Sic enim et tibi

Porro Antonii fama ad imperatores usque perve-
 nit. Hæc enim cum didicisset Constantinus Augus-
 tus, itemque filii ejus Constantius et Constans Au-
 gusti, illi tanquam patri scripsere, litteras mutuo
 ab illo accipere peroptantes. At ille nequæquam ma-
 gni faciebat eas litteras, nec his acceptis epistolis
 gavisus est : sed talis erat qualis ante scriptas illas
 ab imperatoribus. Cum deferrentur autem hujusmodi
 litteræ, accitis monachis, aiebat : Ne miremini si
 ad nos scribat imperator, homo cum sit ; sed mira-
 mini potius quod legem hominibus scripserit Deus,
 et per proprium Filium, nobiscum locutus sit. Et
 vero nolebat litteras illas accipere, aiens, se nes-
 cere ejusmodi litteris rescribere. Sed hortantibus
 monachis, aientibusque Christianos esse imperato-
 res, periculumque fore ne se ita sperni indigne fer-
 rent, concessit ut eæ legerentur : atque rescripsit,
 laudans ipsos quod Christum adorarent, dabatque
 monita salutem spectantia : monebat item ne præ-
 sentia magni facerent ; sed potius diei judicii recor-
 darentur, scirentque Christum solum et æternum
 esse imperatorem. Rogabat, ut humanitati stude-
 rent, ac curam justitiæ pauperumque gererent. Qui-
 bus illi acceptis, lætabantur. Sic acceptus omnibus
 carusque fuit, eumque omnes patrem sibi esse ro-
 gabant.

EPISTOLA III CONSTANTINI AD EUSEBIUM.

(Eus. Vit. Const. l. iv. c. 55.)

Imperator Eusebii orationem de Pascha laudat.

Νικητῆς Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς Εὐσεβίῳ.

Victor Constantinus Maximus Augustus, Eusebio.

Τὸ μὲν ἐγχείρημα μέγιστον καὶ πάσης λόγων δυνάμει
 κρεῖττων, Χριστοῦ μυστήρια κατ' ἀξίαν εἰπεῖν, τὴν τε
 τοῦ Πάσχα ἀντιλογίαν τε καὶ γένεσιν, λυσitteλῆ τε καὶ
 ἐπίπονον τελεσιουργίαν, ἐρμηνεύσαι τὸν προσήκοντα τρό-
 πον· τὸ γὰρ θεῖον, ἀνθρώποις ἀδύνατον καταξίαν φράσαι,
 καὶ τοῖς νοῆσαι δυνατοῖς. πλὴν ὁμῶς ὑπερβαυμάσας σε
 τῆς φιλομαθείας τε καὶ φιλοτιμίας, αὐτὸς τε τὸ βιβλίον
 ἀνέγνων ἀσμένως, καὶ τοῖς πλείοσιν οἷγε τῇ περὶ τὸ θεῖον
 λατρεία γνησίως προσανέχουσι, καθὰ ἐβουλήθης ἐκδοθῆναι
 προσέταξα. συνορῶν τοίνυν μεθ' ὅσης θυμηδίας τὰ τοιαῦτα
 παρὰ τῆς σῆς ἀγχινοίας δῶρα λαμβάνομεν, συνεχεστέ-
 ροις ἡμᾶς λόγοις εὐφραίνεις, οἷς ἀνατετράφθαι σαυτὸν

Arduum opus profecto est, et quod omnem di-
 cendi vim superet, Christi mysteria pro dignitate
 explicare, et controversiam de pascha, ejusque
 originem, et plenam laboris atque utilitatis consum-
 mationem decenter exponere. Nam res divinas ne
 ipsi quidem pro merito enarrare sufficere, qui eas
 cogitatione assequi valent. Verumtamen eximiam
 tuam doctrinam et studii contentionem equidem su-
 pra modum admiratus sum ; legique librum tuum
 perlibenter ; utque in multorum qui divinæ religionis
 observantiam sincere profitentur, manus ac notitiam
 perveniret, quemadmodum optaveras, mandavi.

VALESII NOTÆ.

Τοῦ πάσχα ἀντιλογίαν. Scribendum est αἰτιολογίαν,
 quemadmodum etiam in libro Moræi ad marginem
 emendatum inveni, quod confirmant sequentia. Sub-
 dit enim : καὶ γένεσιν, λυσitteλῆ τε καὶ ἐπίπονον τελε-
 σιουργίαν. Certè γένεσις de origine controversiæ di-
 ci non potest. Melius itaque γένεσιν veritas institu-
 tionem. Τελεσιουργία vero est consummatio festi
 Paschalis a Christo facta, qui suæ resurrectionis mi-

raculo verum Pascha Christianis insituit.
 Λόγοις εὐφραίνεις. Post has voces in codice Regio et
 in editione Rob. Stephani sequuntur hæc verba :
 καὶ τὰ μάλιστα τῶν καλῶν ἔργων, etc. Sed Scaliger,
 Bongarsius, aliique hunc locum nescio ex quibus
 codicibus suppleverunt. Idem quoque supplementum
 in Fuk. et Moræi libro reperi, et quidem ali-
 quanto emendatius quam in editione Genevensi,

Cum igitur intelligas, quanta cum voluptate hujusmodi munera a solertia tua nobis obla a suscipimus, cura ut frequentioribus posthac sermonibus, quibus te innutritum esse profiteris, animum nostrum exhiberes. Te vero currentem quod aiunt, ad consueta studia incitamus. Quippe cum non indignum operum tuorum interpretem qui ea in Latinum sermonem transferat, nactum te esse, tanta hæc fiducia satis ostendat. Quanquam ejusmodi interpretatio, tam præclarorum operum dignitatem consequi nullo modo potest. Divinitas te servet, frater charissime. Et hæc quidem hac de re ejus fuit epistola. De parandis autem divinis codicibus ad ecclesiasticas lectiones, ejusmodi litteræ fuerunt.

EPISTOLA IV CONSTANTINI AD EUSEBIUM.

(Eus., Vit. Const., lib. iv, cap. 36.)

De conficiendis sacris codicibus.

Victor Constantinus Maximus Augustus Eusebio.

In ea urbe quæ a nobis nomen sortita est, divina Servatoris nostri adjuvante providentia, maxima hominum multitudo ad sanctissimam Ecclesiam sese adjunxit. Itaque cum cuncta illic maximum incrementum capiant, consentaneum imprimis videtur, ut plures quoque, in ea construantur Ecclesiæ. Accipe igitur libenti animo id quod facere decrevi. Visum est enim id significare prudentiæ tuæ, ut quinquaginta codices divinarum Scripturarum, quarum apparatus et usum maxime necessarium Ecclesiæ esse intelligis, in membranarum probe apparatus, ab artificibus antiquariis venuste scribendi peritissimis describi facias; qui et legi facile, et ad omnem usum circumferri possint. Litteræ porro nostra clementia missæ sunt ad rationalem diœcesis, ut cuncta ad eorum codicum confectionem necessaria præberi curet. Tuæ erit diligentia, ut scripti codices quantocius apparentur. Cæterum duorum publicorum vehiculorum usum auctoritate hujus epistolæ accipies. Sic enim quæ eleganter descripta sunt, ad conspectum nostrum commodissime perferentur: uno scilicet ex ecclesiæ tuæ diaconis id ministerium obeunte. Qui quidem ubi ad nos pervenerit, humanitatis nostræ experimentum capiet. Divinitas te servet, frater charissime.

ANNO DOMINI CCGXXXV.

FRAGMENTUM EPISTOLÆ PRIMÆ CONSTANTINI AD ATHANASIAM.

(Athanas. Ap. l. i, p. 177.)

Cum igitur voluntatem meam competam habeas omnibus qui in Ecclesiam admitti expetunt absque

VALESII NOTÆ.

Primum enim in eo legitur: οἷς ἀντεγράψαι συντόν ὁμολογεῖς. Scribendum tamen est ἀνατεγράψαι, vel ἀντεγράψαι.

Καὶ τὸν εἰς τὴν. Post hæc verba in libro Moræi vacuum spatium relinquitur. Deest certe vocabulum Ῥωμαϊκὴν. Locus itaque supplendus est hoc modo: τὸν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν τοὺς σοὺς πόνους μεταρρυθμίζοντα γλώτταν. vel potius εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν, ut loquitur Eusebius supra cap. 52. Certe in codice Fik. legitur εἰς τὴν Ῥωμ. . . τοὺς σοὺς πόνους μεταρρυθμίζοντα.

Ἡ τοσαύτη πεποιθήσις. Audaciam intelligit ejus qui librum Eusebii de Pascha interpretatus fuerat jussu Constantini; vel certe πεποιθήσις est opinio ac iudicium ipsius imperatoris. Interpres quidem fiduciam ipsius Eusebii intellexit, quod hic conveni-

Ἄ ὁμολογεῖς, προθυμῆτι, θέοντα γὰρ σε τὸ τοῦ λόγου. πρὸς τὰ συνήθη σπουδᾶσματα παρορμῶμεν ὅπου γε καὶ τὸν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν τοὺς σοὺς πόνους μεταρρυθμίζοντα γλώτταν, οὐκ ἀνάξιον ὑρῆσθαι σοι τῶν συγγραμμάτων, ἢ τοσαύτη πεποιθήσις δείκνυσιν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα τῶν καλῶν ἔργων ἢ τοιαύτη ἐρμηνεῖα ὑφίστασθαι κατ' ἀξίαν, ἀδυνάτως ἔχει. ὁ Θεὸς σε διαφυλάξει. ἀδελφε ἀγαπητέ. τὸ μὲν (οὖν) περὶ τοῦδε γράμμα, τοιάνδε ἦν' τὸ δὲ περὶ τῆς τῶν θείων ἀναγνώσματων ἐπισκευῆς, ὡδὲ πη περιέχει.

De parandis autem divinis codicibus, ejusmodi litteræ fuerunt.

EPISTOLA IV CONSTANTINI AD EUSEBIUM.

(Eus., Vit. Const., lib. iv, cap. 36.)

De conficiendis sacris codicibus.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς, Εὐσεβίῳ.

Κατὰ τὴν ἐπόνυμον ἡμῶν πόλιν, τῆς τοῦ σωτῆρος Θεοῦ συνακρομένης προνοίας, μέλειστον πλῆθος ἀνθρώπων τῇ ἀγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ ἀνατίθειεν ἑαυτὸ ὡς πάντων ἐκείσιν πολλὴν λαμβανόντων αὐξήσιν, σφόδρα ἄξιον καταφαίνεσθαι, καὶ ἐκκλησίας ἐν αὐτῇ κατασκευασθῆναι πλείους. τοιγάρτοι δίδεξο προθυμότερα τὸ δόξαν τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει. πρέπον γὰρ κατεφάνη, τὸ δηλώσαι τῇ σῇ συνέσει, ὅπως ἂν πενήτηκοντα σωμάτια ἐν διφθέραις ἐγκατασκευοῖς, εὐανάγνωστά τε καὶ πρὸς τὴν χρῆσιν εὐμετακόμιστα, ὑπὸ τεχνιτῶν καλλιγράφων καὶ ἀκριβῶς τῆν τέχνην ἐπισταμένων, γραφῆναι καλεῦσαι, τῶν θείων δηλαδὴ γραφῶν. ὧν μάλιστα τὴν τ' ἐπισκευὴν καὶ τὴν χρῆσιν, τῇ τῆς ἐκκλησίας λόγῳ ἀναγκαίαν εἶναι γινώσκεις. ἀπεστάλη δὲ γράμματα παρὰ τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος πρὸς τὸν τῆς διοικήσεως καθολικόν, ὅπως ἅπαντα τὰ πρὸς ἐπισκευὴν αὐτῶν ἐπιτηθεῖα παρασχεῖν φροντισίην. ἵνα γὰρ ὡς τάχιστα τὰ γραφέντα σωμάτια κατασκευασθῆναι, τῆς σῆς ἐπιμελείας ἔργον τοῦτο γενήσεται. καὶ γὰρ δύο δημοσίων ὀχημάτων ἐξουσίαν εἰς διακομιδὴν, ἐκ τῆς ἀθθεντίας τοῦ γράμματος ἡμῶν τούτου λαβεῖν σε προσήκει. οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα τὰ καλῶς γραφέντα, καὶ μέχρι τῶν ἡμετέρων ὄψεων ῥᾶστα διακομισθῆσεται. ἐνὸς δηλαδὴ τοῦτο πληροῦτος τῶν ἐκ τῆς σῆς ἐκκλησίας διακόνων ὅς ἐπειδὴν ἀφίκηται πρὸς ἡμᾶς, τῆς ἡμετέρας πειραθήσεται φιλαθροπίας. ὁ Θεὸς σε διαφυλάξει, ἀδελφε ἀγαπητέ.

Ἐχων τρίνυ τῆς ἐμῆς βουλήσεως τὸ γνώρισμα, ἅπασι τοῖς βουλομένοις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσελθεῖν ἀκώλυτο

VALESII NOTÆ.

De nullomodo potest. Omnino πεποιθήσις hic aliter sumi non potest quam pro iudicio et persuasione tam ipsius Constantini, quam reliquorum hominum, qui Eusebii opusculum de Pascha in Latinam linguam jussu Constantini conversum magis laudabant. Hæc, inquit, tanta omnium opinio satis ostendit non indignum tibi obtigi se interpretem. Porro voces illæ τῶν συγγραμμάτων duplici modo construi possunt, aut cum adjectivo ἀνάξιον, aut cum vocabulo πεποιθήσις.

Διοικήσεως καθολικόν. Hoc loco διοικήσεως diœcesim Orientis significat. Sic autem veteres Romani vocabant certum numerum provinciæ, quæ simul collectæ parebant Vicario præfecto Prætorianæ. Nam Præfectus quidem Prætorio sub dispo-

δεσπότην πατέρα Θεόν, Δεῦν καὶ εὐμενῆ. τούτους τοιγαρ-
 οῦν ἐπειδὴ τοσοῦτος εἶ, σοὶ παρατίθεμαι, τοὺς αὐτοὺς
 τούτους, ὅτι καὶ εὐσεβείᾳ ἐπίσημος εἶ, ἐγχειρίζω· τού-
 τους ἀγνάπα ἀρμολίως τῆς σεαυτοῦ φιλανθρωπίας. αὐτῶ
 τε γὰρ καὶ ἡμῖν ἀπερίγραπτον δῶσεις διὰ τῆς πίστεως
 τὴν χάριν.

ipsi et nobis, hac tua fide immensum beneficium praestabis.

MENTIO DE LITTERIS AMOEBEIS CONSTANTINI ET SANCTI ANTONII MONACHI.

(S. Ath. Opp. l. 1, c. 853.)

Ἐφθασε δὲ καὶ μέχρι βασιλέων ἢ περὶ Ἀντωνίου φημή-
 ταῦτα γὰρ μαθόντες Κωνσταντῖνος ὁ Αὐγουστος, καὶ οἱ
 υἱοὶ αὐτοῦ Κωνσταντῖος καὶ Κωνσταντῖος οἱ Αὐγουστοί, ἐγγρα-
 φον αὐτῶ ὡς πατρί, καὶ ἠύχοντο λαμβάνειν ἀντίγραφα
 παρ' αὐτοῦ. ἀλλ' οὔτε τὰ γράμματα περὶ πολλοῦ τινος
 ἐποῶντο, οὔτε ἐπὶ πᾶσι ἐπιστολαῖς ἐγγέθει. ὁ αὐτὸς δὲ
 ἦν, ὅσος καὶ πρὸ τοῦ γράφειν αὐτῶ τοὺς βασιλέας· ὅτι δὲ
 ἐκομίζετο αὐτῶ τὰ γράμματα, ἐκάλεε τοὺς μοναχοὺς, καὶ
 ἔλεγε· Μὴ θαυμάζετε, εἰ γράφει βασιλεὺς πρὸς ἡμᾶς, ἀν-
 θρωπος γὰρ ἐστίν· ἀλλὰ μάλλον θαυμάζετε ὅτι ὁ θεὸς τὸν
 νόμον ἀνθρώποις ἔγραψε, καὶ διὰ τοῦ ἰδίου υἱοῦ λελά-
 ληκεν ἡμῖν. ἐβούλετο μὲν οὖν μὴ δέχεσθαι τὰς ἐπιστολάς,
 λέγων, οὐκ εἶδέναι πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀντιγράφειν· προτρα-
 πείς δὲ παρὰ τῶν μοναχῶν, ὅτι Χριστιανοὶ εἰσιν οἱ βα-
 σιλεῖς, καὶ ἵνα μὴ ὡς προρριφέντες σκανδαλισθῶσιν, ἐπέ-
 τρεπεν ἀναγιώσκεσθαι καὶ ἀντίγραφειν, ἀποδεχόμενος
 μὲν αὐτοὺς, ὅτι τὸν Χριστὸν προσκυνοῦσι, συνεβούλευε
 δὲ τὰ εἰς σωτηρίαν· καὶ μὴ μεγάλη ἠγεῖσθαι τὰ παρόντα,
 ἀλλὰ μάλλον μνημονεύειν τῆς μελλούσης κρίσεως καὶ
 εἶδέναι, ὅτι ὁ Χριστὸς μόνος ἀληθῆς καὶ αἰώνιος ἐστὶ βα-
 σιλεὺς, φιλανθρώπους τε αὐτοὺς εἶναι ἡξίου, καὶ φροντί-
 ζειν τοῦ δικαίου καὶ τῶν πτωχῶν. κακεῖνοι δὲ χόμμενοι
 ἔχαιρον· οὕτως παρὰ πᾶσιν ἦν προσφιλές, καὶ πάντες
 ἔχουν αὐτὸν ἡξίου πατέρα.

simā : hoc est ut tuæ, sic illorum. Hoc enim modo
 summum omnium Dominum ac parentem Deum, pro-
 pitium ac placatum habiturus es. Hos itaque, quando
 quidem talis tantusque es, tibi commendo. Hos
 quandoquidem pietate excellis, tibi in manum trado.
 Hos pro tua humanitate complectere. Sic enim et tibi

Porro Antonii fama ad imperatores usque perve-
 nit. Hæc enim cum didicisset Constantinus Augus-
 tus, itemque filii ejus Constantius et Constans Au-
 gusti, illi tanquam patri scripsere, litteras mutuo
 ab illo accipere peroptantes. At ille nequaquam ma-
 gni faciebat eas litteras, nec his acceptis epistolis
 gavisus est : sed talis erat qualis ante scriptas illas
 ab imperatoribus. Cum deferrentur autem hujusmodi
 litteræ, accitis monachis, aiebat : Ne miremini si
 ad nos scribat imperator, homo cum sit ; sed mira-
 mini potius quod legem hominibus scripserit Deus,
 et per proprium Filium, nobiscum locutus sit. Et
 vero nolebat litteras illas accipere, aiens, se nes-
 cere ejusmodi litteris rescribere. Sed hortantibus
 monachis, aientibusque Christianos esse imperato-
 res, periculumque fore ne se ita sperni indigne fer-
 rent, concessit ut eæ legerentur : atque rescripsit,
 laudans ipsos quod Christum adorarent, dabatque
 monita salutem spectantia : monebat item ne præ-
 sentia magni facerent ; sed potius diei judicii recor-
 darentur, scirentque Christum solum et æternum
 esse imperatorem. Rogabat, ut humanitati stude-
 rent, ac curam justitiæ pauperumque gererent. Qui-
 bus illi acceptis, lætabantur. Sic acceptus omnibus
 carusque fuit, eumque omnes patrem sibi esse ro-
 gabant.

EPISTOLA III CONSTANTINI AD EUSEBIUM.

(Eus. Vit. Const. l. iv. c. 55.)

Imperator Eusebii orationem de Pascha laudat.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς Εὐσεβίῳ.

Victor Constantinus Maximus Augustus, Eusebio.

Τὸ μὲν ἐγχείρημα μέγιστον καὶ πάσης λόγων δυνάμειος
 κρεῖττων, Χριστοῦ μυστήρια κατ' ἀξίαν εἰπεῖν, τὴν τε
 τοῦ Πάσχα ἀντιλογίαν τε καὶ γένεσιν, λυσιτελῆ τε καὶ
 ἐπίπονον τελεσιουργίαν, ἐρμηνεύσαι τὸν προσήκοντα τρό-
 πον· τὸ γὰρ θεῖον, ἀνθρώποις ἀδύνατον καταξίαν φράσαι,
 καὶ τοῖς νοῆσαι δύνατοῖς. πλὴν ὁμῶς ὑπερθαυμάσιος σε
 τῆς φιλομαθείας τε καὶ φιλοτιμίας, αὐτὸς τε τὸ βιβλίον
 ἀνέγνω ἀσμένως, καὶ τοῖς πλείοσιν αἴρε τῇ περὶ τὸ θεῖον
 λατρεία γνησίως προσανέχουσι, καθὰ ἐβουλήθης ἐκδοθῆναι
 προστάξα. συνορῶν τοίνυν μεθ' ὅσης θυμηδίας τὰ τοιαῦτα
 παρὰ τῆς σῆς ἀγχινοίας δάρα λαμβάνομεν, συνεχεστέ-
 ροις ἡμᾶς λόγοις εὐφραίνεις, οἷς ἀνατετράφθαι σουτὸν

Arduum opus profecto est, et quod omnem di-
 cendi vim superet, Christi mysteria pro dignitate
 explicare, et controversiam de pascha, ejusque
 originem, et plenam laboris atque utilitatis consum-
 mationem decenter exponere. Nam res divinas ne
 ipsi quidem pro merito enarrare sufficiunt, qui eas
 cogitatione assequi valent. Verumtamen eximiam
 tuam doctrinam et studii contentionem equidem su-
 pra modum admiratus sum ; legique librum tuum
 perlibenter ; utque in multorum qui divinæ religionis
 observantiam sincere profitentur, manus ac notitiam
 perveniret, quemadmodum optaveras, mandavi.

VALESII NOTÆ.

Τοῦ πάσχα ἀντιλογίαν. Scribendum est αἰτιολογίαν,
 quemadmodum etiam in libro Moræi ad marginem
 emendatum inveni, quod confirmant sequentia. Sub-
 dit enim : καὶ γένεσιν, λυσιτελῆ τε καὶ ἐπίπονον τελε-
 σιουργίαν. Certè γένεσις de origine controversiæ di-
 ci non potest. Melius itaque γένεσιν veritas institu-
 tionem. Τελεσιουργία vero est consummatio festi
 Paschalis a Christo facta, qui suæ resurrectionis mi-

raculo verum Pascha Christianis insituit.
 Λόγοις εὐφραίνεις. Post has voces in codice Regio et
 in editione Rob. Stephani sequuntur hæc verba :
 καὶ τὰ μέγιστα τῶν καλῶν ἔργων. etc. Sed Scaliger,
 Bongarsius, alique hunc locum nescio ex quibus
 codicibus suppleverunt. Idem quoque supplementum
 in Fuk. et Moræi libro reperi, et quidem ali-
 quanto emendatius quam in editione Genevensi,

Cum igitur intelligas, quanta cum voluptate hujusmodi munera a solertia tua nobis obla a suscipimus, cura ut frequentioribus posthac sermonibus, quibus te innutritum esse profliteris, animum nostrum exhilares. Te vero currentem quod aiunt, ad consueta studia incitamus. Quippe cum non indignum operum tuorum interpretem qui ea in Latinum sermonem transferat, nactum te esse, tanta hæc fiducia satis ostendat. Quamquam ejusmodi interpretatio, tam præclarorum operum dignitatem consequi nullo modo potest. Divinitas te servet, frater charissime. Et hæc quidem hac de re ejus fuit epistola. De paradisis autem divinis codicibus ad ecclesiasticas lectiones, ejusmodi litteræ fuerunt.

EPISTOLA IV CONSTANTINI AD EUSEBIUM.

(Eus., Vi. Const., lib. iv, cap. 36.)

De conficiendis sacris codicibus.

Victor Constantinus Maximus Augustus Eusebio.

In ea urbe quæ a nobis nomen sortita est, divina Servatoris nostri adjuvante providentia, maxima hominum multitudo ad sanctissimam Ecclesiam sese adjunxit. Itaque cum cuncta illic maximum incrementum capiant, consentaneum imprimis videtur, ut plures quoque, in ea construantur Ecclesiæ. Accipe igitur libenti animo id quod facere decrevi. Visum est enim id significare prudentiæ tuæ, ut quinquaginta codices divinarum Scripturarum, quarum apparatus et usum maxime necessarium Ecclesiæ esse intelligis, in membranarum probe apparatis, ab artificibus antiquariis venuste scribendi peritissimis describi facias; qui et legi facile, et ad omnem usum circumferri possint. Litteræ porro a nostra elementia missæ sunt ad rationalem diœcesis, ut cuncta ad eorum codicum confectionem necessaria præberentur. Tuæ erit diligentia, ut scripti codices quantum apparet. Cæterum duorum publicorum vehiculorum usum auctoritate hujus epistolæ accipies. Sic enim quæ eleganter descripta sunt, ad conspectum nostrum commodissime perferentur: uno scilicet ex ecclesiæ tuæ diaconis id ministerium obeunte. Qui quidem ubi ad nos pervenerit, humanitatis nostræ experimentum capiet. Divinitas te servet, frater charissime.

ἄμολογεῖς, προθυμήθητι, θέοντα γὰρ σε τὸ τοῦ λόγου. πρὸς τὰ συνήθη σπουδάσματα παρορμώμενον ὅπου γὰρ καὶ τὸν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν τοὺς σοὺς πόνους μεταρρυθμίσοντα γλώτταν, οὐκ ἀνάξιον πύρῃσθαι σοὶ τῶν συγγραμμάτων, ἢ τοσαύτη πεποιθήσις δείκνυσιν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα τῶν καλῶν ἔργων ἢ τοιαύτη ἐρμηγεία ὑφίστασθαι κατ' ἀξίαν, ἀδυνάτως ἔχει. ὁ Θεὸς σε διαφυλάξῃ. ἀδελφεῖ ἀγαπητέ. τὸ μὲν (οὖν) περὶ τοῦδε γράμμα, τοιόνδε ἦν· τὸ δὲ περὶ τῆς τῶν θείων ἀναγνωσμάτων ἐπισκευῆς, ὧδέ πη περιέχει.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς, Εὐσεβίῳ.

Κατὰ τὴν ἐπιώνυμον ἡμῶν πόλιν, τῆς τοῦ σωτῆρος Θεοῦ συναρμομένης προνοίας, μέλιστον πλῆθος ἀνθρώπων τῇ ἀγνωστῇ ἐκκλησίᾳ ἀνατίθειεν ἑαυτῶ· ὡς πάντων ἐκείσε πολλὰν λαμβανόντων αὐξήσει, σφόδρα ἄξιον καταφαίνεσθαι, καὶ ἐκκλησίας ἐν αὐτῇ κατασκευασθῆναι πλείους. τοιγάρτοι δέδεξο προθυμότερα τὸ δόξαν τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει. πρέπον γὰρ κατεφάνη, τὸ δηλώσαι τῇ σῇ συνήσει, ὅπως ἂν πενήκοντα σωματῖα ἐν διεφθέραις ἐγκατασκευάσῃς, εὐκαίγνωστα τε καὶ πρὸς τὴν χρῆσιν εὐμετακόμιστα, ὑπὸ τεχνιτῶν καλλιγράφων καὶ ἀκριβῶς τὴν τέχνην ἐπισταμένων, γραφῆναι κελεύσεις, τῶν θείων δηλαδὴ γραφῶν. ὧν μάλιστα τὴν τ' ἐπισκευὴν καὶ τὴν χρῆσιν, τῷ τῆς ἐκκλησίας λόγῳ ἀνεγκύκλιον εἶναι γινώσκεις. ἀπεστάλη δὲ γράμματα παρὰ τῆς ἡμετέρας ἡμερότατος πρὸς τὸν τῆς διοικήσεως καθολικῶν, ὅπως ἅπαντα τὰ πρὸς ἐπισκευὴν αὐτῶν ἐπιτήδεια παρασχέιν φροντίσεις· ἵνα γὰρ ὡς τάχιστα τὰ γραφέντα σωματῖα κατασκευασθῆναι, τῆς σῆς ἐπιμελείας ἔργον τοῦτο γενήσεται. καὶ γὰρ δύο δημοσίων ὀχημάτων ἐξουσίαν εἰς διακομιδὴν, ἐκ τῆς αὐθεντίας τοῦ γράμματος ἡμῶν τούτου λαβεῖν σε προσήκει. οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα τὰ καλῶς γραφέντα, καὶ μέχρι τῶν ἡμετέρων ὄψεων βῆστα διακομισθῆσεται. ἐνὸς δηλαδὴ τοῦτο πληροῦτος τῶν ἐκ τῆς ἐκκλησίας διοικόνων· ὅς ἐπειδὴν ἀφίκεται πρὸς ἡμᾶς, τῆς ἡμετέρας περὶ αὐτῆς φιλανθρωπίας, ὁ Θεὸς σε διαφυλάξῃ, ἀδελφεῖ ἀγαπητέ.

ANNO DOMINI CCCXXXV.

FRAGMENTUM EPISTOLÆ PRIMÆ CONSTANTINI AD ATHANASIAM.

(Athanas. Ep. l. i, p. 177.)

Cum igitur voluntatem meam comperitam habes omnibus qui in Ecclesiam admitti expetunt absque

VALESII NOTÆ.

Primum enim in eo legitur: οἷς ἀντεγράψαι σαυτὸν ἄμολογεῖς. Scribendum tamen est ἀνατεγράψαι, vel ἐπιτεγράψαι.

καὶ τὸν εἰς τὴν. Post hæc verba in libro Moræi vacuam spatium relinquitur. Deest certe vocabulum Ῥωμαϊκὴν. Locus itaque supplendus est hoc modo: τὸν εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν τοὺς σοὺς πόνους μεταρρυθμίσοντα γλώτταν. vel potius εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν. ut loquitur Eusebius supra cap. 32. Certe in codice Fulk. legitur εἰς τὴν Ῥωμ. . . τοὺς σοὺς πόνους μεταρρυθμίζοντα.

Ἡ τοσαύτη πεποιθήσις. Audaciam intelligit ejus qui librum Eusebii de Pascha interpretatus fuerat jussu Constantini; vel certe πεποιθήσις est opinio ac iudicium ipsius imperatoris. Interpres quidem fiduciam ipsius Eusebii intellexit, quod hic conveni-

re nullomodo potest. Omnino πεποιθήσις hic aliter sumi non potest quam pro iudicio et persuasione tam ipsius Constantini, quam reliquorum hominum, qui Eusebii opusculum de Pascha in Latinam linguam jussu Constantini conversum magis laudabant. Hæc, inquit, tanta omnium opinio satis ostendit non indignum tibi obtigisse interpretem. Porro voces illæ τῶν συγγραμμάτων duplici modo construi possunt, aut cum adjectivo ἀνάξιον, aut cum vocabulo πεποιθήσις.

Διοικήσεως καθολικῶν. Hoc loco διοικήσις diœcesim Orientis significat. Sic autem veteres Romani vocabant certum numerum provinciarum, quæ simul collectæ parebant Vicario præfecturæ Prætorianæ. Nam Præfectus quidem Prætorio sub dispo-

παράσχου τὴν εἴσοδον· ἐὰν γὰρ γνῶς ὡς κεκάλυκας τινὰς αὐτῶν τῆς ἐκκλησίας μεταποιουμένους, ἢ ἀπειρήξας τῆς εἴσοδου, ἀποστελῶ παρατίκα τὸν καὶ καταιρήσοντά σε ἐξ ἡμῶν κλεύσεως καὶ τῶν τόπων μεταστήσοντα.

sitione sua plures habebat diœceses; Vicarii autem singulas. Porro hæc vox eo sensu usurpari cœpta est circa tempora Constantini, ut dicimus tum ex ejus-

A impedimento ingressum præbeto. Si quos autem Ecclesiæ sociari cupientes te prohibuisse aut illis aditum interclusisse didicero, mittam quamprimum qui te jussu meo abdicet, et e sedibus transferat tuis.

dem Constantini Epistolis supra relatis, tum ex legibus aliquot codicis Theodosiani.

EPISTOLA II CONSTANTINI AD ATHANASIIUM.

(Indidem.)

Νικητὴς Κωνσταντ. Μέγιστος Σεβαστὸς, τῷ πάπῃ Ἀθανασίῳ.

Τοῖς παρὰ τῆς σῆς συνέσεως ἐντυχόντες γράμμασι, ταύτης γνώμης ἐγὼ ἐγεγόνην ὡς ἀντιγράφων τῆ σῆ στερόντητι, προστρέψασθαί σε, ὅπως πρὸς εὐταξίαν καὶ οἴκτον τὸν τοῦ Θεοῦ λαὸν ἀγειν σπουδάσης. ταῦτα γὰρ μάλιστα προηγουμένα ἐν τῆ ἐμοῦ ψυχῇ κατέχω, ὡς ἀλιβεῖαν τὸ ἀσκεῖν, καὶ ἐν τῆ διανοίᾳ δικαιοσύνην ἀεὶ φυλάττειν, καὶ τοῦτοις μάλιστα χαίρειν, τοῖτε ὁρθῶν ὁδῶν τοῦ βίου πορευομένοις· περὶ δὲ ἐκείνων τῶν πάσης ἄρεος ἀξίαν, τῶν Μελετιανῶν θηλαδῆ τῶν σκαισιότων καὶ ἀθεμιτῶν, οἱ τινες τῆ ἐμπληξίᾳ λοιπῶν ἀπονεαρκήκασαι, καὶ μόνον φθῶν καὶ ζῆλῃ καὶ θερμῶσι τὰ ἀτοπα κινῶσι, τὴν ἀθέμιτον αὐτῶν διάνοιαν ἐπιδεικνύοντες, ταῦτα φθίζομαι. ὁρθῶς γὰρ ὅπως οἱ ἄνθρωποι οὐς ἐκεῖνοι ζῆσαι ἀνηρῆσθαι ἔρασκον, ἐν μέτοις νῦν εἶσι καὶ τῆς ζωῆς ἀπολαύουσι. πρὸς δὲ ταῦτα σὶ ἀνγένοιο πρῶτον χεῖρον, οὕτω φανερώς καὶ σαφῶς ἐπιφανερόμην τῆ ἐκείνων δίκῃ, ἢ τὸ τοῦτους οὐς ἀνηρῆσθαι ἐλεγον, ζῆλόν τε καὶ τοῦ βίου ἀπολαβεῖν, οἱ τινες δηλονότι καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν φθίζασθαι δυνήσονται; προσκεντῶ δὲ τοῖς παρὰ τῶν Μελετιανῶν ἐκείνων καὶ τοῦτο. διεβεβαιούοντο γὰρ ἀθεμιτῶς, ὁρμῇ ἐπεισιθίοντα σε καὶ ἀρπάσαντα ποτήριον ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ ἀποκειμένον τόπῳ, κεκλιμένα· οὐ πρῶτον ἀλλήλους ὑδὲν μίσην ἢ ἐγκλημα οὔτε τηλικούτου ἀτόπημα, εἰ τοῦτο οὕτως πεπραχθῆαι καὶ ἡμαρτηθῆαι συνέβαιεν. Ἀλλὰ γὰρ τίς ἡ κατηγορία αὐτῆ; τίς δὲ ἡ μεταβάσις καὶ ποικιλία τοῦ πρῶτοντος; ὡς νῦν εἰς ἕτερον πρόσωπον τὴν κατηγορίαν τοῦ ἐγκλήματος τοῦτου μεταγίεν, ὅπου δηλονότι πρῶτον, αὐτῶ τοῦ φουτῆς ἔστιν ὡς εἶπεν τηλαυγίστηρον, ὅτι τῆ σῆ συνέσει ἐκιδουλεύουσι ἐσπούδαζον; μετὰ δὲ ταῦτα, τίς ἂν ἐκείνοις τοῖς ἀνθρώποις τοσαῦτα εἰς βλάβην ἀναπλασμένοις, ἀκολοθησῶσι θελήσεις; ὅταν μάλιστα αὐτοὶ ἑαυτοὺς εἰς βλαβρὸν ἀγῶσι, καὶ συνοράντων ὅτι πεπλάσμενοι καὶ ψευδῶν πραγμάτων εἰσι κατηγοροί, ὡς ἔρην τολύου, τίς ἂν ἐκείνοις ἐξακολουθήσει, καὶ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας, τρήκῃς ἀπίθοι; εἰς ἐκείνην θηλαδῆ εἰς ἣν ἐκεῖνοι μόνον τὴν ἐπιδο τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἐπικουρίας ἔχειν οἴονται. εἰ γὰρ βούλοιντο ἐπὶ καθάρῳ ἐλθεῖν συνεύθην, καὶ ὑπομνησθῆναι τῆς ἀριστῆς γνώμης, καὶ ἐπὶ τὴν ὑγιαίνουσαν ἐλθεῖν διάνοιαν, ῥαδίως γνώσονται, οὐδεμίαν αὐτοῖς ὑπάρχειν ἐπικουρίαν παρὰ τῆς προνοίας, ἐπειδὴ περ τοιοῦτων εἰσι ζήλωται καὶ ἐπὶ τῷ οἴκῳ δλίθῳ πειράζονται. ταύτην δὲ οὐδὲν οὐ τραχύτητα τινὰ, ἀλλὰ ἀλήθειαν δικαίως ἂν εἶποιμι τὸ τελευταῖον δὲ καὶ τοῦτο προστίθημι, ὅπερ βουλόμεθα δημοσίᾳ παρὰ τῆς σῆς συνέσεως πολλάκις ἀναγνωσθῆναι ταῦτα· ὡς ἂν ἐνεύθην εἰς τὴν ἀπάντων γνώσῃσι εἶθαι, καὶ ῥαδίως εἰς τὴν ἐκείνων ἀρικήσῃσι δυνηταί, οἱ τινες οὕτω πράττουσιν, οὕτως ἀναστρέφουσιν, ὡς ταῦτα ἄπερ παρ' ἡμῶν εὐθείας λέγεται λόγῳ, τῆ τῆς ἀληθείας εἰρῆσαι πράξει. ἐπειδὴ τολύου ἐν τοῦτω τῷ πράγματι τηλικούτῃ ἔστιν ἀτόπημα γενωσκέτωσαν οὕτω με κεκλιμένα, καὶ ταύτης εἶναι τῆς προαιρέσεως, εἰ τι τοιοῦτον κινῶν,

Victor Constant. Maximus Augustus papa: Athanasio.

Litteris tuæ prudentiæ perlectis, in eam venisententiam, ut putarim te rescriptis nostris adhortandum, ut populum Dei ad modestiam et misericordiam abduceres. Meo enim in animo hæc inter præcipua habeo, ut et veritatem colam, et in mente semper justitiam conservem, iisque potissimum gaudeam, qui recta vitæ via incedunt. De illis autem omni execratione dignis Meletianis immanibus, inquam, et nefariis hominibus, qui quasi insaniam correpti stupent, et solummodo invidia et æmulatione et tumultibus ad scelera motum habent, nefariam suam mentem declarantes, ista mihi dicenda puto. Vides enim homines illos quos ipsi ferro interfectos aiebant in medio versari et vita frui. Quo ipso nullum unquam fuerit gravius præjudicium quodque tam clare eorum causam oneret, quam eos, quos ipsi necatos asseverabant, vivere, et luce frui, qui ipsi pro se causam dicere possunt. Deinde et id quoque additum fuit Meletianorum criminibus: te nefario impetu irrupentem, rapientemque populum, quod in sacratissimo loco repositum erat, confregisse: quo scelere nullum unquam profecto gravius esse posset, si quidem id ita factum et contestatum esset.

At quodnam hoc genus criminationis? quæve ista desultoria personarum transmutatio, et reorum diversitas, ut nunc in hunc, nunc in alium crimen conferant? quæ res ipsa luce lucidior est, ipsos tuæ prudentiæ insidias tetendisse. Denique quis jam deinceps homines istos tam multa ad noxam fingentes sequi velit? maxime cum ipsi seipsos in barathrum ducant; cumque in conspectu sit, eos fictarum et falsarum rerum accusatores esse. Ut iterum dicam: quis eos sequi velit, et iter exitii præceps inire, in quo illi soli mortalium spem salutis auxiliique constituunt? Si enim pura vellent conscientia ingredi, et bonæ mentis meminisse, et sanum animum induere, facile intelligerent, nullam ipsis opem a Dei providentia expectandam esse, cum se talium rerum æmulatores ad suam perniciem præbeant. Hanc igitur, quam denuntio, non asperitatem, sed severitatem jure appellavero.

Postremo etiam illud adjungimus, ut operam des quo ista quæ scripsimus subinde ad populum recitentur; ut res ad omnium notitiam veniat; et præcipue ut illi qui ita agunt, et ad istum modum conversantur, resipiscere possint, quod ista quæ nunc a nobis emendationis causa dicuntur, re ipsa et factis demonstrabuntur vera esse. Ita cum in hoc negotio

tanta sit malitia importunitas, certum habeant, me ita decrevisse, atque hujus esse sententiæ: si quid tale iterum moverint, non pro more ecclesiarum, sed pro legibus publicis memet meapte opera causæ cognitionem suscepturum: ac deinde cognoscent, se non solum humani generis, sed etiam divinæ disciplinæ latrones esse. Deus te servet, frater dilecte.

EPISTOLA CONSTANTINI AD JOANNEM MELETIANUM.

(Athan. Apol., p. 186.)

Admodum gratæ mihi fuere prudentiæ tuæ litteræ, ex quibus quæ peroptabam scire didici, te scilicet omni deposita simultate, cum ecclesia, ut par erat, communicasse, et cum Athanasio episcopo reverendissimo in plenam concordiam venisse. Scito igitur te eo nomine a nobis summopere laudari, quod relicto omni jurgio, rem Deo gratam perfereris, societatemque requisieris cum Ecclesia. Quo igitur optata assequare, tibi permittendum putavi, ut inscenso publico vehiculo, ad exercitum meæ clementiæ properes. Tuum deinceps erit nihil cunctari. Sed cum hæc tibi epistola publici vehiculi copiam faciat, ad nos quamprimum accedas, ut et voti compos efficiare, et postquam nos inviseris, congrua fruaris lætitia. Deus te conservet, frater dilecte.

Hic ille fuit conspirationis exitus: quo peracto, Meletiani a proposito sunt aversi: at Eusebiani ne ita quidem cessavere, illis sequidem non Meletiani, sed Arianæ curæ erant: veriti scilicet, ne illorum deficiente opera, histriones, rei quam inducere volebant artifices, non suppetere. Quare Meletianis iterum concitatis, auctores sunt imperatori, ut synodum denuo Tyri jubeat congregari. Tum comes Dionysius mittitur, satellitium militare Eusebianis datur, Macarius vincetus sub militum custodia Tyrum adducitur: meque imperator litteris compulit suis, ut vel inivus isthuc me conferrem. Sed totam conspirationis seriem cognoscere licitum est ex episcoporum Ægyptiorum litteris. Hujus autem ordiendæ consilium enarrare operæ pretium fuerit: ut hinc eorum adversum nos malignitatem vafritiemque animadvertere quisque valeat. In Ægypto, Lybia et Pentapoli episcopi sunt prope centum; quorum nullus nos accusavit, nullus nos presbyter criminatus est, nullus e populo oblocutus: sed Meletiani jam olim a Petro ejecti, Arianique insidias inter se diviserant; ita ut illi accusandi, hi judicandi sibi partes vindicarent. Verum nos Eusebium sociosque recusavimus, quod essent nobis hæreseos causa inimici: dehinc eum qui accusator ferebatur, nequaquam presbyterum esse planissimum fecimus hoc argumento. Quando ad ecclesie communionem admissus est Meletius (quod utinam nunquam factum fuisset) beatæ viri memoriæ Alexander ejus exploratam habens calliditatem, catalogum ab eo postulavit eorum episcoporum, quos se aiebat in Ægypto habere: necnon presbyterorum et diaconorum Alexandrinorum qui e suis essent, aut si quos

μηκέτι λοιπόν κατά τους τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ κατὰ τοὺς δημοσίους νόμους, αὐτὸν μετὰ δὲ ἡμευτοῦ, τῶν πραγμάτων ἀποροσόμενον, καὶ λοιπὸν εὐρήσονται αὐτοὺς, ὅτι μὴ μόνον κατὰ τοῦ ἀνθρώπινου γένους λήσεται τινες θύτες, ἀλλὰ γὰρ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς θείας διδασκαλίας φαίνονται. ὁ Θεὸς σε διαφυλάξει, ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

Πάνυ μοὶ καταθύμια γέγονε τὰ παρὰ τῆς σῆς φρονήσεως γράμματα· ἔργων γὰρ ἐξ αὐτῶν ἡ μάλα καὶ γνώμαι ἐπύθου, πᾶσαν μὲν μικροφυχταν ἀποτεθεῖσθαι σε, τῇ δὲ ἀκλήρῳ, ὡς προσέειπες ἦν, κεκοινωνηκέναι, καὶ ἠθανασίῳ τῷ αἰδοσιμωτάτῳ ἐπιχώρῳ ἐς τὰ μέγιστα εἰς ὁμόνοιαν εἰσεῖν. εὖ ἴσθι τοίνυν ὡς ἐνεκά γε τούτων, πάνυ σε ἐπαινεῖσας ἔχω, ὅτι πᾶσαν ἀρετὴν ἀφιμαχίαν, ἢ τῷ θεῷ πλεον ἦν πετοήσας, τῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἐνώσεως ἀντικαταβαλόμενος. ἵνα τοίνυν καὶ ὡς ἐπιθυμῆς τετυχηκέναι δοκοῖς, ἐπιτρέψαι σοὶ δεῖν ἄκθην, ὀχλήματος ἐπιθῆναι δημοσίῳ, καὶ εἰς τὸ στρατοπέδον τῆς ἐμῆς ἡμερότητος σπουδάσαι. σὸν λοιπὸν ἴστω μηδὲν μαλλίσαι (1), ἀλλὰ τῆς ἐπιστολῆς σοὶ ταύτης ὀχλήματος δημοσίῳ ἐξουσίαν χορηγήσας, εὐθὺς πρὸς ἡμᾶς ἀφικέσθαι, ἵνα καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλήσῃς τὴν σουτοῦ, καὶ θεοσάμενος ἡμᾶς, τῆς προσήκουσας ἀπολαύσῃς εὐφροσύνης. ὁ Θεὸς σε διαφυλάξει (2), ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

Οὕτω μὲν οὖν τέλος ἔσχεν ἡ συσκευὴ, καὶ οἱ Μελετιανοὶ κατακλιθῆντες ἀπιστήρησαν· οἱ δὲ περὶ Εὐθείου οὐδ' οὐτοὺς ἠρέμησαν· ἔμελε γὰρ αὐτοῖς οὐ τῶν Μελετιανῶν, ἀλλὰ τῶν περὶ Ἄρειου, καὶ ἐπιθυνοῦτο μὴ παυσάμενον ἐκείνων, μηκέτι τοὺς ὑποκρινόμενους εὐρωσι, δι' ὧν τοῦτο εἰσαγγεῖν ὄνουνται. παρεξήνουνσι τοίνυν πάλιν τοὺς Μελετιανούς, καὶ πείθουσι τὸν βασιλεῖα συνοδοῦν αὐτῆς ἐν Τύρῳ κελεῦσθαι γενέσθαι, καὶ Κόμητος Διονύσιος ἀποστῆλθαι, καὶ στρατιώται δορυφόροι δίδονται τοῖς περὶ Εὐθείου, καὶ ὁ μὲν Μασκάριος δέσμιος διὰ στρατιωτῶν πέμπεται εἰς Τύρον, ἡμεῖς δὲ γράφει καὶ ἀνάγκην ἐπιτεθῆναι, ὥστε καὶ ἀκόνας ἡμᾶς ἀποστῆλθαι (3). τὴν μὲν οὖν πᾶσαν συσκευὴν γνώμαι ὄνουντῶν, ἐξ ὧν ἔγραψαν οἱ ἐπίσκοποι τῆς Λιβύης. πᾶς δὲ παρ' αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς συνετέθη, ἀναγκασίον δὲ εἶναι λέγειν· καὶ γὰρ ἐντεῦθεν θεωρεῖν τὴν κακοήθειαν καὶ τὴν πανουργίαν σὸν καθ' ἡμῶν γενομένην ἐξεστίν. ἐπίσκοποι εἰσιν ἐν Λιβύῳ, καὶ Ἀβύη, καὶ Πενταπόλις, ἑγγὺς ἑκατόν· οὐδεὶς τούτων ἡμᾶς ἠτιῶτο, οὐ πρεσβύτερος ἐμέμπετο, οὐ τῶν λαῶν τις κατελάλει, ἀλλ' οἱ Μελετιανοὶ οἱ ἀπὸ Πέτρου ἐκβληθέντες, καὶ οἱ ἡρετικοὶ ἦσαν οἱ τὴν ἐπιβουλὴν μερισάμενοι, καὶ οἱ μὲν τὸ κατηγορεῖν, οἱ δὲ τὸ διακρίνειν ἑαυτοὺς ἐξεδίκουν· ἡμεῖς μὲν οὖν παρηγορούμεθα τοὺς περὶ Εὐθείου ὡς ἐχθρούς διὰ τὴν αἵρεσιν θύτας. ἔπειτα τὸν λεγόμενον κατηγοροῦν μὴ εἶναι πρεσβύτερον θλοῖς δὲαίνουμεν οὕτως. ὅτι Μελετιος ὑπεδέχθη, ὡς μήποτε ὄφελον, γνώσκων αὐτοῦ τὴν πανουργίαν ἢ μακαρίτης Ἀλέξανδρος, ἀπήτησεν αὐτὸν βρεβλίον (4) ὡς ἔλεγε ἔχειν ἐπίσκοπον ἐν Λιβύῳ, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, καὶ εἰ ἔχει τινὰς ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῆς. ταῦτο δὲ πεποίηκεν ὁ πάππας Ἀλέξανδρος, ἵνα μὴ Μελετιος λαθῶν τὴν τῆς ἐκκλησίας παρῆρσιαν, ποιήσῃ

(4) Reg. βρεβλίον, id est Catalogum. S. P. Benedictus Regulæ, c. 32: Ex quibus Abbas breve teneat, id est, Catalogum. Infra item βρεβλίον in eodem ms. communis tamen scribitur βρεβλίον.

(1) Ita Reg. Editi vero, μελλίσαι male.

(2) Reg. διαφυλάξει.

(3) Ita Reg. Editi autem ἐπιστέλλεσθαι minus recte.

πολλούς, καὶ φέρεται καθ' ἡμέραν ὑπόβαλλον οὐς βούλεται. Ἀπὸ τῆς μῆν εὐν ἐν Αἰγύπτῳ πεποιήκει τὸ βιβλίον τοῦτο.

haberet in Alexandrino agro : quod eo egit consilio Alexander Papa, ut ne Meletius, Ecclesiae potestate confidenter assumpta, multas venderet ordinationes, neu quotidie mendaciis suis novos pro libidine subjiceret. Eorum igitur qui in Aegypto essent e suis, hoc breviarium edidit. (Vid. hoc. Brev. Athan. Apol., p. 187.)

EPISTOLA CONSTANTINI AD CATHOLICOS ALEXANDRINÆ ECCLESIAE.

(Conc. I. II, p. 441.)

Κωνσταντῖνος μέγιστος Σεβαστὸς, τῷ λαῷ τῆ κατ' Ἀλεξάνδρειαν καθολικῆς ἐκκλησίας.

Constantinus Maximus Augustus populo catholicæ per Alexandriam Ecclesiæ.

Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, προσοργιστὸν ὑμᾶς, επικαλούμενος τὸ Θεὸν τὸν τίς ἡμῖς βουλῆσεως μέγιστον μάρτυρα, καὶ τὸν τοῦ ἡμετέρου νόμου μονογενῆ δημιουργόν, ὃς καὶ τῆς ζωῆς προ-
καθίσταται τῶν ἀπάντων καὶ τὰς διχνοσίας μισεῖ. πλὴν τί ἂν εἴποιμι ὅτι καλῶς ὑγιαίνομεν, ἀλλ' ἐξ ἡν καλλίερος ἀπολαύσαι τῆς εὐρωστίας, εἰ ὑμᾶς αὐτοὺς ἀμοιβαίως ἠγαπάτε, ἀπο-
σεισάμενοι τὰ μισῶ, δι' ἃν ταῖς τῶν ἐριστολήτων τρικυμῶν, τὸν λιμένα τῆς ἀγάπης ἐγκατελίπομεν. φεῖ τίς ἀποστῆται ταύ-
της ὅσα κατ' ἐκείτην ἡμέραν συμπτόματός τοῦ συγκυμμένου οὐθὺν κινεῖται. οὕτως πρὸς τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ μεταμίσθησαν καὶ δυσφημία. καὶ τοιούτων τῆς δικαιοσύνης ἢ πίστεως ἀνακαχοί-
ρηκεν; ὅπου γε εἰς τοσοῦτον τῆ τοῦ σκότους ἀχλύϊ περιβεβλη-
μεθα, οὐ μόνον διὰ τὴν πολυπλοκὴν πλάνην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ τῶν ἀγαρηστων ἐλαττώματα, τῶν μὲν τὴν ἄνοιαν βραβεύοντων ἀνεχόμεθα, τῶν δὲ τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν ἀληθειαν διακρο-
μῆναι αἰσθάνομενοι παρενθυμούμεθα. τί τὸ δεινὸν τοῦτο τῆς ἡμετέρας κακίας; τοὺς ἐχθροὺς οὐκ ἐλόχομεν, ἀλλ' ἐπόμθε τῷ λησπρῶ, δι' οὐδὲν τινα ἑαυτῆ, ἐν οὕτως εἶπω, ἢ τῆς ἀπολείας ἀπάτη μηδὲν ἀντικειμένον βραδίως εἰργάσασθε. Ἄρα οὐδέμια ἐστὶν αἰσῆσις, οὐδὲ κατὰ χάριν τῆς κοινῆς ἀπάντων ρύσεως, εἰ γε τῶν τοῦ νόμου προσταγμάτων ἐμμελοῦμεν; ἀλλ' ἐρεῖ τις, Κατὰ φύσιν ἡ ἀγάπη ἐξευρίσκειται, τί οὖν ἐστὶ ἡμεῖς καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον πρὸς τῆ εὐρωστίας σχόντες, ἀνεχόμεθα τῆς ἀχλύσεως καὶ τοῦ θερῆτος τῶν ἐχθρῶν πυρσῶν τισιν ὡς κοικιν ἐξαπτομένον, καὶ οὐχ' ὄρωμεν ὀρθροῦ μούσας ἔχοντες, οὐδὲ αἰσθάνομεθα, καίτοι ταῖς τοῦ νόμου αἰσῆσις ὄντας περρα-
γμένον; ὅπως ἄρα πτόσις τῶν ἡμετέρων ζωῶν κατελήφεν, ὅπου γε ἡμῶν ἐκκεῖν οὕτως ἀμελοῦμεν, καὶ ταῦτα ὑπομενέ-
σκοντες τοῦ Θεοῦ; εἶτα, οὐκ ἐστὶν ἀρήρητον τὸ κακόν; οὐ πολέμιους ἠγεῖσθαι προσκεῖται τοῦτο; οὐ τὸν οἶκον καὶ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, ἐμπαροινίσιν ἡμῖν καὶ ἐγκαλοῦσι γε οἱ παν-
ῶλις εἰσίνος καὶ ἐπιπλοῦσουσιν ἐκ τῶν ἐκκεῖν ἡμῖν; μεθ' ὅσης δὲ ἀπονοίας τοῦτο πράττουσιν, ὑμᾶς αὐτοὺς ἐνοεῖν ἀξίω. οἱ γὰρ μαροὶ ἐπὶ τῆς γλώττης κειμένην ἔχουσι τὴν κακίαν. οὕτοι γοῦν μολιθίνος τινὰς ὀργὰς περιφέρουσι, ὡς ἑαυτοὺς μὲν κατ' ἀντίθεσιν πλῆττειν, ἡμᾶς δὲ πρὸς κέρδος τῆς οἰκείας κολλήσεως ἀπάγειν, καὶ ὁ μὲν καλῶς διδάξας, πολέμιος κρινε-
ται, ὁ δὲ τὴν φθόνου κακίαν προβεβλημένος ἐκείνος τὴν τοῦ λαοῦ ἡμερότατα, οὐδὲ θῆτος καταλαμβάνει, πορθεῖ, κατανα-
λάσκει, καὶ ἐαυτὸν κακοῦλεῖ, ἐγκομῶν κοσμεῖ καὶ συντέθει, τὴν δὲ ἀληθειαν ἀνακρίπτει καὶ τὴν πίστιν ἀσπατῆ μέχρις οὗ τῷ οἰκείῳ συνεῖδοτι, φωλεὸν καὶ κρυπτηρίαν ἐπιζητήσεως εὐρη-
αὐτῆ γοῦν αὐτοὺς ἢ σκαϊότης ἀγέλιος ποιεῖ, ὅταν προπιτῶς ἑαυτοὺς ἀνεξίτους θῆτας ἀποδέχονται, λήγοντες, φεῖ τῶν κα-
κῶν, Ἐκείνος περισυτέρως ἐστὶ, καὶ ἐκείνος σωτῆς; ἐμοῦ ἀπι-
ται ἢ τιμῆ, ἐμοῦ ὀφείλεται. ἐκείνου περιαιρήθη, ἐπεὶ αὐτὸς μωτῶ ἀρραπάσας ἀπαντας, ἐπ' ἐξουσίας ἀπολάσσει πειρῶ-
μακι. Ἀσμπρά τις ἢ τῆς μανίας ἐκθήσει, τάγματα καὶ συλ-
λόγους, ἢ ἴν' οὕτως εἶπω ἀρχιερεῖων τῶν ἀτόπων τούτων

Dilecti fratres, saluto vos, invocans Deum, sum-
mum meæ voluntatis testem, et nostræ legis creato-
rem, qui omnium vitæ præsidet, et discordias odit.
Verum quidnam potissimum dicam? An scilicet nos bene valere? Verum id quidem, sed multo felicius agere liceret, si vos mutuo, excussis odiis, amaretis : rixosorum enim hominum procellis occurrere debemus, quod portus dilectionis a vobis relictus sit. O rem absurdam ! Vah ! quantæ quotidie calamitates per invidiam omnia miscentem existunt ! unde fit ut populus Dei infamia laboret. Quo igitur justitiæ fides recessit, cum tantarum tenebrarum caligine obvolvamur? neque id tam ex errore, qui multiplex est, quam malignorum hominum vitis, dum et propugnatores verecundiæ sustinemus, et eos qui æquitatem et veritatem profligant, etiam cum id sensibus nostris percipiamus, negligendos putemus. Quodnam id genus nostræ perversitatis, si inimicos non reprehendimus, sed atrocino nos comites damus? Unde fit ut viam quamdam sibi facillime siraverit, nemine repugnan-
te, perniciosissima fraus. Nullusne tandem sensus est ne pro dotibus quidem communis omnium natu-
ræ, si legis præcepta contemnenda duximus? Sed dixerit aliquis : Saltem charitas, prout ductus naturæ est, reperitur. Admodum scilicet, qui et Dei lege, et bono ingenio instructi, toleramus tamen inimicos turbationum et tumultuum facibus quasi incendia miscere : idque neque oculis præditi cernimus, neque legis sententia inbuti sentimus. Quantus igitur stupor nostram vitam incessit, cum nostrimet tam incurii simus, etiam Deo admonente?

Quid igitur, num id mediocre aut tolerabile malum est? Num pro hostibus habendi sunt? Nonne in do-
mum et populum Dei ante oculos nostros per sævitiam debacchantur, et probra jaciunt scelerati illi? Jam quanta id cum vesania faciant, vobis ipsis cogitandum relinquo. Stulti enim illi in lingua sua sitam habent malitiam, plumbeasque iras ita secum circumferunt, ut seipsos mutuis vicibus feriant, et nos secum ad auctarium sui supplicii abstrahant. Interim qui recta docet, hostis judicatur, qui autem invidiæ vitium præ se fert, populum mansuetum (quod minime oportuit) invadit, devastat, absumit, et semetipsum ultro corrumpit, gloriatur, extollit, veritatem subvertit, et fidem circumvenit, donec suæ conscientiæ cavernam et latibulum quaeritando inveniat. Ferocitas igitur agrestis eos miscros facit, qui ita temere semetipsos, cum indigni sint, efferant, in-
clamantes : Hem scelera ! illone presbyter est, aut

illene puer? Mea existimatio attingitur, mihi hoc ipsum debetur, ab illo ablatum est. Ego igitur omnibus spoliatis pro viribus nocebo. Luculentum insanie tumultum dicas, si acies, conciliabula aut comitia istorum importunissimorum conventuum videas. O nostram in ecclesiam Dei perversitatem, spectaculumque maligni et dementis animi! Nunquam tandem pudefent? nunquam semetipsi improbabunt? nunquam in animo morsus sentient, ut vel nunc saltem contra imposturam et rixas dignum aliquid animo concipiant et sentire videantur? Vis sola invidiæ est, suis fucis et pigmentis innotens. Sed tamen nihil mali isti adversus episcopum vestrum potuere. Mihi credite, fratres, nihil aliud studio habent, quam æfflictis nostris temporibus nullum sibi locum pœnitentiæ in hac vita relinquere.

Ipsi igitur vobismetipsis auxilio estote: obtestor charitatem vestram, ipsi vos invicem diligite, et omni ope pro vestra concordia istos persequamini qui vestram concordiam gratiam demoliri student: Deumque præ oculis habentes, in mutua charitate consistite. Ego enim episcopum vestrum Athanasium libenter recepi, eumque ut virum Dei allocutus sum. Vestri autem est,

non mei iudicium, ea de re cognoscere. Quantum autem attinet ad officium salutationis, colloquique cum reverendissimo Athanasio, idoneum eum necessariumque arbitratus sum, qui vobis in sacris minister esset; ea est hominis in requitate tuenda sedulitas: non indigna profecto, nec inepta nostræ pacificæ religioni, ut quæ dotes salutaris sententiæ semper foveat, et rationis adhortamenta sequatur. Deus vos conservet, dilecti fratres.

EPISTOLA CONSTANTINI HONORIFICE ARIUM AD SE ACCERSENTIS.

(Conc. I. II, p. 445.)

Jamdudum tuæ gravitati significatum est, ut ad C mea castra venires, quo posses nostro aspectu frui: unde vix satis mirari possumus, cur hoc abs te non exemplo factum fuerit. Jam igitur publico curru conscenso, nostra castra adire propera, ut nostram benignitatem et studium erga te expertus, in patriam redire queas. Deus te conservet, charissime. Data ad quintum Kalendas Decembris.

† EPISTOLA CONSTANTINI DE SYNODO TYRI CELEBRANDA.

(Conc. I. II, p. 449.)

Victor Constantinus Maximus Augustus ad sanctam synodum Tyri congregatam.

Erat fortasse consentaneum, et ad præsentis temporis opportunitatem maxime accommodatum, carere omni contentione Ecclesiam catholicam, et Christi servos ab omnibus rixis solutos ac liberos esse. Sed quoniam nonnulli sceleratæ cujusdam contentionis furoris incitati, ac (ne quid gravius dicam) vitam sua professione indignam agentes, omnia turbare et miscere conati sunt (quod scelus super omnem calamitatem mihi sane positum esse videtur), propterea vos vestra (ut est in proverbio) sponte currentes hortor, ut nulla interposita mora, sed omni qua possitis celeritate, in unum locum confluentes, synodum instituat, et egentibus opem feratis, in periculo positam fratrum medicinam adhibeatis, divulsa membra ad consensionem revocetis, errata omnia interea emendetis, dum ipsum tempus ferat, ut hisce tantis provinciis quæ maxime decet concordiam restituatis,

Α συστημάτων ἰδεῖν. ἢ τῆς ὁμοφροσύνης ἡμῶν ἐν αὐτοῖς εἶπαι, ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, ἀνίας ἐστὶν ἐπίδειξις. εἶτα, οὐκ αἰδοῦνται; οὐκ αὐτοὶ ἐκυτοῦς φέρουσιν; οὐδὲ τὰς ψυχὰς δάκνουται, ἵνα νῦν γούν κατανακτῶν τῆς ἀτάτης καὶ τῆς ἐρισχῆλας ἄξιόν τι προνοῖν δόξωσι; βία μόνη ἐστὶ τοῦ θρόνου τοῖς ἰδίοις ἐπιτερομένη φαρμάκοις; οὐδὲν ἴσχυσαν εἰ πονηροὶ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν ἐμοὶ πιστεύσῃσι ἀδελφοί, οὐδὲν ἐτρον ἐσπουδάσασιν, ἢ ἵνα κατατρίψοντες τοὺς ἡμετέρους χρόνους, μὴ δὲ μίαν χώραν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ μεταμελεῖας ἔχωσιν. ἐπικουρήσατε τίνων ὑμῖν αὐτοῖς, παράκλητῶ τὸ φίλτρον τὸ ἡμετέρον, ἀγῶνισατε, καὶ παντὶ σθῆναι οὐώεσθαι τοὺς τῆν τίς ἡμετέρας, ὁμονοῦντες, χάριν ἀφανίζοντες ἐπιθυμιῶντας, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀπιδόντες, ὑμᾶς αὐτοὺς ἀγαπάτε. ἐγὼ γὰρ τὸν ἐπισκοπον Ἀθανάσιον, ἀσμίμως προσηγάμην, οὕτως τε προσεβηθηγάμην, ὡς ἀνθρώπον αὐτὸν Θεοῦ β.τ.α. σεπαισμίμως. ὑμῶν ἐπιτεροῦσιν, αὐτὸν Ἀθανάσιον ὑμῖν διακονήσασιν τὸν αἰδεσιμώτατον ἀναγκαῖον ἡγησάμην. ἐνωσῶν τὴν ἐπιμελείαν τῆς ἐπιτεροῦσιν αὐτοῦ, ἥτις οὐκ ἀναξίως τῆς εἰρηναῆς μου πίστεως, εἰς τὸ ἀγαθὸν τίς σωτηριώδους γνώμης κατέχεται διὰ πάντας, καὶ ἔχει τὸν προτρέποντα λογισμὸν. ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξῃ, ἀδελφοί ἀγαπητοί.

Β εἶτα ταῦτα συνίνακι, οὐκ ἐμὸν κρίνειν. τῶν γὰρ παρ' ἐμοῦ πρόστρων, αὐτὸν Ἀθανάσιον ὑμῖν διακονήσασιν τὸν αἰδεσιμώτατον ἀναγκαῖον ἡγησάμην. ἐνωσῶν τὴν ἐπιμελείαν τῆς ἐπιτεροῦσιν αὐτοῦ, ἥτις οὐκ ἀναξίως τῆς εἰρηναῆς μου πίστεως, εἰς τὸ ἀγαθὸν τίς σωτηριώδους γνώμης κατέχεται διὰ πάντας, καὶ ἔχει τὸν προτρέποντα λογισμὸν. ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξῃ, ἀδελφοί ἀγαπητοί.

Νικητῆς Κωνσταντίνος Μέγιστος, Σεβαστός.

Πάσαι μὲν ἐδηλώθη τῇ στερέωσιν σου, ὅπως ἂν εἰς τὸ ἐμὸν στρατιπέδον ἀφίκοι, ἵνα τίς ἡμετέρας θίας ἀπολαύσαι δυναθῆς. θαυμάζομεν δὲ σφόδρα, μὴ παραχρημα τοῦτο πεποιηκότα, διότι νῦν ἐπιθῶς δχημικτοὶ δημισίου, εἰς τὸ ἡμέτερον στρατιπέδον ἀφίκοι ἐπιχθῆναι, ὅπως ἂν τῆς παρ' ἡμῶν ἐμμενίας τὶ καὶ ἐπιμελείας τυχῶν, ἐπὶ τὴν πατρίδα ἀελοθῆαι δυνηθῆς. ὁ Θεὸς σε διαφυλάττοι, ἀγαπητέ. δέδωκε τῇ πρὸ πάντε καλονόων δικεμεθλων.

Κωνσταντίνος Σεβαστός τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ τῇ κατὰ Τύρον.

Ἦν μὲν ἴσως ἀκόλουθον καὶ τῇ τῶν καιρῶν εὐκαιρία μάλιστα πρέπον ἀστασίαστον εἶναι τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ πάσης λαοδορίας τοὺς τοῦ Χριστοῦ νῦν ἀπηλλάχθαι θεράποντας. ἐπειδὴ δ' οὐχ ὑγιῶς φιλονεικίας οὐστρωτινὲς ἐλανθόμενοι, οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι βιοῦντες ἐαυτῶν ἀναξίως τὰ πάντα συγγέειν ἐπιχειροῦσιν, ὅπερ πάσης συμφαρῶς ἐπέκεινα κερωρηκῆναι μοι δοκεῖ, τούτου χάριν θέοντας ὑμᾶς, τὸ τοῦ λόγου, προτρέπομαι χωρὶς τινος ὑπερθέσεως εἰς ταῦτο συνδραμεῖν. καὶ πληρῶσαι τὴν συνόδον, ἐπαμύναι τοῖς χροῖζουσιν ἐπικουρίας τοὺς ἀδελφοὺς ἱατρῶσαι κινδυνεύοντας, εἰς ὁμόνοιαν ἐπαναγαγεῖν τὰ διεστῶτα τῶν μελῶν, διορθώσασθαι τὰ πλημμελουμένα ὡς καιρὸς ἐπιτρέπει ἵνα ταῖς τοσαύταις ἐπαρχίαις τὴν πρέπουσαν ἀποδῶτε συμφωνίαν, ἣν, φεῦ τῆς ἀτοπίας, ἐλαχίστων ἀνθρώπων ἀπόλειπον ὑπεροψία. ὅτι δὲ τοῦτο καὶ τῷ δεσπότη τῶν ὄλων Θεῷ ἐστὶν ἀρεστόν, καὶ ἡμῖν πάσης εὐχῆς ὑπέρτερον, καὶ ὑμῖν αὐτοῖς, ἐάν γε τὴν εἰ-

ρήνιν ἐπικλιέσθητε, οὐ τῆσγε τυχοῦσης ἄξιον εὐδοξίας, ἀπαντας ὀβριώπους συνομολογεῖν ἄρῳμαι. μί, τοίνυν μέλλετε λοιπόν· ἀλλ', ἐπιτείνοντες ἐντεῦθεν ἤδη τὰ τῆς προθυμίας, τοῖς προκειμένοις ὄρον ἐπιθεῖναι σπουδάσατε τὸν προσήκοντα, μετὰ πάσης εὐλεκενείας δηλαδὴ καὶ πίστους συνελθόντες. ἦν ἑκάσταχῶ μονοουχί φωνῆν ἀφίεις ὁ σωτήρ ἐκεῖνος ὃ λατρεύομεν, ἀπαιτεῖ μάλιστα. παρ' ἡμῶν δὲ οὐδὲν τῶν εἰς τὴν ἐμὴν εὐλάβειαν ἠκόντων ἐνδεήσει. πάντα μοι πέπρακται, ὅσα γράφοντες ἐδηλώσατε. ἀπέστελα οὖν πρὸς οὓς ἐβουλήθητε τῶν Ἐπισκόπων, ἵνα παραγινόμενοι, κοινωνήσωσιν ὑμῖν τῶν φροντισμάτων. ἀπέστελα Διονύσιον τὸν ἀπὸ ὑπατικῶν, ὃς καὶ τοὺς ἀφελιστάς εἰς τὴν σύνοδον ἀφικέσθαι μετ' ἡμῶν, ὑπομνήσει, καὶ τῶν πραττομένων. Ἐξαιρέτως δὲ τῆς εὐταξίας κατὰ σκοπος παρεῖται. ἔκιν γάρ τις, ὡς ἐγώ γε οὐκ οἶμαι, τὴν ἡμετέραν κλειυστιν καὶ νῦν διακρούσασθαι πειρώμενος, μὴ βουληθῆ παραγενέσθαι, ἐντεῦθεν παρ' ἡμῶν ἀποσταλήσεται, ὃς ἐκ βασιλικῶν προστάγματος αὐτὸν ἐκβαλῶν, ὡς οὐ προσήκου ὄροις αὐτοκράτορος ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐξενεχθεῖσιν μὴ ἀντιτείναν, διδάξει. λοιπὸν ἔσται τῆς ὑμετέρας ὁσιότητος ἔργον ὁμογνώμονι κρίσει, μῆτε πρὸς ἀπέχθειαν, μῆτε πρὸς χάριν, ἀκολούθως δὲ τῷ ἐκκλησιαστικῷ καὶ Ἀποστολικῷ κανόνι, τοῖς πλημμεληθεῖσιν εἴτουν κατὰ σφάλμα συμβεβηκόσι, τὴν ἀρκότουσαν θεραπείαν ἐπινοήσαι· ἵνα καὶ πάσης βλαστημίας ἐλευθερώσητε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰς ἐμάς ἐπικουφίσαιτε φροντίδας, καὶ τὴν τῆς εἰρήνης χάριν τοῖς νῦν στασιαζομένοις ἀποδόντες, μεγίστην εὐλίθειαν ὑμῖν αὐτοῖς προξενήσητε. ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξαι, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

contumelia Ecclesiam liberetis, et meas curas allevetis, et rebus turbatis per vos constitutis maximam vobis ipsi gloriam comparetis. Deus vos conservet, fratres dilecti.

MENTIO DE EPISTOLA CONSTANTINI AD DALMATIUM.

Hoc ubi rescriptum (inquit Athanasius, Apol. cont. Ar.) Ischyras dedisset (1), nihilo tamen minus eam denuo ubique pervulgant criminationem, ad ipsumque

(1) Scilicet epistolam in qua Ischyras, Athanasio scribens, eas de eo calumnias retractabat, imo et excusare conabatur ut pote violenter sibi ab inimicis sancti viri elicitas.

LIBELLUS FIDEI AB ARIO ET EUZOIO IMPERATORI CONSTANTINO OBLATUS.

(Conc. t. II, p. 464.)

Τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ δεσπότη ἡμῶν βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ, Ἄρειος καὶ Εὐζόιος.

Καθὼς προσέταξεν ἡ θ·οριλῆ σου εὐσθέεικ, δίσποτα βασιλεῦ, ἐκτίθεμεθα τὴν ἐκῶτων πίστιν, καὶ ἐγγράφως ὁμολογούμεν περὶ Θεοῦ οὕτως πιστεύειν καὶ αὐτοί, καὶ οἱ σὺν ἡμῖν, ὡς ἰσοπέτακται.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἐξ αὐτοῦ προ πάντων τῶν αἰώνων γεγεννημένον Θεὸν λόγον, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰτε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. τὸν κατελθόντα καὶ σαρωθέντα, καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ πάλιν ἔρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ εἰς σφοδρὸς ἀνάστασιν, καὶ εἰς ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ εἰς μίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀπὸ περάτων ἕως περάτων. ταύτην δὲ τὴν π(στιν) παρεῖληφμεν ἐκ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων, λέγοντος τοῦ κυρίου τοῦ ἐκνεοῦ μαθηταῖς. Μαρτυθῆτες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη,

A quam paucorum hominum delevit arrogantia. Nam hoc et Deo totius hujus universitatis domino gratum, et nobis quavis re vel optatissima magis jucundum, et vobis ipsis, si concordiam et pacem revocaveritis, magnæ gloriæ, vel omnium mortalium judicio consensuque futurum, plane arbitror. Nolite igitur cunctari, sed acerrimo studio his vobis decet terminis præsentibus controversias definite, ut pote qui cum omni puritate et fide coisitis, quam in omni cætu prope clarissima voce Salvator noster, cui servimus, in primis flagitat. Nihil vero, quod est nostrarum partium, nostræque prudentiæ, deerit: nam quæ litteris mihi vestris significastis, omnia curavi: scripsi ad quos volebatis episcopos, ut vestras curas et sollicitudines præsentia et laboribus suis adjuvarent.

B Misi etiam Dionysium consularem, ut omnium rerum gerendarum eos admoveat qui vestræ synodo adesse debent, maxime vero, ut idem animadversor sit et custos conservandæ æquabilitatis et ordinis. Quod si quis (quod equidem non futurum arbitror) rejectos et spreto mandato nostro adesse noluerit, delegabimus aliquem, qui regia illum auctoritas in exilium ejectum docebit, hominem minime decere summi imperatoris præceptionibus ad tuendam veritatem editis repugnare. De cætero vestræ Sanctitatis partes sunt, non odio, vel gratia ulla, sed consentientibus studiis, secundum ecclesiasticam et apostolicam regulam, omnibus erratis errore aliquo admissis propriam curationem adhibere ut omni aliena detulerunt imperatorem Constantinum, qui jam pridem accusationem de confracto calice Psamatihæ nobis præsentibus audierat et inimicorum deprehenderat calumniam. Tum vero litteras Antiochiam ad Dalmatium censorem misit, cui homicidii causam audiendam committebat.

LIBELLUS FIDEI AB ARIO ET EUZOIO IMPERATORI CONSTANTINO OBLATUS.

(Conc. t. II, p. 464.)

Religiosissimo sanctissimoque domino nostro imperatori Constantino Arius et Euzoios.

Nos quidem, sicut singularis tua erga Deum pietas, domine imperator, in mandatis dedit, fidem nostram scriptis prodidimus, et de Deo cum ipsi, tum cæteri qui nobiscum sunt, ita credere confitemur, ut sequitur:

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, et in Dominum Jesum Christum filium ejus, ex ipso ante omnia sæcula genitum Deum Verbum, per quem omnia facta sunt, tum quæ in cælis, tum quæ in terris: qui descendit, et incarnatus est, et passus est, et resurrexit, et ascendit ad cælos, et iterum venturus est judicare vivos et mortuos. Et in Spiritu sancto. In carnis resurrectionem. In vitam venturi sæculi. In regnum cælorum. In unam catholicam Ecclesiam Dei, ab una orbis terrarum ora ad alteram usque se porrigentem.

Hanc fidem a sacrosanctis Evangelii accepimus, A ipso Domino suis discipulis dicente: *Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.* Si vero ista non credimus, sicut universa catholica Ecclesia et scriptoræ docent, quibus quidem omnino fidem adhibemus; iudex noster Deus sit in presentia, et in futuro iudicio. Quapropter tuam pietatem obsecramus, imperator sanctissime, ut quoniam viri ecclesiastici sumus, et sensum tum ecclesiæ, tum sacrarum litterarum tenemus, nos pro tua sanctimonia, quæ et pacem conciliat, et Deum auguste veneratur, controversiis omnibus et inanibus argutiis sublatis, mari nostræ Ecclesiæ scilicet

adjungas: uti et nos et ecclesia tranquille vitam degentes, inter nos mutuo pro pacato et pio regni tui statu, et pro universo hominum genere omnes commuiter consuetas preces peragamus.

Β βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· Πῶς πᾶσα καθολικὴ ἐκκλησία, καὶ αἱ γραφαὶ διδάσκουσιν, αἱ κατὰ πάντα πιστευόμεναι κριταὶ ἡμῶν ἔστιν ὁ Θεὸς, καὶ νῦν, καὶ ἐν τῇ μελλοσῶν κρείται. διὰ παρακαλούμεν σου τὴν θεοσέβειαν, θεοφιλέστατε βασιλεῦ, ἐκκλησιαστικὸς ἡμᾶς ὄντας, καὶ πιστῶν, καὶ τὸ φρόνημα τῶν ἁγίων γραφῶν ἔχοντας ἐνοῦσθαι ἡμᾶς διὰ τῆς εἰρηνοποιουῦ σου καὶ θεοσεβοῦς εὐσεβείας, τῇ μητρὶ ἡμῶν, τῇ ἐκκλησίᾳ δηλαδὴ, περιηρημένων τῶν ζητημάτων καὶ περισσολογιῶν· ἵνα καὶ ἡμεῖς καὶ ἡ ἐκκλησία εἰρηνεύσαντες, μετ' ἀλλήλων τὰς συνήθειας εὐχόμενοι, ὑπὲρ τῶν εἰρηνικῆς σου βασιλείας, καὶ πάντος τοῦ γένους σου κοινῇ πάντες ποιησώμεθα.

APPENDIX AD OPERA CONSTANTINI.

EPISTOLA MELCHIIDIS FALSO ADSRIPTA

Seu testimonium de munificentia Constantini erga primitivam Ecclesiam.

(*Conc. l. 1, p. 1562.*)

Nemo, qui divinas Scripturas legit, ignorat, quod B in principio nascentis ecclesiæ discipuli in unum congregati sunt cum multitudine credentium, in quibus erat cor unum et anima una, quique vendentes prædia et possessiones suas, afferebant pretia, et dividebatur singulis, prout cuique opus erat. Futuram namque ecclesiam in gentibus apostoli previdebant, maximeque quia Dominus prædixerat: *Euntes in mundum universum, prædicate evangelium.* Vel quia expellendos se noverant a Judæa, et in gentibus dispergendos, Ecclesiamque congregandam ex rudi populo; ideo prædia in Judæa minime sunt recepti, sed pretia tantummodo ad fovendos egentes. At vero cum inter turbines et adversa mundi suc-

rescrescet Ecclesia, eo usque pervenit, ut non solum gentes, sed etiam Romani principes, qui pene totius orbis monarchiam tenebant, ad fidem Christi et baptismi sacramenta concurrerent. E quibus vir religiosissimus Constantinus, primus fidem veritatis patenter adeptus, licentiam dedit per universum orbem sub suo degentes imperio, non solum fieri Christianos, sed etiam fabricare ecclesias, et prædia tribuere posse constituit. Denique idem præfatus princeps donaria immensa contulit, et fabricam templi primæ sedis beati Petri principis apostolorum instituit: adeo ut sedem imperialem, quam Romani principes possederant, relinqueret, et beato Petro, suisque præsulibus profuturam concederet. Idem vero

SEVERINI BINII NOTÆ.

Epistola. Quæ hac epistola de Constantini donatione Melchiadi et Silvestro collata scribuntur, vera esse, non hinc tantum, sed etiam auctoritate Optati Milevitani probatissimi scriptoris firmissime confirmantur. Hic enim, l. 1 contra Parm. scribit, Constantino et Licinio 5. coss., anno nimirum Christi 313, Romæ in causa Casciliani et Donatistarum synodum novemdecim episcoporum in Laterano in domo Faustæ, quæ Romani pontificis sedes erat, celebratam fuisse. Eam domum Melchiadi ab imperatore donatam esse, ille quidem non expresse scribit: sed cum nulla ratio appareat, ob quam necessum fuerit, ut conventus 19 dumtaxat episcoporum extra domum Melchiadis ampliora ædium spatia requireret, illam in qua synodus prædicta congregata fuit, domum Lateranensem sive Faustæ (sic dictam, quod quæ ante palatii Laterani hominis prædivitis fuerat, fisci inscriptione sub Nerone publicatam, Fausta Maximiani filia Romæ agens eam inhabitavit) Melchiadi Romano pontifici ab imperatore donatam esse, nemo prudens amplius dubitare potest: maxime cum prædictarum ædium huc usque per 15 sæcula continuata possessio nihil aliud indicet, aut præsumi concedat. Cum igitur hinc evidenter probatum sit, augustissimas Lateranenses ædes Melchiadi ejusque successoribus Romanis pontificibus ad inhabitandum ab imperatore concessas esse, certissimo indicio colligere licet, eundem Christianæ

C religiosis antistitem munificentia imperatoris, instar gentilitiæ superstitionis pontificis maximi publicas domos inhabitantis, in imperatorias ædes translatis, pari honore et gloria, quam haberent diversorum collegiorum antisites, a se donatum ac condecoratum voluisse. Quando autem id contigerit, infra in notis ad edictum Constantini dicemus.

Melchiadi falso adscripta. Hanc epistolam Melchiadi adscriptam fuisse patet can. Futuram, 12, quæst. 1. Item can. Decrevit, distinct. 88, qui Melchiadis nomen præ se ferentes, ea quæ hic scribuntur, magna ex parte habent: et ex eo quod communiter hactenus post decreta Melchiadis papæ in conciliorum editionibus anterioribus subjuncta fuerit. Falso autem titulo ac nomine Melchiadis prænotatum fuisse, inde constat, qui mentionem faciant Nicæni concilii, quod omnium consensu post obitum Melchiadis papæ, postque baptizatum imperatorem, non sub Melchiade, sed sub Silvestro pontifice, anno Christi 325, qui est Constantini vigesimus, celebratum esse, omnes fere, ut infra patebit, historici consentiunt. Verius igitur fortasse fuerit, ipsum Isidorum compilatorem potius, quam collectorem, auctorem esse hujus epistolæ, quam ex tertio canone concilii Chicedonensis, et fragmento quodam epistolæ 24, lib. 1 Gregorii papæ, et Nicæni concilii historia compilatam esse constat. Baron. anno 312, n. 80.